

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

Pravopisná kodifikace a jazyková praxe v letech 1902–1957

Autorka diplomové práce:

Zuzana Zajícová

Moskevská 32/251, Praha 10, 101 00

7. ročník, český jazyk – německý jazyk (2000
–2007)

prezenční studium

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D.

Dokončení diplomové práce:

duben 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze 5. dubna 2007

2.1	Pravidla českého pravopisu	6
2.2	Základní pravidla pravopisné korektury	7
2.3	Vývoj českého pravopisu od roku 1902	7
2.3.1	1. řada Pravidel českého pravopisu z roku 1902	7
2.3.2	2. řada Pravidel českého pravopisu z roku 1925	13
2.3.3	3. řada Pravidel českého pravopisu z roku 1945	13
2.3.4	4. řada Pravidel českého pravopisu z roku 1958 (první vydání)	13
2.3.5	5. řada Pravidel českého pravopisu z roku 1985 (první vydání)	13
2.3.6	6. řada Pravidel českého pravopisu z roku 1985 (druhé vydání)	16
2.4	Vývoj českého pravopisu od roku 1902	20
2.4.1	Pravidla českého pravopisu 1902	20
2.4.2	Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1902-1958	20
2.4.3	Pravidla českého pravopisu 1958	23
2.4.4	Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1958-1992	25
2.4.5	Pravidla českého pravopisu 1992	26
2.4.6	Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1992-2005	26
3.	PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	31
3.1	Popis metody	31
3.2	Název tématu	32
3.3	Název učební jednotky	33
3.4	Samota 4.1	37
3.4.1	Velká písmena	38
3.4.2	Cizí slova	44
3.4.3	Kvalita spisovnosti	46
3.4.4	Interpunkce	50
3.4.5	Příslovné spojení	53
3.4.6	Dělení slov	54
3.4.7	Příslovy 1. řady	57
3.4.8	Zkratky	58
3.4.9	Písmeno j	58
3.4.10	Fredločky 1, 2	57
3.4.11	Zdvíhání záhlaví	58
3.4.12	Psaní slov Dobrotou 1 z 1902	59
3.4.13	Dělení slov	60
3.5	Samota 4.2	64
3.5.1	Kvalita spisovnosti	67
3.5.2	Príslovy 2. řady	67
3.5.3	Cizí slova	66
3.5.4	Príslovné spojení	69
3.5.5	Zdvíhání záhlaví	70
3.5.6	Príslovy 3. řady	71
3.5.7	Príslovy 4. řady	72
3.5.8	Príslovy 5. řady	73
3.5.9	Príslovy 6. řady	73
3.5.10	Zkratky	74
3.5.11	Dělení slov	74

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Martině Šmejkalové, Ph.D. za podnětné připomínky a laskavou pomoc, kterou mi v souvislosti s touto prací poskytla.

1. ÚVOD.....	- 6 -
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	- 6 -
2. 1 Principy českého pravopisu	- 6 -
2. 2 Záznam českého pravopisného systému	- 7 -
2. 3 Vývoj českého pravopisu od počátku do roku 1902	- 7 -
2. 3. 1 1. fáze: Primitivní pravopis (do konce 13. století).....	- 7 -
2. 3. 2 2. fáze: Spřežkový pravopis (14. století)	- 10 -
2. 3. 3 3. fáze: Diakritický (Husův) pravopis (15.–16. století).....	- 11 -
2. 3. 4 4. fáze: Bratrský pravopis (konec 16. – konec 18. století)	- 13 -
2. 3. 5 5. fáze: Novodobý pravopis (konec 18. století – 1. polovina	- 15 -
19. století).....	- 15 -
2. 3. 6 6. fáze: 2. polovina 19. století (do roku 1902).....	- 18 -
2. 4 Vývoj českého pravopisu od roku 1902.....	- 20 -
2. 4. 1 Pravidla českého pravopisu 1902.....	- 20 -
2. 4. 2 Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1903–1956.....	- 20 -
2. 4. 3 Pravidla českého pravopisu 1957.....	- 24 -
2. 4. 4 Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1958–1992.....	- 25 -
2. 4. 5 Pravidla českého pravopisu 1993.....	- 28 -
2. 4. 6 Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1994–2005.....	- 30 -
3. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE	- 31 -
3. 1 Popis metody	- 31 -
3. 2 Naše řeč	- 32 -
3. 3 Naše úřední čeština	- 33 -
3. 4 Sonda č. 1	- 37 -
3. 4. 1 Velká písmena.....	- 38 -
3. 4. 2 Cizí slova	- 44 -
3. 4. 3 Kvantita samohlásek	- 48 -
3. 4. 4 Interpunkce	- 50 -
3. 4. 5 Přísluvečné spřežky.....	- 53 -
3. 4. 6 Dělení slov.....	- 54 -
3. 4. 7 Předpony <i>s-</i> , <i>z-</i>	- 55 -
3. 4. 8 Zkratky	- 56 -
3. 4. 9 Psaní <i>i/y</i>	- 56 -
3. 4. 10 Předložky <i>s</i> , <i>z</i>	- 57 -
3. 4. 11 Zdvojené souhlásky.....	- 58 -
3. 4. 12 Psaní slov dohromady a zvlášť	- 59 -
3. 4. 13 Různé.....	- 60 -
3. 5 Sonda č. 2	- 64 -
3. 5. 1 Kvantita samohlásek	- 65 -
3. 5. 2 Předpony <i>s-</i> , <i>z-</i>	- 67 -
3. 5. 3 Cizí slova	- 68 -
Problematika psaní cizích slov se ve druhé sondě umístila na třetím místě.	- 68 -
3. 5. 4 Přísluvečné spřežky.....	- 70 -
3. 5. 5 Zdvojené souhlásky.....	- 70 -
3. 5. 6 Velká písmena.....	- 70 -
3. 5. 7 Psaní <i>i/y</i>	- 71 -
3. 5. 8 Interpunkce	- 72 -
3. 5. 9 Předložky <i>s</i> , <i>z</i>	- 73 -
3. 5. 10 Zkratky	- 73 -
3. 5. 11 Dělení slov.....	- 74 -

3. 5. 12 Různé.....	- 74 -
3. 6 Sonda č. 3.....	- 76 -
3. 6. 1 Velká písmena.....	- 77 -
3. 6. 2 Cizí slova.....	- 78 -
3. 6. 3 Předpony s-, z-.....	- 79 -
3. 6. 4 Příslovečné spřežky.....	- 80 -
3. 6. 5 Interpunkce.....	- 80 -
3. 6. 6 Předložky s, z.....	- 80 -
3. 6. 7 Kvantita samohlásek.....	- 80 -
3. 6. 8 Různé.....	- 81 -
4. ZÁVĚR.....	- 83 -
5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	- 85 -
6. ANOTACE.....	- 92 -

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

2.1 Principy českého přepisování

Vs své práci používám pro označení fonémů, v souladu s prací M. Šimečkové, symboliku.

Čestivo utvářá k písmennému záznamu hláskové písmo. V určité typu písmo je nejdůležitějším faktorem vzhled hláskové a písmenné. V českém písmenném je základním principem fonologický. Společně s tím, že ve většině případů jedno písmeno odpovídá jednomu písmenu a naopak. Tento princip je splatný zejména v souvislosti s typologickým charakterem jazyka. Každé písmeno má svou charakteristickou výslovnost, která je určena kvantitou samohlásek a tónem výslovnosti fonologickým principem. V českém písmenném „přepisování“ přepisované slovo není přepisováno slovo, ale pouze jeho výslovnost. (Sedláček 1978, str. 133)

Odehly od fonologického principu jsou písmo a písmo. V písmenném a písmenném skupině se se se se a a, z, m. Při principem fonologickým písmo dominuje princip fonologický. Podle toho se písmo přepisuje písmo, tj. písmo se přepisuje písmo, a písmo se přepisuje písmo, když kvantitativně rozdíly nejdůležitějším grafickým znakem (např. výslovnostní skupině se písmo (704)).

1. ÚVOD

Téma *Pravopisná kodifikace a jazyková praxe v letech 1902–1957* jsem zvolila na základě vlastního zjištění, jak málo probádanou oblastí v historii českého pravopisu je ohlas uživatelů jazyka na změny v pravopisné kodifikaci. Reakce uživatelů bylo možno poměrně detailně sledovat na platformě dobových časopisů.

Hlavním cílem práce je na pozadí kodifikačních příruček zjistit, které pravopisné jevy dělaly největší problémy ve vybraných údobích minulého století čtenářům časopisů *Naše řeč* a *Naše úřední čeština*. S tímto hlavním cílem souvisejí dílčí cíle: zjistit 1. které dotazy se často opakovaly, 2. zda na ně zareagovala kodifikace a 3. jaký byl ohlas redakcí časopisů, které otázky jazykové praxe řešily nejčastěji, tedy *Naše řeč* a *Naše úřední čeština*.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

2.1 Principy českého pravopisu

Ve své práci používám pro označení fonému, v souladu s pracemi M. Smejkalové, termín hláska.

Čeština užívá k písemnému záznamu hláskové písmo. U tohoto typu písma je nejdůležitějším faktorem vztah mezi hláskami a písmeny. „V českém pravopise je základem princip fonologický. Spočívá v tom, že ve většině případů jedné hlásce odpovídá jedno písmeno a naopak. Tento princip se uplatňuje v češtině v souvislosti s typologickým charakterem jazyka. Značně rozšířená flexe a derivace často vyžadují alternance souhlásek a samohlásek a tomu vyhovuje fonologický princip nejlépe. Vykonává také tlak na „počeštění“ přejatých slov, neboť původní podoba slova by mohla někdy znesnadňovat ohýbání.“ (Sedláček 1998, str. 153)

Odchytky od fonologického principu jsou patrné u psaní *ú/ů, il/y, il/ý, ě* a souhláskových skupin *dě, tě, ně, mě* a *di, ti, ni*. Nad principem fonologickým někdy dominuje princip morfemtický. Podle něho se dává přednost analogii, tzn. řídíme se blízkými tvary, a to i tehdy, když konkrétní zvuková realizace neodpovídá grafickému záznamu (např. vyslovujeme [ripka], ale píšeme *rybka*).

„Kromě principu fonologického a morfématického se v českém pravopise uplatňují ještě „tradiční způsoby psaní“ (Sedláček 1998). Někdy je tento způsob značně starý (princip historický – distribuce *i/y*), jindy se grafická podoba ustálila teprve v posledních 100–150 letech (starší *posýlat*, dnes *posílat*)“ (Sedláček 1998, str. 153).

2. 2 Záznam českého pravopisného systému

V češtině se pro písemný záznam od počátku užívá druh písma zvaný latinka (Sedláček 1993). Jelikož toto písmo bylo vyvinuto pro jiný jazyk, bylo zapotřebí přizpůsobit je pro české texty. Latinské písmo má 22 znaků a navíc dvě písmena řeckého původu *k* a *y* a dále *ch*, které už v latině bylo spřežkou, což dohromady čítá 25 znaků. Dnes čeština disponuje 32 znaky.

2. 3 Vývoj českého pravopisu od počátku do roku 1902

Vývoj českého pravopisu byl již několikrát zpracován mnohými lingvistickými autoritami, pokusila jsem se proto v teoretické části své práce o přehlednou syntézu dosavadních výzkumů. Nejstarší období zmapoval J. Gebauer (1871) a V. Křístek (1978, 1979). M. Sedláček (1993, 1998) se věnoval převážně vývoji českého pravopisu v 1. polovině 19. století a vývoji ve 20. století. Teoretické úvahy o českém pravopisu vypracovali P. Sgall (1994) a K. Kučera (1998).

Pro popis jednotlivých fází od nejstarší doby do poloviny 19. století jsem použila klasické Gebauerovo dělení (Gebauer 1871), které ve svých pracích využívají např. V. Křístek, K. Kučera aj. Toto dělení spočívá v rozdělení pravopisu na primitivní, spřežkový, diakritický, bratrský a novodobý, tzn. do 1. poloviny 19. století. Posledním obdobím, které rámcově nastíním, je 2. polovina 19. století. Od vydání prvních oficiálních Pravidel v roce 1902 se vývoji českého pravopisu věnuji podrobně.

2. 3. 1 1. fáze: Primitivní pravopis (do konce 13. století)

V dataci tohoto období jsem se řídila podle V. Křístka, který uvádí zhruba konec 13. století. Gebauer datuje tuto dobu do konce 12. století a ve svých výzkumech se opírá o Rukopis zelenohorský. S největší pravděpodobností se ale jedná o falzifikát.

Vývoj pravopisu v nejstarší době je určován tím, jak se písaři vyrovnávali s nedostatkem písmen pro záznam některých českých hlásek (Křístek 1979). Úkolem umělého českého pravopisu bylo označit 55 českých hlásek 25 latinskými písmeny

(Gebauer 1871). Hlázky, pro které nebylo v latinské abecedě určitých znaků, se označovaly písmeny, které nejvíce připomínaly danou hlásku, např. pro hlásku *č* se používalo písmeno *c*. Jedno písmeno označovalo i více hlásek (např. *c* sloužilo pro záznam hlásek *c, č, k*). V opačném případě se více znaky označovala jedna hláska (např. trigraf *chzf* značil hlásku *č*). Pravopisný systém, jimž byly psány nejstarší písemné památky, se nazývá *pravopis primitivní*. U některých lingvistů zabývajících se těmito etapami vývoje pravopisu se můžeme setkat s pojmem *jednoduchý pravopis* (např. Kučera 1998).

Hranice slov nebyly tehdy v písmu dodržovány, nebyly zachyceny ani délky samohlásek. Vedle malých písmen existovala i písmena velká, jichž se užívalo k signalizaci začátku věty a pro označení vlastních jmen.

2. 3. 1. 1 Účinnost pravopisu

Pozorujeme-li primitivní pravopis z hlediska *účinnosti textů*, zjistíme, že dosahuje hodnoty, k níž se české písemné záznamy znovu dopracovaly až zhruba o dvě století později. *Účinnost pravopisu* vysvětlil ve své stati K. Kučera (1998) jako procentuálně vyjádřený poměr počtu hlásek k počtu písmen užitých k zápisu těchto hlásek. Primitivní pravopis používal latinskou abecedu, tedy vysoce standardizovaný pravopisný systém, který ovšem – jak již bylo řečeno výše – měl méně hlásek, než čeština potřebovala. České texty tudíž trpěly značnou nejednoznačností. V porovnání s následujícími systémy je zřejmé, že vysoká účinnost primitivního pravopisu vyplývá především z malé frekvence spřežek.

V počátečním období vývoje českého pravopisu bylo čtení textů obtížnější než jejich psaní, protože písmena značila i více hlásek. Velká nejednoznačnost záznamu je však v té době vyvažována možnostmi předpokládaného čtenáře (Kučera 1998). Dobové české zápisy byly totiž určeny pro soukromou potřebu nebo pro potřebu omezeného okruhu zasvěcených čtenářů.

2. 3. 1. 2. Hláskový systém:

Tabulka 1

Tabulka obsahuje hlásky, které se vždy psaly stejně (Gebauer 1871):

Samohlásky	<i>a</i>	<i>e</i>	<i>o</i>	
Dvojhlásky	<i>au</i>	<i>uo</i>		
Retnice	<i>m</i>	<i>b</i>	<i>p</i>	
Souhlásky	<i>d</i>	<i>n</i>	<i>h</i>	<i>z</i>

Souhlásky

Hlásky *č* se znamenala písmenem *c*. Jelikož je souhláska *f* v češtině pozdějšího původu, užívalo se dříve pro její záznam písmeno *p*. Hláska *ch* se pravidelně označuje písmenem *h*. Souhláska *j* se objevuje na počátku slabiky před následující souhláskou (*jdu*), na konci nebo uprostřed slabiky ve spojení s předcházející samohláskou (*dej*) nebo ve spojení se samohláskou následující, jde o tzv. *prejotovanou samohlásku* (Gebauer 1871). V ostatních případech se *j* vyjadřuje pravidelně písmenem *i*. Souhláska *k* se označuje pravidelně písmenem *c* před samohláskami *a*, *o*, *u* a na konci slov, písmeno *k* se užívá před samohláskami *e*, *i*, *y*. Souhlásky *l* a *r* se psaly v doprovodu nějaké samohlásky (nejčastěji *e* nebo *i*). Souhláska *t* se píše pravidelně *t*, někdy se můžeme setkat s *th*. Souhláska *s* se psala dílem *f*, dílem *z*. Měkkost souhlásek se neoznačovala. Hlásky *š* a *ž* se v této době píše pravidelně písmenem *f* (dlouhé *s*), *ř* písmenem *r* a *l* písmenem *l* (Gebauer 1871). Souhláska *v* se často psala písmenem *u*, ale i *w*, což souvisí s jistou nepravidelností záznamu v latině samé a patrně také se zvláštní výslovností ve staré češtině (Křístek 1979).

Samohlásky

Tvrdé *y* se vyskytuje v této době velmi zřídka, většinou se píše jen *i* (Gebauer 1871). U samohlásek nebyla graficky označena délka.

V dvojhláskách *ia*, *ie*, *i*, *ii* se znamená první člen někdy písmenem *i*, mnohem častěji se zapomíná, píše se pouze *a*, *e*, *u*.

2. 3. 2 2. fáze: Spřežkový pravopis (14. století)

Poměrně brzy se v jazykových památkách začaly objevovat první spřežky, tj. spojení dvou nebo někdy i tří písmen pro označení jedné hlásky. Mezi první spřežky patří např. zdvojení samohlásek *a* a *e* pro záznam délky. Již ve 12. století nalezneme ojedinělé používání spřežek v některých památkách. V listině krále Soběslava z roku 1130 označuje spřežka *cs* hlásky *č*, *c* (Křístek 1979).

První systém spřežkového pravopisu byl vytvořen na počátku 14. století (Křístek 1979). Jsou jím psány staročeské veršované legendy (např. Legenda o Panně Marii nebo o Pilátovi a Jidášovi a také nejstarší rukopisné zlomky české Alexandreidy). Byl to promyšlený systém, vyznačující se snahou o zachycení fonetické stránky jazyka. Hlásky, pro které neexistovala vhodná písmena, se nahrazovaly spřežkami nebo písmeny hlásek podobných (Gebauer 1871). Užívání spřežek nebylo zpočátku pravidelné a důsledné. Nastupující znělostní asimilace je vedle poměrné složitosti tohoto systému asi hlavní příčinou, že se brzo začíná první systém spřežkového pravopisu opouštět (Křístek 1979). „Spodoba znělosti nepostupuje frontálně, patrně nejdřív probíhá u *k*, později u *ř* a dalších souhlásek. A vzhledem k tomu, že první spřežkový systém je založen na fonetickém principu, nastává potíže při zachycování spodobených hlásek, protože jejich důsledný fonetický záznam by mohl v praxi znamenat splývání slov etymologicky různých. Proto se písaři začali od tohoto systému odklánět a hledat nové způsoby, zejména postihovat rozdíl mezi znělými a neznělými souhláskami, např. *s* od *z*, *š* od *ž*. Přejedchod nebyl ovšem náhlý, a tak můžeme pozorovat na památkách 14. století, jak písaři využívali různých variant záznamu, někdy se dokonce vraceli k primitivnímu pravopisu“ (Křístek 1979, str. 696).

Teprve koncem 14. století se *druhý systém* spřežkového pravopisu ustálil, jeho systém byl méně přesný než první, ale byl jednodušší a jeho eventuální porušování nebylo na úkor srozumitelnosti. Na začátku 15. století můžeme konstatovat jeho všeobecné užívání. Druhý spřežkový systém se držel poměrně dlouho a přešel ještě do prvních tisků (koncem 60. let 15. století).

2. 3. 2. 1 Účinnost pravopisu

Dojem mimořádně malé účinnosti prvního spřežkového systému je zřejmě vyvolán výskytem některých nápadně neekonomických prvků (např. spřežka *chz*, užívaná k zápisu hlásky *č*) než neekonomičností celých záznamů, neboť i ve starším spřežkovém pravopise má samozřejmě většina českých hlásek jednopísmenné ekvivalenty (Kučera 1998). Český

spřežkový pravopis se ostatně brzy výrazně zefektivňuje. Druhý spřežkový pravopis s sebou přináší vzrůst účinnosti vyplývající především z toho, že z psaných textů mizí trigrafy a ustupuje užívání digrafů při zápisu hlásek *c*, *s* a *z*. Z hlediska účinnosti a složitosti se přechod od primitivního pravopisu ke spřežkovému jeví jako přechod od principu, který je relativně vysoce účinný, ale neumožňuje z hlediska čtenáře jednoznačný zápis českého textu, k principu málo účinnému, avšak umožňujícímu jednoznačný záznam.

2. 3. 2. 2 Hláskový systém:

Souhlásky

Jednoduché *c* označuje ještě hlásku *k*. Určující v případě grafiky hlásky *j* je její pozice vzhledem ke svému hláskovému okolí. Předchází-li souhlásce *j* samohláska a tvoří-li zároveň *j* s ním jednu slabiku, bývá znázorňováno písmeny *y* nebo *i*. Stejně tak tomu je, nalézají-li se *j* v pozici před souhláskou *a*. V ostatních případech je *j* znázorňováno písmenem *g* (Černá 1997). Slabikotvorné *r* a *l* téměř vždy doprovází samohláska, častěji však *i* (Gebauer 1871). Souhláska *ř* se nejčastěji píše spřežkou *rs*. Souhlásky *ch*, *g*, *k*, *f*, *t*, *s* se označují svými písmeny, tedy *ch*, *g*, *k*, *f*, *t*, *s*, vedle nich mají také jiná označení (Křístek 1979). Nejnápadnějším rysem prvního spřežkového systému je důsledné rozlišování tzv. ostrých a tupých sykavek. Souhláska *s* se píše dvojím *zz*, *š* pak se znázorňuje jako dvě dlouhá *ff*, souhláska *z* se píše jako naše *z*, ale *ž* se označuje jako naše *s*. Souhláska *c* se píše spřežkou *cz*, *č* spřežkou *chz*.

Repertoár sykavek ve druhém spřežkovém systému byl tento: dlouhé *f* označovalo *s*, dvě dlouhá *ff* pak *š*; *z* se psalo jako jednoduché *z*, *ž* pak jako zdvojené, tedy *zz*; *cz* označovalo *c*, *czz* pak *č*.

Samohlásky

Dosti důsledně se rozlišuje etymologické *i* a *y*. Hlávka *u* se na počátku slov píše písmenem *v*, uprostřed a na konci slov pravidelně písmenem *u* (Gebauer 1871). „Délka samohlásek se většinou ještě nezaznamenává, pokud se tak děje, bývá vyjádřena zdvojením písmene, nejčastěji za sebou, popř. háčkem nad písmenem. Avšak týž znak nad *y* délku neoznačoval, znamenal tzv. měkké *i*“ (Křístek, str. 695).

2. 3. 3 3. fáze: Diakritický (Husův) pravopis (15.–16. století)

Jan Hus navrhl novou pravopisnou soustavu, tzv. pravopis diakritický. Tato originální reforma byla navržena v latinsky psaném anonymním traktátu *De orthographia Bohemica*. Autorství je připisováno Janu Husovi, dodnes však nebylo stoprocentně

prokázáno. Podobné je to i s rokem vydání, nejčastěji se uvádí rok 1410, můžeme se ale také setkat s roky 1406, 1411, 1412, a dokonce s 30.–40. léty 15. století (Pleskalová 2005). V díle vyložil Jan Hus svou nauku o českém pravopisu způsobem, který svědčí o hlubokých filologických znalostech autora. Traktát je známý v prepise, jež učinil mnich Kříž Telečský a v treboňském archivu jej roku 1827 objevil F. Palacký (Gebauer 1871). Ten jej nazval *Orthographia Bohemica* a po důkladném studiu přisoudil Husovi (Pleskalová 2005).

Podstatou diakritického pravopisu byl princip, podle kterého byly chybějící hlásky v latině nahrazeny písmeny odlišenými diakritickými znaménky. Jedná se o tzv. *punctus rotundus*, což je tečka nad písmeny označujícími souhlásky *c, s, z, d, t, n a r* (Pleskalová 2005). (Písmeno s tečkou označuje měkkost, ale u *l* to znamenalo, že je třeba číst *l* tvrdé.) *Punctus rotundus* je tedy diakritické znaménko ve funkci dnešního háčku. V češtině se pro něj vžilo pojmenování *nabodeničko krátké*.

Dále Hus navrhl označovat čárkou nad písmenem délku samohlásek, tzv. *gracilis virgula*. Toto znaménko se udrželo až do současnosti (*á, é, í, ó, ú, ý*). Později se tento jev označuje jako *nabodeničko dlouhé* (dnes dlouhé). Některé značky, které Hus užívá, se objevovaly již dřív, ale Hus je uvedl v logický a přitom jednoduchý systém (Křístek 1979). Termíny *nabodeničko dlouhé* a *nabodeničko krátké* se, jak už bylo naznačeno, v traktátu Jana Husa vůbec nevyskytují (Pleskalová 2005). Pocházejí z tematicky blízkého doslovu k biblí Šafhauzské, jež obsahoval zajímavé údaje o zásadách revize překladu a o jeho pravopise. Mezi výpisky z této bible, které provedl F. Palacký, jsou poznámky vysvětlující užití diakritických znamének a je zde zmíněn název *nabodeničko krátké* a *dlouhé*. Vydavatel *De orthographia Bohemica* omylem pokládal tento Doslov za Husovu předmluvu k biblí a takto nazvaný jej vydal pod souhrnným názvem *Mistra Jana Husi Ortografie česká* (1857). f. Palacký

Je známo, že Husův pravopisný návrh nebyl i přes jeho velkou autoritu hned všemi přijat. Přijali ho hlavně jeho stoupenci (Křístek 1979). Vedle Husova diakritického pravopisu se užíval druhý spěžkový systém. Ten používala velká část písařů, takže v 15. století a v první polovině 16. století koexistují dva pravopisy vedle sebe - Husův a spěžkový. Důsledně diakritický pravopis používali čeští bratři. Husův diakritický pravopis se stal základem našeho novočeského pravopisu a pravopisu jiných slovanských národů užívajících latinku (Křístek 1979).

2. 3. 3. 1 Účinnost pravopisu

V polovině 15. století se účinnost českého pravopisu poprvé výrazněji přibližuje dnešní úrovni (Kučera 1998). Diakritický pravopis je totiž podstatně ekonomičtější než pravopis spřežkový. Přejod od spřežkového pravopisu k diakritickému je přechodem od méně účinného principu k principu účinnějšímu; oba principy přitom umožňují jednoznačný záznam. Pozoruhodné je, že v 2. polovině 15. století a v 1. polovině 16. století účinnost českých písemných záznamů znatelně poklesá a k úrovni roku 1450 vystupuje až kolem roku 1600.

Kučera

2. 3. 3. 2 Hláskový systém:

Souhlásky

Hus ponechal jen jedinou spřežku, a to *ch*, rozlišil tak hlásku *ch* od *h* (Křístek 1979). Hlásk*a c* označuje vždy *c*, nikdy už *k*. Písmeno *g* se značí před samohláskami přední řady *j*, jinde pak *g*. Hlásk*a s* je na počátku a uprostřed slova značena dlouhým *f*, na konci slova tzv. „svinutým“ *s*. Souhlásk*a š* se značí dlouhým *f* s tečkou nahoře. O spodobě souhlásek se Hus v traktátu nezmiňuje.

Samohlásky

Písmeno *i* se píše tam, kde se vyslovuje měkké úzké *i*. Písmeno *y* se píše tam, kde se vyslovuje tvrdé široké *y*. Dvojhásky *ia*, *iu* již neexistují, dvojhásk*a ia* je přehlasována v *ie*, dvojhásk*a iu* změněna v *ii* a v polovině 16. století stažena v *i* (Gebauer 1871). Staročeské *ú* se rozšířilo v dvojhásk*u au*, výjimečně se vyskytovala dvojhásk*a ou*.

O problematice velkých počátečních písmen se Hus ve svém traktátu nezmiňuje. Pouze z pramenů zjistíme, že vlastní jména, vysoké tituly a slova ve větě psaná na prvním místě se psala s velkým počátečním písmenem, ale existovaly hojné výjimky.

2. 3. 4 4. fáze: Bratrský pravopis (konec 16. – konec 18. století)

Na pravopis Husův navazoval pravopis bratrský, ale nikoli důsledně, užívalo se v něm např. spřežky pro hlásku *š*. Čeští bratři ho používali ve svých spisech a dopomohli k jeho všeobecné platnosti. Pouze nezkušení písaři se od něho odchylují, ale knihy tištěné od konce 16. století do konce 18. století se podle něj řídí (Gebauer 1871). Podle Gebauera je bratrský pravopis v podstatě „zhoršený pravopis Husův“ (Sedláček 1993). Texty tištěné bratrským pravopisem mají ve velké míře ustálenou grafickou podobu lexikálních morfů, ale dodržování zásad zděděných ze starší doby způsobilo nejednotnost v pravopisu

některých gramatických morfů. Ve spřežkovém pravopise, který se používal vedle Husova pravopisu, se totiž vyvinuly jisté zvyky, které částečně odporovaly i tehdejší české gramatice, ale měly platnost pravidel. Týká se to zejména psaní *y* místo spojky *i* a po souhláskách *c*, *z*, *s*, dále pak bylo zvykem psát počáteční *u*, *ú* písmenem *v* a hlásku *j* v superlativní předponě *nej-* a v imperativech páté třídy (*woley*) písmenem *y*. Dokud existovaly jen texty psané, bývaly mezi jednotlivými písaři pravopisné rozdíly a někdy se dokonce vyskytla nejednotnost v témž delším textu. S rozšířením knihtisku vznikla potřeba jednotnější úpravy grafické i pravopisné stránky textu. Ta se projevovala silněji než dříve také v tom, aby každý morf měl ustálenou grafickou podobu.

Kolem roku 1600 je bratrský pravopis již vysoce stabilizován a z úzu většiny tiskařů ustupuje řada starších spřežek (*cž*, *rž*).

2. 3. 4. 1 Účinnost pravopisu

Účinnost grafického záznamu dosahuje úrovně záznamů z období kolem roku 1450 a přibližuje se na dosah úrovní dnešní. Od přelomu 16. a 17. století je čtení textů výrazně snazší než psaní. V letech 1600–1850 se účinnost pravopisu mění už jen velmi zvolna a nevýrazně (Kučera 1998).

2. 3. 4. 2 Hláskový systém

Souhlásky

Hláska *j* má různou grafickou podobu podle svého hláskového okolí. Hláska *j* se psala v cizích slovech, na počátku slabik a v postjotacích *g*, v superlativní předponě *ney-* písmenem *y* (Gebauer 1871). Pro hlásku *g* existuje nové písmeno zavedené Benešem Optátem; jde o *g* s diakritickým znaménkem (tečka nebo apostrof). Hláska *s* se na začátku nebo uprostřed slova píše dlouhým *f*, na konci slova *s*, uprostřed zdvojeným *sf*. Měkkost souhlásek se znamená tzv. „vrškem“ (*c'*, *d'*, *n'*, *r'*, *s'*, *t'*, *z'*), jde o tečky, někdy o apostrofy.

Samohlásky

V predešlé době se vyvíjelo pravidlo, aby se pro označení samohlásky *i* používala písmeno *i* a samohlásky *y* písmenem *y*. Existovaly dvě výjimky, v mluvnících platilo pravidlo, že se spojka *i* psala písmenem *y* a po sykavkách *c*, *s*, *z* se také psalo *y*.

Hláska *u* se na počátku slov označovala písmenem *v*, uprostřed a na konci slov vždy písmenem *u*. Dvojhlásky *ou* se pravidelně značila *ú* nebo *au*, výjimečně *ou*.

Velkým počátečním písmenem se psala vlastní jména zemí, národů, zámků, měst, vsí a někdy i adjektiva. Velké písmeno se psalo také na začátku nové výpovědi. Propria se psala tzv. *verzální literou*, což bylo velké ozdobné písmeno zavedené Optátem Benešem a používané v 15. a 16. století (Gebauer 1871).

2.3.5 5. fáze: Novodobý pravopis (konec 18. století – 1. polovina

19. století)

František Jan Tomsa vydal v roce 1782 gramatiku českého jazyka pod názvem *Böhmische Sprachlehre* (Kusáková 1985). Navrhl v ní pravopisnou úpravu, podle níž hlásky *i, j* a *g* dosud označované písmeny *j, ij, g* měly být psány písmeny *i, j, g* a počáteční *u-*, dosud označované písmenem *v-*, se mělo psát podle výslovnosti, tedy *u*. Doba však pro tyto změny nebyla příznivá, F. J. Tomsa neuspěl a byl za návrh ostře kritizován germanizujícími úřady. Návrhu se později ujali V. Hanka a P. J. Šafařík.

Mezníkem v české typografii je Tomsova úprava latinského písma pro české tisky, jímž měla být nahrazena dosavadní německá fraktura, nevhodná pro češtinu. *Fraktura* nazývaná též *švabach* se používala od začátku knihtisku. Vzhledem k nedostatečnému technickému vybavení a nesouhlasu tehdejších úřadů, které znemožnily realizaci návrhu, dochází k plnému přechodu na latinku teprve ve 40. letech 19. století. První pokus s latinkou učinil F. J. Tomsa ve svých básních již v letech 1802 (Gebauer 1871).

Roku 1786 vyšla ^{1756!} *Pohlova mluvnice*, která nenásleduje pravopis bratrský, nýbrž vlastní, někdy (jen náhodou) podobný Husovu (Gebauer 1871). Autor v ní pravopisné otázky řeší značně svérázným způsobem. Měkké souhlásky označuje částečně čárkou, částečně háčkem (*š, s*). U substantiv platí pravidlo z němčiny, podle něhož se počáteční písmena píše velká. V psaní dlouhého *ú, ů* dochází ke zjednodušení. Místo kroužkovaného *ů* se někdy píše *ú* nebo *u*. Nepravidelnosti je možné zaznamenat i v psaní *i, í* a *y, ý*, v odlišování dvou *l* atd. Tato pravopisná reforma zůstala bez ohlasu.

|| jály byl
vázer ?

Počátkem 19. století pracovali na opravě pravopisu F. M. Pelcl, J. Dobrovský, V. Hanka a J. Jungmann. Uskutečnila se série úprav, jejímž cílem bylo posílit morfematičnost i fonologičnost českého pravopisu.

J. Dobrovský vydal v roce 1809 mluvnici (*Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache*) obsahující tzv. *analogickou úpravu*. Podle ní se hlásky *z* a *s* staly

pravopisně obojetnými. Písmena *i* a *y* se tedy psala v souhlase s tvaroslovnou analogií: *psi* jako *hadi* (1. p. mn. č.), *psy* jako *hady* (4. p. mn. č.). Hláska *c* se považovala za hlásku pravopisně měkkou, má se po ní tedy psát měkké *i*. Spojka *i* se přestala psát ypsilonem (požadovali již K. I. Thám a F. J. Tomsa), počáteční *u* ve slovech nemá mít grafickou podobu písmene *v* a navíc tu má být označována kvantita (*ú*-). Tuto změnu zaváděl V. Hanka.

Kritický pohled na Dobrovského úpravu jsem našla v článku časopisu *Naše řeč* z konce 70. let 20. století, podle kterého se reforma dotkla samotného „ústrojí jazyka“ (Kopečný 1979, str. 85). Analogický pravopis podle ní zrušil normu důsledného psaní tvrdého *y* po ostrých sykavkách. Autor se dále domnívá, že při zachování organického bratrského pravopisu by ubylo i části dalších starostí s psaním *i* a *y*. Neblahým se mu jeví zejména zařazení *c* mezi souhlásky měkké. Toto zařazení odporovalo danému stavu hláskového systému, v němž se naprosto ztotožnily souhlásky *s*, *z* a *c*. „Vytržení souhlásky *c* ze sousedství ostatních dvou bylo návratem ke stadiu vývojem dávno překonanému a odporovalo živému jazykovému povědomí“ (Kopečný 1979, str. 87).

Důležitou osobností 1. poloviny 19. století byl Václav Hanka (žák J. Dobrovského). J. Dobrovský sice ukázal přesvědčivě přednosti analogické opravy, nijak ji však neprosazoval. Hlavním bojovníkem za uskutečnění analogické opravy byl právě V. Hanka, který mezi roky 1817 až 1849 vydal devětkrát knížku *Pravopis český*, založenou sice na mluvnici J. Dobrovského, ale postupně doplňovanou svými názory (Sedláček 1993). Byl to tehdy nejrozšířenější přehled českého pravopisu.

Analogická oprava, i přes jisté obtíže, poměrně brzy zdomácněla v pravopisném systému (Tešnar 2003). Nejstarší kniha s analogickými změnami je Jungmannova *Slovesnost* (1820).

Druhá významná úprava se nazývá *skladná*. Byla oficiálně zavedena roku 1842 a získala si velké množství zastánců. Za dosavadní písmeno *g* se začalo psát *j*, místo písmene *g* s háčkem se pak psalo pouhé *g*, dlouhé měkké *í* se přestalo psát *j* (Sedláček 1993, str. 62). Místo skupiny písmen *ey* se zavedlo podle výslovnosti psaní *ej*. Zavedení této úpravy podpořili F. Palacký a P. J. Šafařík.

J. Jungmann navrhoval psát místo dvojhlásky *au* samohlásku *ú*, nakonec se však po roce 1849 po návrhu F. J. Čelakovského a J. E. Purkyně začala dvojhláska *au* psát jako *ou* ve shodě s výslovností. Náhrada přispěla rovněž k posílení fonologičnosti českého pravopisu. Dvojitě *w* bylo považováno za německý prvek v českém písmu, přestalo se psát

úplně a bylo nahrazeno jednoduchým v. Tato úprava byla spíše záležitostí grafickou. Dále se opustilo od psaní souhláskové skupiny *dl* (*viditedlný*), zavádí se oddělené psaní tvarů slovesa *býti*, spolutvořících kondicionál (kromě *abych*, *kdybych*), a ustaluje se nový způsob psaní podmiňovací spojky *-li*. Při spodobě souhlásek se přihlíží více k etymologii než k fonetice (Gebauer 1871). Velká písmena se píší na počátku samostatných vět, souvětí, odstavců, po interpunkčních znaménkách ., !, ? a ve vlastních jménech.

Někdy šlo o navrhované změny dost radikálního rázu. V. Hanka mimo jiné navrhoval zavést místo písmen *ch*, *ž*, *š* a *č* nová písmena, která chtěl přibrat z abeced jiných jazyků (např. azbuky). Nejrevolučnější názory požadovaly přeměnu dosavadního pravopisu na pravopis čistě fonetický. Odpůrcem takových změn byl F. Palacký (Machová 1969).

V této době dochází k poslednímu – už jen nevýraznému – posunu v dosavadním vývoji účinnosti českého pravopisu (Kučera 1998). Promítají se zde výsledky pravopisných reforem. S výjimkou *ch* mizí poslední spřežky, a texty tak dosahují dnešní účinnosti (Kučera 1998).

Na internetových stránkách Národní knihovny jsem našla odkaz na velmi stará Pravidla českého pravopisu z 2. poloviny 19. století [online]. S ohledem na fakt, že se jimi dosud podrobně nikdo nezabýval, zůstávají otevřeny badatelskému výzkumu, a proto předkládám anotaci několika z nich.

Pravidla českého pravopisu, praktickými příklady vysvětlená, pro učitele českých sskol, zvláště pro kandidáty auřadu učitelského. Cjs. král. sklad normálnjch sskolnjch knih w Jezuitské ulici čísl. 190–1. W Praze 1846. Vydání je přívazkem ke Krátké mluvnici J. V. Vlasáka a vyšlo ještě v roce 1855. 62 stran. Vydání je tištěno švabachem.

Pravidla prawopisu českoslowanské řeči, kteráž ku prospěchu učitelů a sskol národních. Rozmnožil, praktickými příklady vyswětlil a dyktowánjm opatřil Josef Alois Jeremias, učitel w Řestocích. W Hradci králowé 1847. V předmluvě je zmínka o Pravidlech z roku 1846. První část pojednává o mluvnických zásadách, druhá se věnuje pravopisu, a to zejména psaní velkých písmen, dělení slov a interpunkčním znaménkům. V dodatku se píše, že mnoho knih bylo vydáváno tzv. skladným pravopisem. Texty byly

tištěny latinskými písmeny, *j* místo *g*, *g* jen v cizích slovech, *i* místo *j*, někteří autoři píší *ou* místo *au* a *v* místo *w*.

Mluwnice s prawopisem pro českou mládež. Sestawil F. Ř. J. Polehradský, vlastním jménem F. Řezáč. Tisk a sklad Jaroslava Pospíšila. W Praze 1849. Jde o originálně vytvořené vydání, jednotlivá pravidla jsou zpracována veršovanou formou. První část obsahuje pojednání o jednotlivých slovních druzích, druhá část je nazvaná Skladba a vysvětluje se v ní psaní velkých písmen a dělení slov.

2. 3. 6 6. fáze: 2. polovina 19. století (do roku 1902)

Změny v pravopisné kodifikaci v letech 1848–1902 jsem čerpala z diplomové práce *Vývoj pravopisných norem od roku 1848 do roku 1902* J. Machové, která vznikla na FF UK v roce 1969. Vedoucím práce byla jazykovědná autorita V. Šmilauer, sám autor několika statí o vývoji pravopisu.

V následující části uvádím přehled pravopisných příruček a prvních Pravidel českého pravopisu, které vyšly ve druhé polovině 19. století. Všechny zmiňované publikace ovšem obsahovaly jen stručná pravopisná pravidla a neměla slovníkovou část.

Roku 1850 vydal autor České mluvnice J. S. Tomíček ***Pravopis český dle ústrojnosti českého jazyka.*** Publikace obsahovala 25 základních pravidel, zabývala se pravidly podrobněji než F. Ř. J. Polehradský (Machová 1969).

Pravidla českého prawopisu, praktickými příklady wysvětlená, pro učitele českých sskol, zwlásstě pro kandidáty auřadu učitelského. Cjs. Král. Sklad normáljch sskolnjch knih, tištěno švabachem. W Praze 1851. Autor neznámý. Kniha má 63 stran. První část podává mluvnická pravidla, ve druhé se věnuje pravopisu. Nalezneme zde např. poučení o psaní velkých písmen, o dělení slov a interpunkčních znaménkách.

Pravidla českého pravopisu, praktickými příklady vysvětlená. V cis. král. skladu normálních školních knih v Karlově ulici čísl. 190–1. V Praze 1853. Kniha má 52 stran.

Pravidla českého pravopisu: praktickými příklady vysvětlená. C. k. sklad normálních školních knih v Karlově ulici čísl. 190–1. V Praze 1854. Autor neznámý. Kniha má 52 stran.

Krátká mluwnice a pravopis jazyka českého, hojnými příklady vysvětlené, od Josefa Věnc. Vlasáka, zkoušeného učitele pro hlavní školy a nadučitele v král. věnném městě Mělníku. Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. V Praze 1855. 119 stran. Hlavní část obsahuje

mluvnická pravidla, od strany 90 následují pravidla pravopisná, která pojednávají o psaní *i/y*, o velkých písmenech, o dělení slov a o interpunkčních znaménkách.

F. Vichterle vydává v roce 1862 *Stručnou mluvnici se zvláštním vzhledem na pravopis český ku potřebě Čechův a Němcův*. Obsahuje českou i německou terminologii, velká pozornost je zde věnována kvantitě samohlásek (Machová 1969).

J. Gebauer vydal roku 1872 *Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti*.

V letech 1860–1870 existovalo v českém pravopise jakési kodifikační vakuum. To trvalo několik desetiletí, než začal J. Gebauer věnovat více pozornosti současné jazykové situaci (Sedláček 1993).

Z druhé poloviny 19. století jsou známy také silné puristické snahy, zejména v rozmezí 70. a 90. let (Jelínek 1997, Weingart 1934). Ve třech vydání (1877, 1881 a 1894) vyšel *Brus jazyka českého* vydaný Maticí českou, který se v tomto období těšil největší autoritě. Brus je znám především pro puristicky pojatý cíl, obsahuje však soubor pravopisných jevů, které pak do značné míry tvoří obsah pozdějších Pravidel z roku 1902. Největší vadou purismu byla skutečnost, že nebylo respektováno to, co již bylo v jazyce ustáleno. Kladem brusičského hnutí pro ortografickou oblast je uvedení pravidel pro pravopis a skloňování cizích slov, i když užívání cizích slov brusiči zamítali. Pravopisu cizích slov věnují pozornost všechna tři vydání Brusu.

Snaha vytvořit jednotnou normu dala vznik prvnímu pravopisnému slovníku *Pravopisný ukazatel* sestavenému J. Wenzlem. Dřívější publikace nebyly slovníkového charakteru. Po jeho smrti ho roku 1886 vydávají F. Bílý a J. Roth jako školní pomůcku, která obsahuje slovníkovou část s 21 500 hesly.

Roku 1890 vyšla Gebauerova *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské* a roku 1900 *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Obě mluvnice podávaly pravopisná pravidla. J. Gebauer pokládal český pravopis v této době za nejdokonalejší ze všech evropských jazyků (Gebauer 1871).

2. 4 Vývoj českého pravopisu od roku 1902

V této části své práce jsem se věnovala nejen oficiálním kodifikačním příručkám, ale i nerealizovaným návrhům žádajícím úpravu českého pravopisu. Podrobněji jsou zpracována Pravidla českého pravopisu z let 1902, 1957 a 1993, jelikož se v nich uživatelům představily podstatné změny v pravopise. Pravidla, která vycházela mimo tyto roky, jsou stručně uspořádány ve výčtu.

2. 4. 1 Pravidla českého pravopisu 1902

Roku 1902 byla vydána praktická příručka pod názvem *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Na Pravidlech se podíleli J. Gebauer, V. Hylmar, F. Bílý, J. Jursa, L. Benýšek a V. Hulík (Machová 1969). Příručka se speciálně zabývá nejen pravopisem, ale také v ní český pravopis dostává poměrně pevnou kodifikaci. Pravidla značně omezují počet hesel uvedených v Pravopisném ukazateli z roku 1886, zato udávají u některých jmen rod a mají obširný úvod, kde předseda komise, J. Gebauer, objasnil sporné body v pravopise a tvarosloví (Šmilauer 1936).

Jedním z otevřených kodifikačních problémů v 19. století byla kvantita samohlásek (Sedláček 1993). Aby nevznikaly spory o správnost kvantity, zavedla Pravidla poměrně hodně dublet, jimi se snažila překlenout nejistotu v délce samohlásek také u některých typů substantiv. Dobře patrné je to u činitelských jmen s příponou *-tel* (*vyjednavatel* i *vyjednávatel*). Pravidla se snažila, aby se kodifikovaná délka samohlásek příliš nerozcházela s délkou vyslovovanou na většině území. Cizí slova se většinou ponechávala v původní pravopisné podobě.

V psaní příslivečných spřežek převládala v té době tendence psát dohromady výrazy s adverbialním významem. Pravidla vyšla této tendenci vstříc v dost velké míře, ale v některých jednotlivostech ještě podržela psaní odděleně, např. *k vůli*, *v pravo*.

2. 4. 2 Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1903–1956

Pravidla českého pravopisu, Císařský královský školní knihosklad, autor J. Gebauer, Praha 1903.

V označování kvantity samohlásek použil autor Pravidel starší způsob. Rozvíjela se „snaha po přímočaré pravidelnosti“, proto i činitelská jména mají většinou jen podobu se samohláskou krátkou (*vyjednavatel*). Autorem zostřené kodifikace byl J. Gebauer (Sedláček 1993). Značná část učitelů byla totiž nespokojena s množstvím pravopisných

dublet v označování délky samohlásek v Pravidlech z roku 1902. Očekávali od Pravidel vyřešení sporných pravopisných otázek, a to zcela jednoznačně.

Pravidla českého pravopisu, Císařský královský školní knihosklad, autor J. Gebauer, Praha 1904. Ve vydání byly odstraněny některé dvojtvary a zkrácen úvod.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Císařský královský školní knihosklad, Praha 1913. Autor není uveden.

Pravidla (pod vedením E. Smetánky) přinesla mnoho důležitých změn. Autoři přepracovali úvod, zmodernizovali a rozšířili slovní zásobu, u cizích slov podali výklad o jejich významu, počestili gramatickou terminologii (Šmilauer 1936).

Dále se v Pravidlech dočkala důležitých změn cizí slova. Ve velké míře byla odstraněna zdvojená souhlásková písmena, zmizely skupiny písmen *ae*, *oe*, *th* a *rh*. Slova řeckolatinského původu se přestala psát tak jako v původních jazycích a začala se psát podle výslovnosti. Pravidla představují radikální obrat v kodifikaci přejatých slov ve prospěch podob, které jsou přizpůsobeny českému pravopisu.

Poprvé je zde zmíněna kodifikace iniciálových zkratk. Pravidla také přispěla závažným způsobem k rozvinutí interpunkčních zásad. Stala se však předmětem ostré kritiky členů Pražského lingvistického kroužku na konci 20. a na začátku 30. let (Sedláček 1993). Výtky se týkaly hlavně označování délky samohlásek. Podle nich neodpovídala kodifikovaná kvantita skutečnému stavu v jazyce, mnohdy ji shledávali umělou. Zčásti však přece jen přispěla ke stabilizaci, např. u slov *jméno*, *chléb*, předchozí Pravidla totiž tato jména psala ještě s dublety s opačnou kvantitou.

V platnosti zůstala tato Pravidla bez podstatných změn až do roku 1941.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Císařský královský školní knihosklad, Praha 1917. Vydání doplňuje jenom některá hesla (zvláště adjektiva).

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Státní školní knihosklad, Praha 1919. Jednalo se o přetisk posledního vydání Pravidel.

Články v časopise *Naše řeč* upozorňovaly na hlasy žádající úpravu a opravu pravopisu. Mezi tři nejzávažnější otázky patřilo označování dlouhých samohlásek, etymologický způsob psaní souhlásek a souhláskových skupin a problémy s psaním *i* a *y*.

V článku J. Zubatého nalezneme názor O. Kunstovského, podle kterého je potřeba ustálit pravopis i v jiných oblastech, např. jak psát česky cizí slova nebo kde psát velká písmena (Zubatý 1919). Nastolil otázku, zda je nutné označovat délku samohlásek. Potřeba značit délku samohlásek nastává u slov a tvarů, které se liší jen délkou (*hádá–hada*). Úsměvným se dnes může zdát jeho argument, podle něhož je vzhled písma s čárkami, háčky a tečkami „neklidný a nepěkný“. Poukazoval také na zjednodušení psaní předložek *s* a *z*. Co se týkalo psaní samohlásky *y*, byly prý důvody pro jeho udržení slabé. Naše řeč naproti tomu nebyla v té době nakloněna velkým změnám. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že časopis Naše řeč za celou dobu své existence zastává spíše konzervativní přístup k výraznějším změnám v českém pravopise.

(grafická)

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Státní nakladatelství, Praha 1921. Byly provedeny změny potřebné pro nové státní poměry a některé drobné opravy a doplňky.

/ ?

V roce 1921 ustanovila Česká akademie věd pravopisnou komisi v čele s J. Zubatým. Jejím úkolem bylo pečlivě zrevidovat český pravopis, zmodernizovat a doplnit slovní zásobu, propracovat způsob psaní tak, „aby se písmo neprotivilo řeči“ (NŘ, 1921). V psaní cizích slov (latinských, řeckých) bylo dosud kolísání, a proto v psaní jmen vlastních (osobních a místních), pro něž čeština nemá svůj vlastní tvar, byla přijata zásada psát tak, jak se píší v původním pravopise (kromě psaní *c* ve výslovnosti *k*, *Lukrecie*). Pro jednotnost této zásady bylo navrženo obnovit původní psaní v odchylných případech (*Attika* místo dosavadní *Atika*). Ve slovech obecných, pokud náležela do Pravidel českého pravopisu, se ruší poslední zbytky zdvojených souhlásek. Po zrušení zdvojeného *ss* se mělo psát buď *s*, nebo *z* (*fáze*, *múza*). Byl zaznamenán návrh psát přejatá slova foneticky (*absolutismus*), změna by to byla však dost radikální. Akademická pravopisná komise skončila svou prací před druhou světovou válkou a její výsledek byl zveřejněn v Pravidlech z roku 1941.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Státní nakladatelství v Praze 1924. Vydání se od předchozího liší velmi málo, má mnohem lepší grafickou úpravu.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Státní nakladatelství v Praze 1926. Nezměněný otisk vydání z roku 1924.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Česká akademie věd a umění, Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze 1941.

Pravidla v podstatě přejala kodifikaci Pravidel vydaných v roce 1913. Kodifikace samohláskové kvantity je zde upravována tak, aby se příliš nerozcházela se skutečnou ustálenou výslovností (Sedláček 1998). V Pravidlech bylo zavedeno psaní samohlásek vyslovovaných dlouze v cizích slovech, např. *balkón* či *sezóna*. Dále byla zjednodušena zdvojená písmena, odstraněna písmena a skupiny v češtině neobvyklé. Psaní s vyslovovaného jako z zůstalo až na jednotlivosti (*bazén*) zcela stranou. Kromě toho se Pravidla v některých případech vracela před rok 1913 (např. místo *musa* i *můza* zavádí opět pouze *musa*).

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, vydání větší, nakladatelství Čechoslovák / Kruh přátel československé knihy, nezměněný otisk vydání z roku 1924, Londýn 1942.

Pravidla nepřinášejí žádné zásadní změny. Větší množství drobných změn se objevilo v psaní cizích slov, v kvantitě slov a v těch částech tvarosloví, která nejsou v jazyku ustálena.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů - Regeln der tschechischen Rechtschreibung, Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu a Česká akademie věd a umění, přetisk vydání z roku 1941, Praha 1943. 125

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Česká akademie věd a umění, Státní nakladatelství v Praze 1946.

Byly odstraněny pouze zásahy válečné cenzury a doplněny nové výrazy; vlastní pravopisné zásady zůstaly zcela beze změny.

Po roce 1945 se v pravopisném úzu začaly objevovat některé odchylky od stávající kodifikace (Sedláček 1998). Projevovaly se především v psaní velkých počátečních písmen, neboť nová společenská skutečnost přinesla po válce v hodnocení změny, zčásti

způsobené i cizími vlivy. Postupně se tak ukazovalo, že Pravidla českého pravopisu bude třeba novelizovat.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Česká akademie věd a umění, Státní nakladatelství v Praze 1948.

Nové vydání Pravidel se začalo připravovat od počátku 50. let (Sedláček 1998). Dosud platná Pravidla z roku 1941 neuspokojovala tehdejší potřeby pravopisu. Ukázalo se, že veřejnost si přála zjednodušení dosavadních pravopisných pravidel a jejich větší důslednost (hlavně v psaní cizích slov a předpon *s-*, *z-*). Nebylo však možné učinit radikální změny v pravopise jazyka s dlouhou kulturní tradicí. Byly odmítnuty všechny návrhy na přímočaré odstranění *y*, rovněž se nemohlo jednat o zavedení fonetického pravopisu, nadále se podrželo rozlišování *ů* a *ú* (Váhala 1956).

2. 4. 3 Pravidla českého pravopisu 1957

Pravidla českého pravopisu, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957. Zpracovala je pravopisná komise vědecké rady Ústavu pro jazyk český ČSAV s kolektivem pracovníků tohoto ústavu za vedení B. Havránka a F. Trávníčka.

Pravidla jsou záměrně koncipována jako příručka pouze pravopisná. Jsou z nich vypuštěny kapitoly o tvarosloví a tvoření slov. Cílem těchto Pravidel bylo funkčně fonetizovat pravopis. Toto úsilí tvořilo nedílnou součást procesu uplatňovaného v rámci jazykové politiky, procesu směřujícího k zjednodušení, a tím zpřístupnění spisovného jazyka širokým vrstvám jeho uživatelů. Jelikož se jedná o Pravidla, která přinesla závažné změny v českém pravopise, a opírám se o ně i v praktické části, uvádím jejich hlavní změny v podrobnějším přehledu.

Přejatá slova

Pravidla přinesla největší změny v psaní přejatých slov a zčásti také v užívání velkých písmen. Ve vydání bylo kodifikováno psaní mnoha cizích slov podle výslovnosti, slova byla počestěna (Sedláček 1998).

Kvantita samohlásek

V psaní dlouhých a krátkých samohlásek u jmen končících na *-č*, *-tel*, *-telný*, *-dlo*, *-tko*, *-árna*, *-írna*, jež jsou odvozena od sloves s dlouhou základovou samohláskou, byl odstraněn dosavadní rozpor mezi výslovností a pravopisem. Jako pravidlo se uznává shoda v kvantitě se základním slovesem (*třídíč*).

Velká písmena

V kodifikaci velkých písmen došlo k velice neobvyklému řešení, které se v praxi ukázalo jako pochybené. Bylo způsobeno hlavně zásahy z politických míst. Tehdejší politici požadovali, aby názvy nových skutečností politického, ekonomického nebo ideového rázu se z prestižních důvodů psaly s počátečním písmenem velkým např. *Komunistická strana Československa* (Sedláček 1993). Kodifikace Pravidel byla založena na dvou odlišných normách, předválečné a poválečné. Obzvlášť patrné to bylo tehdy, jestliže byly obě normy uplatněny u pojmenování skutečností stejného druhu (názvy škol – *Základní škola Kodaňská* a *základní škola Kodaňská*, soudů).

(chyba)

Značky a zkratky

Způsob psaní zkratk je kodifikován v samostatné kapitole pod názvem *Zkratky a značky*. Do té doby byl úzus v této problematice značně rozkolísaný. Teprve tato Pravidla podávají v úvodní části poučení o psaní předložek *s* a *z*.

Příslovečné spřežky

Byla zpřesněna a prohloubena pravidla o psaní příslovečných spřežek, počet spřežek se rozšířil. Platí pravidlo, podle něhož se připouští dvojí psaní tehdy, je-li význam spřežky stejný jako význam původního dvojslovného výrazu (*bezesporu* i *beze sporu*).

Interpunkce a dělení slov

Výklady o interpunkci byly dosud formulovány stroze, v tomto vydání je vyloženo poučení o psaní čárky ve větě jednoduché a souvětí. Pravidla o dělení slov byla ještě více uvolněna, slova se dělí podle slabik a u slov odvozených nebo složených na hranici složeniny nebo předpon, přípon a slova základního.

Kodifikace z roku 1957 měla vnést do ortografie stabilitu (Sedláček 1998). Toto očekávání se však nesplnilo. Veřejnost si musela několik desítek let počkat na radikálnější úpravu.

2. 4. 4 Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1958–1992

Pravidla českého pravopisu, školní vydání, vedoucí kolektivu J. Bělič, nakladatelství ČSAV, Praha 1958.

Pravidla českého pravopisu, školní vydání, vedoucí kolektivu J. Bělič, nakladatelství ČSAV, Praha 1959.

Pravidla českého pravopisu, nakladatelství ČSAV, Praha 1961.

Vydání je nové v tom, že byly nahrazeny některé příklady v úvodní části nazvané Pravopisná pravidla a byla doplněna nebo upravena hesla v druhé části, v Pravopisném slovníku (Hrušková 1966). Provedly se změny v označování skutečností (např. změna názvu státu).

Po šesti letech od vydání pravidel z roku 1957, v letech 1963–64 se lingvisté znovu zamýšleli nad možností dalšího zdokonalování tehdejšího stavu české pravopisné soustavy (Hrušková; Křístek 1977).

Ve společnosti se vznášely kritické námitky vůči českému pravopisu, nejčastěji pocházely od učitelů (Sedláček 1964). Odborné veřejnosti bylo známo, že reforma z roku 1957 nemohla vyřešit zcela uspokojivě všechny problémy a že některé změny byly provedeny pokusně. Tím nabyla úprava do jisté míry rázu provizoria. Některé otázky dozrály natolik, že nyní už by je bylo možno řešit jednodušeji, důsledněji a účelněji (psaní předložek *s*, *z*, velká písmena, cizí slova). Byla ustanovena pravopisná komise při Československé akademii věd. Předsedou byl zvolen B. Havránek.

V první etapě proběhl výzkum na základních a středních školách (Dokulil 1965). Výsledky zvládnutí pravopisu byly uspokojivé, v každém případě lepší, než by se podle častých stížností na pravopisnou úroveň absolventů škol dalo očekávat. Největší problémy dělalo žákům rozlišování příslovečných spřežek a předložkových výrazů, psaní cizích slov, interpunkce a psaní velkých písmen.

Pravidla českého pravopisu, nakladatelství ČSAV, Praha 1964.

Pravidla českého pravopisu, nakladatelství ČSAV, Praha 1965.

Pravidla českého pravopisu, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1966.

Vydání nepřináší změny pravopisných zásad ani jejich aplikace, upravilo se pouze psaní několika slov (Hrušková 1966). V duchu obecného ustanovení Pravidel, že se slova zdomácnělá píší pravopisem domácím, byla přijata nová podoba některých sportovních výrazů (*back* i *bek*). U zdomácnělých jmen cizího původu na *-erie* a *-érie* byly kolísající délky vyrovnány tak, že pravopisná podoba zachycuje důsledně obojí výslovnost (*drogerie* i *drogérie*). Byly doplněny dvojice slovesných předpon *s-* a *z-* (*smontovati* i *zmontovati*). Změnilo se psaní slova *oxyd* na *oxid*. Zkratka pro titul inženýr se psala *inž.* i *Ing.*, ve větě pouze *ing.* V nové podobě byly přípustné jen tyto tvary zeměpisných míst *Keňa*, *Tanganika*. Upraveny byly dále *Dárdžilin* a přípustné byly podoby *malagský* i *malašský*.

Pravidla českého pravopisu, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1968.

Pravidla českého pravopisu, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1969.

Šetření i anketa v ÚJČ ukázaly, že nejen široká veřejnost, ale i aktivní uživatelé psané podoby by uvítali určité zjednodušení pravopisných pravidel, ale nemělo by to být příliš nápadné (Tejnor 1969). Byl předložen návrh na úpravu psaní předložky *s* a *z* s 2. pádem. Užití předložky *z* ve spojení s 2. pádem by se nepokládalo za nesprávné a ponechala by se možnost užití předložky *s* pro vyjádření významového odstínu „s povrchu pryč“.

Pravidla českého pravopisu, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1974.

Jde o fotografický přetisk předchozího vydání. Nové je začlenění dalších pěti slov do skupiny, u nichž je možná grafická podoba dubletní (*filosofie* i *filozofie*, *gymnasium* i *gymnázium*, *president* i *prezident*, *presidium* i *prezidium*, *universita* i *univerzita*).

Pravidla českého pravopisu, Academia, nakladatelství ČSAV, Praha 1975.

Ve vydání byla vypuštěna řada již změněných vlastních názvů různých institucí, organizací a jiných zařízení a tyto byly nahrazeny názvy novými. Byla upravena formulace o psaní předložek *s* a *z*, takže se ve spojení s 2. pádem téměř v plném rozsahu v zásadě připouští podle vůle píšícího výlučné psaní předložky *z*.

V článku NR se objevil návrh na úpravu psaní předložek *s(e)–* a *z(e)–* (Sochová 1976). Formulace pravopisných zásad v Pravidlech z roku 1966 nebyla totiž pro běžného uživatele zcela jednoznačná, takže docházelo k jejím různým výkladům. Z ankety ČSAV z roku 1968–1969 vyplynulo, že tato problematika je na třetím místě v pořadí nejobtížnějších jevů. Definitivní dotvoření zásad pro pravopis předložek *s* a *z*, zejména se 2. pádem, se v tomto roce jevílo jako velmi aktuální. Vývoj směřoval k tomu, aby se předložka *z* užívala v 2. pádě a předložka *s* se 7. pádem. Návrh vychází z toho, že předložka *z* se pojí s 2. pádem a její užití je vždy správné. Úprava sloves a jiných slov s předponami *s(e)–* a *z(e)–* sledovala zjednodušení pravopisu a odstranění zbytečných dublet. Poměrně značná redukce vycházela vstříc běžné jazykové praxi (Sochová 1976).

Pravidla českého pravopisu – školní vydání SPN, Praha 1974, 1975, 1976.

Pravidla českého pravopisu, Academia, nakladatelství ČSAV, vedoucí kolektivu B. Havránek, Praha 1977.

Pravidla českého pravopisu – školní vydání SPN, zpracoval kolektiv autorů, vedoucí J. Bělič, Praha 1978, 1979, 1980, 1981, 1983, 1984.

V roce 1982 byla pravopisná otázka opět aktuální (Čechová 1982). Jazykovědci navrhli čtyři možné varianty úprav pravopisu. V první variantě by nedošlo ke změně dosavadních pravopisných principů, ale důsledně by se dopracovaly pravopisné zásady z roku 1957, a tím by se také pravopis zjednodušil (psaní velkých písmen, psaní cizích slov). Druhá varianta sledovala odstranění formálních rozdílů v pravopisu slovenském a českém. Realizace třetí varianty by znamenala značné zjednodušení pravopisných zásad (např. odstranění *y* v přičestí a ve vyjmenovaných slovech, odstranění *ů*). Čtvrtý návrh se týkal důsledného uplatnění principu fonetizace pravopisu. Za nezbytné považovala autorka článku změny uvedené v první variantě, některé další změny označila za žádoucí nebo možné, čtvrtá varianta se jí zdála jako nežádoucí.

Pravidla českého pravopisu, Academia, ČSAV, Praha 1983.

Pravidla českého pravopisu – školní vydání SPN, zpracoval J. Bělič, Praha 1986, 1987, 1988, 1989, 1989, 1990.

Pravidla českého pravopisu, stručně a nově, autor A. Bauer, nakladatelství a vydavatelství FIN, Olomouc 1992.

2. 4. 5 Pravidla českého pravopisu 1993

Pravidla z roku 1957 byla fakticky v platnosti 35 let, neboť dílčí úpravy v letech 1966 a 1974 se týkaly jen několika slov. K větším změnám v pravopisné kodifikaci dochází teprve v roce 1993.

Pravidla českého pravopisu, Ústav pro jazyk český ČSAV, školní vydání, Pansofia, Praha 1993.

Pravidla českého pravopisu, Fin, 1. vydání, obsahuje též Dodatek k pravidlům českého pravopisu, školní vydání, Olomouc 1993. /FIN

Nová Pravidla reagovala jednak na změněnou politickou a hospodářskou situaci po roce 1989, neboť bylo nutno urychleně orientovat veřejnost v psaní nových pojmů, názvů nových institucí apod. a také bylo nutno aktualizovat dokladový materiál v úvodní studii a pravopisném slovníku. V porovnání s předchozími vydáními přinesla nová Pravidla

úpravy zásad týkající se především psaní velkých písmen, psaní *s* a *z* v přejatých slovech, označování kvantity samohlásek v přejatých slovech, psaní složených přídavných jmen a částečně také interpunkce (Martincová 1991).

Velká písmena

V psaní velkých písmen se projevuje tendence vytvářet větší skupiny pojmenování psaných stejným způsobem, např. psát stejně pojmenování pro místa, v nichž člověk sídlí, tj. měst, vesnic, čtvrtí, předměstí, novodobých městských sídlišť. U názvů ulic, náměstí, podniků, budov apod. se Pravidla uchýlila k mechanickému řešení; zavádějí psaní velkého písmena nejen u předložky, ale i ve slově následujícím po předložce (Sedláček 1998). Příbylo tím sice velkých písmen, ale většina veřejnosti toto pravidlo přijala a považuje ho za užitečné (Polívková 1994).

Pravidla

Přejatá slova

Označování kvantity samohlásek

Pravidla musela nutně podrobit pravopis přejatých slov revizi. V označování kvantity samohlásek zvolila nejschůdnější cestu, tj. ústup (Sedláček 1993, str. 137). Ve velkém rozsahu se vrátila k zásadě, že u slov přejatých z jiných jazyků se délka samohlásek často neoznačuje, i když se (v češtině) vyslovuje. Píše se tedy *balkon*, *pasivum* jako v Pravidlech z roku 1957. Někdy je návrat dokonce i před rok 1941, např. psaním *sezona*, *citronek*, *balon* místo *sezóna*, *citrónek*, *balón*.

Psaní *s* a *z*

V psaní *s* a *z* v přejatých slovech se vedení autorského kolektivu rozhodlo pro radikální řešení, tj. většinou bez dublet. Po vzoru slovenštiny bylo všude umožněno a doporučováno *z*. Pravidla se proto nevracejí k psaní *konzerva*, *inzerát*, kodifikují pouze podoby *s* písmenem *z*. Část veřejnosti přijala změny v pravopisu přejatých slov velmi kriticky, proto Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR zavedení nové kodifikace do škol pozastavilo; uvolnilo ji až od školního roku 1994/95 doplněnou dodatkem, v němž se uvádí, že „psaní *s* a dlouhých samohlásek v případech, kdy Pravidla 1993 uvádějí jen *z* a samohlásky krátké, je také správné.“ Tím se rozšířil počet kodifikovaných dublet o všechny podoby uváděné předchozími Pravidly z roku 1983 (Sedláček 1998).

222

11

Psaní složených adjektiv

Zásady psaní složených adjektiv bylo také nutné revidovat. Proto se přijalo kompromisní řešení, které kombinuje hledisko sémantické s formálním, přihlíží k dosavadní praxi a přitom odstraňuje nevýhodnou nedůslednost.

Zkratky a značky

Psaní zkratk a značek zůstalo bez podstatných změn. Ke zkratkám, které se píší dohromady přibyla i zkratka *čj.* pro číslo jednací. Nově se uvádějí oficiální zkratky vysokoškolských titulů (*Bc., Mgr.*).

2. 4. 6 Přehled vydání Pravidel českého pravopisu v letech 1994–2005

Pravidla českého pravopisu, Fin. 1. vydání, zpracovaly V. Hartmannová, D. Hartmannová, Olomouc 1994. 1710

Pravidla českého pravopisu, Fin. 2. opravené vydání, pro školní rok 1996/97, zpracovaly V. Hartmannová, D. Hartmannová, Prostějov 1996.

Pravidla českého pravopisu, s dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, Academia, 1. vydání. (s dodatkem MŠMT), zpracoval kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR, Praha 1998. 1710

Pravidla českého pravopisu, Nakladatelství Olomouc, 3. vydání, s Dodatkem, zpracovaly V. Hartmannová, D. Hartmannová, Olomouc 1998.

Pravidla českého pravopisu s graficky naznačeným dělením slov, pro školní rok 1998/99, Fin. 1. vydání, zpracoval kolektiv autorů, Olomouc 1998. 1710

Pravidla českého pravopisu, školní vydání včetně Dodatku, Fortuna, 2. vydání, v nakladatelství Fortuna, zpracoval kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR, Praha 1999.

Pravidla českého pravopisu s graficky naznačeným dělením slov, Fin. 3. opravené vydání, Olomouc 1999. 1710

Pravidla českého pravopisu, Nakladatelství Olomouc, reprint 4. vydání, V. Hartmannová a kolektiv, Olomouc 2000.

Pravidla českého pravopisu s graficky naznačeným dělením slov pro školu, úřad, veřejnost, Fin. 4. vydání, Olomouc 2003. 1710

Pravidla českého pravopisu, školní vydání včetně Dodatku, 2. vydání, v nakladatelství Fortuna, dotisk, zpracoval kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR, Praha 2003.

Pravidla českého pravopisu, Academia, 2. vydání (s dodatkem MŠMT), zpracoval kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR, Praha 2005. 1710

3. PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

Jak už bylo řečeno v úvodu, hlavním cílem diplomové práce je zjistit na pozadí kodifikačních příruček, které pravopisné jevy dělaly čtenářům lingvistického časopisu *Naše řeč* a časopisu *Naše úřední čeština* v období mezi roky 1917–1957 největší problémy. S tímto hlavním cílem souvisejí i dílčí cíle, které stanovují zjistit, které dotazy se často opakovaly, jaká byla reakce redakce časopisů a zda nějakým způsobem zareagovala kodifikace.

3.1 Popis metody

Vzhledem k tomu, že výzkumný problém byl určen jako historicko-deskriptivní, nelze pro něj stanovit hypotézu („Hypotéza je předpověď o vztahu mezi dvěma proměnnými.“ Gavora 2000, str. 28).

Mohu však vyslovit předpoklad, že čtenářům zkoumaných časopisů dělaly největší problémy ty oblasti pravopisu, které nebyly v dané době jednoznačně kodifikovány, nebo se často v jednotlivých vydání Pravidel českého pravopisu měnily.

K žádaným výsledkům jsem došla metodou historické analýzy. Analýze jsem podrobila dva časopisy – *Naše řeč* a *Naše úřední čeština*. Nashromážděný materiál jsem rozdělila do tří sond. Dvě výzkumné sondy se týkaly časopisu NŘ a jedna časopisu NÚČ. První sonda mapuje výsledky zkoumání NŘ z let 1917–1940. Stanovila jsem ji mezi roky 1917, tzn. od vzniku časopisu, a 1940, protože v roce 1941 vyšla nová Pravidla českého pravopisu, která přinesla několik změn v kodifikaci. Druhá sonda byla ukotvena mezi roky 1941 a 1957, kdy vychází Pravidla s ještě převratnějšími pravopisnými změnami než roku 1941. Ve druhé jsem zjišťovala frekvenci chyb a dotazů v NÚČ mezi roky 1921–1933. Zajímavé bylo srovnání výsledků těchto dvou sond v letech, které se časově překrývaly. Třetí sondu jsem provedla v NŘ v letech 1941–1957.

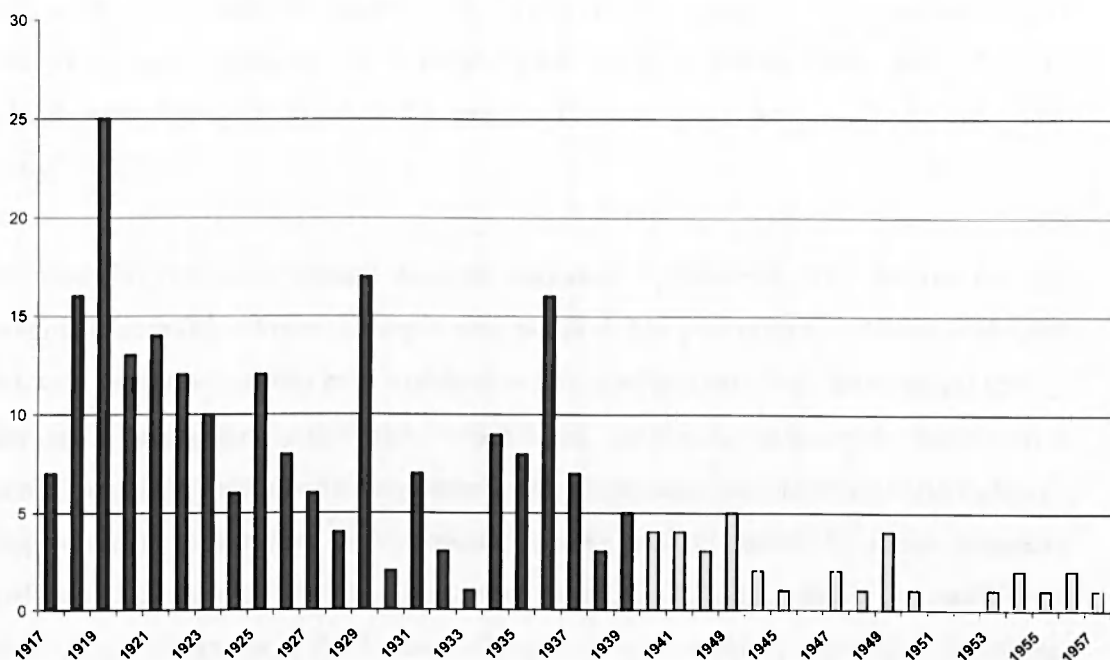
3. 2 Naše řeč

Studovala jsem ročníky NŘ z let 1917–1957, a to proto, že první číslo uznávaného lingvistického časopisu *Naše řeč* vyšlo roku 1916 (pravidelně pětkrát ročně vychází dodnes, nebyl vydán pouze ročník z roku 1952) a v roce 1957 vyšla Pravidla českého pravopisu, která přinesla několik důležitých pravopisných změn a zůstala v platnosti až do roku 1993.

Časopis měl hlavně ve 20. a 30. letech pro školy téměř kodifikační dosah a těšil se u veřejnosti značné autoritě a vlivu. „*Naše řeč* vznikla v klimatu ohrožení a válečného útlaku, a její prvotní zaměření bylo proto národně uvědomělé, očištné a obranné“ (Šmejkalová 2005, str. 28). Do původního redakčního okruhu patřili V. Ertl, E. Smetánka, J. Vlček, J. Zubatý a do své smrti v roce 1920 ještě F. Bílý.

Ve 30. letech došlo k znovuoživení puristické praxe časopisu a v redakčním kruhu působili J. Haller, K. Hodura, O. Hujer, F. Oberpfalcer a E. Smetánka. V 50. letech byl vedoucím redaktorem A. Jedlička, výkonným redaktorem F. Daneš a v redakčním okruhu J. Bělič, B. Havránek, V. Machek, V. Šmilauer, F. Trávníček a F. Váhala.

Materiál k výzkumu jsem hledala v rubrikách Hovorna, Listárna, Drobnosti a v později vzniklé Jazykové poradně. Rubrika Hovorna se v roce 1928 sloučila s Drobnostmi. V roce 1949 uspořádala redakce výběr problematických jevů do rubriky Jazykový koutek. Čtenáři se na časopis často obraceli s jazykovými problémy, které byly otiskovány ve zmíněných rubrikách. Vzhledem k svému tématu jsem se věnovala pouze pravopisné problematice.

Graf č. 1: Množství dotazů týkajících se pravopisu v časopise *Naše řeč* v letech 1917–1957. Čísla na svislé ose ukazují počet dotazů ročně, na vodorovné ose jsou chronologicky seřazeny jednotlivé ročníky časopisu. Žluté sloupce označují druhou sondu. Graf v originální velikosti viz Přílohy.

3. 3 *Naše úřední čeština*

Jako druhý jsem svému výzkumu podrobila časopis *Naše úřední čeština*, který je dnes již neznámý, proto jej představím podrobněji. Časopis vycházel mezi roky 1921–1933. První ročník čtrnáctideníku se objevil v listopadu roku 1921, tzn. v roce, kdy vyšla první Pravidla českého pravopisu v samostatné Československé republice. Redaktor ho spojil s čísly vycházejícími v roce 1922, a tak obsahoval 21 čísel. Tento rozsáhlý ročník nesl podtitul *List pro očistu a tříbení české řeči úřední na železnicích republiky československé*, protože časopis se zprvu orientoval jen na úředníky z železničního okruhu.

Majitelem, vydavatelem a odpovědným redaktorem byl Adolf Neumann, který působil jako inspektor a dopravní kontrolor československých drah v Nymburku. Obdivuhodné bylo nasazení tohoto iniciátora, který věnoval práci na časopise nejen veškerý svůj volný čas, ale vložil do jeho vydávání i vlastní peníze. První ročník vytiskla knihtiskárna J. Strachoty v Nymburku. Cílem časopisu bylo zlepšit úroveň úřední komunikace.

Stejně jako NŘ obsahoval časopis v hlavní části články o jazykových jevech a v závěru rubriku Drobnosti. Vedle ní ale vznikaly také původní rubriky jako např. Z našich „Úředních věstníků a listů, oběžníků atd.“, „Od nás pro nás“ a „Z naší železniční hantýrky“.

Od druhého ročníku vycházel časopis nákladem vydavatelského Družstva českých železničních úředníků v Praze. Časopis nesl podtitul *List pro očistu a tříbení české řeči úřední*, tzn. že cílem časopisu bylo rozšíření svého zaměření do všech oborů státní správy. Týkalo se to především poštovních, vojenských, soudních, politických, školských a finančních úřadů. V každém odvětví působili stálí spolupracovníci, kteří vytvořili redakci.

Odpovědným redaktorem se v druhém ročníku stal František S. Jaroš, inspektor československých státních drah na ministerstvu železnic. Do redakčního kruhu patřili výše zmíněný Adolf Neumann, dále Antonín Geissler, účetní revident v prezidiu finančního ředitelství v Praze, Bohumil Houska, vrchní inspektor československých státních drah na ministerstvu železnic, Antonín Opravil, štábní kapitán na ministerstvu národní obrany, a Dr. Miloslav Nedoma, rada politické správy v prezidiu zemědělské správy politické v Praze.

Zajímavé pro mě bylo zjištění, že s časopisem spolupracovali dva čeští spisovatelé. Pod pseudonymem Václav Schwab zde vystupoval Pavel List, povoláním poštovní místoředitel v Praze, a dlouhodobým přispěvatelem byl Jiří Karásek ze Lvovic, který pracoval jako poštovní ředitel v prezidiu ministerstva pošt a telegrafů. V NÚČ působil v letech 1923–1933. Z Karáskova životopisu je známo, že po návratu z Bavorska se v Praze stal poštovním úředníkem, později ředitelem knihovny ministerstva pošt a ředitelem Poštovního muzea a archivu (Lexikon české literatury 2).

Všichni výše jmenovaní spolupracovníci NÚČ byli jazykovědci-amatéri, svá povolání vykonávali v úřadech a ve volném čase se věnovali práci v časopise NÚČ.

Od druhého ročníku měl tento časopis, první průkopník „očisty“ jazyka úřední komunikace, rozšířenější program. V dalších ročnících se opět podle vzoru NŘ objevují rubriky „Úvahy a posudky“ a „Hovorna“, ale vznikaly také nové rubriky např. „Úřední publikace“, „Nová slovíčka“, „Co se píše o úřední češtině“, „Rádce správné češtiny“, „Dotazy a odpovědi“, „Redakční zprávy“, „Slohové šarády“ a „Rozluštění slohové šarády“. V rubrice „Tvrdošijní“ se uváděla slova, ve kterých úředníci neustále chybovali, ve „Vzorech“ mohli čtenáři najít již předtištěné formuláře, vyhlášky nebo různá nařízení.

Od osmého čísla desátého ročníku vystřídal F. S. Jaroše ve funkci odpovědného redaktora A. Opravil.

Oproti vědeckému časopisu Naše řeč, který teoreticky vysvětloval jazykové jevy, se časopis Naše úřední čeština soustředil na praktickou pomoc svým čtenářům. Upravoval domácí úřední spisy zveřejňované v rubrikách zvaných „hlídky“, např. hlídka finanční, poštovní, právnická, soudní, železniční a vojenská. Srozumitelně a jednoduše vysvětloval pravopisné a slohové zvláštnosti, upozorňoval na germanismy a poučoval o nich na skutečných příkladech z úředních věstníků, oběžníků a písemností. Zevrubným rozborem odstavců a vět ukázal, co je v nich chybného a jak měl znít správný výraz. Za „správné“ pokládal takové jazykové jevy, které byly očištěny od germanismů a odpovídaly tehdejšímu mluvnici a Pravidlům českého pravopisu. Pokud to bylo nutné, dovolával se časopis pramenů, z nichž čerpal náležitá poučení. Kolektiv autorů spolupracoval úzce s redakcí Naší řeči. O vzniku a vydávání časopisu Naše úřední čeština Naše řeč své čtenáře pravidelně informovala.

Jednou z hlavních příčin vzniku časopisu bylo, že české výnosy, předpisy a jiné úřední dokumenty byly pouhým překladem německých úředních textů, s nimiž se musely dokonale shodovat. Z toho vyplývalo, že jejich styl byl zatížen germanismy a neodpovídal spisovné češtině. Jak podotkla NŘ, ubohost úřední češtiny před rokem 1918 byla pověstná (NŘ 1922, str. 85). NÚČ v roce 1923 sama označila v jednom ze svých příspěvků úřední jazyk za „zkažený“ a toporný.

Tabulka 2

Tabulka ukazuje, kolik čísel obsahovaly jednotlivé ročníky časopisu Naše úřední čeština v letech své existence:

Ročník	Rok vydání	Počet čísel
1.	1921, 1922	21
2.	1923	12
3.	1924	12
4.	1925	12
5.	1926	12
6.	1927	11
7.	1928	11
8.	1929	11
9.	1930	11
10.	1931	12
11.	1932	12
12.	1933	12

3. 4 Sonda č. 1

Naše řeč (1917–1940)

V této sondě jsem zkoumala nejdelší období z daných tří, a to celých 23 let. Do roku 1920 byla v platnosti Pravidla českého pravopisu z roku 1913. Ve vydání Pravidel z let 1917 a 1919 nebyly provedeny žádné změny ve stávající kodifikaci. V roce 1921 vyšla nová Pravidla, která však přinesla pouze málo změn.

V prvních číslech NŘ se čtenáři tázali velmi často na pravopis jednotlivých relativně bezproblémových slov. Redakce nejprve důkladně a trpělivě jevy vysvětlovala a rozebírala, pak už jen psala správný tvar a odkazovala na Pravidla a mluvnice. Jeden čtenář poslal redakci např. seznam několika slov, u kterých si nebyl jistý správným tvarem, a redakce otiskla pouze jejich náležitý tvar (NŘ 1918, str. 158–159). Mnoho čtenářů evidentně nevladnulo Pravidla českého pravopisu, nebo nebyli zvyklí je používat. Jak podotýká M. Šmejkalová, podle zjištění redakce *Naší řeči* se Pravidla téměř nepoužívala ani na středních školách. Naznačila to sonda provedená ve třicátých letech mezi vysokoškolskými posluchači, absolventy českých středních škol, podle níž 79 posluchačů z celkového počtu 94 „přiznalo, že za celých osm let středoškolského studia neměli Pravidla českého pravopisu vůbec v ruce, a většina z nich ani nevěděla, že něco takového je také na světě.“ (Šmejkalová 2005, str. 101, podle NŘ 18, 1934, s. 213)

Základní soubor, tzn. celkový počet dotazů, tj. ze všech ročníků časopisu Naše řeč v letech 1917–1940, jsem roztřídila a zařadila do jednotlivých kategorií. V následující části popíši jednotlivé problematické pravopisné jevy podrobně.

K číslům v tabulce 3 jsem dospěla poté, co jsem spočítala celkový počet dotazů za celé období a následně z tohoto čísla vypočítala jednotlivá procenta pro každou kategorii.

Tabulka 3

Tabulka ukazuje přehled nejčastějších dotazů v časopise *Náše řeč* v letech 1917–1940 podle frekvence výskytu:

Nejčastější dotazy	Výskyt v procentech
1. Velká písmena	22,8 %
2. Cizí slova	13,3 %
3. Kvantita samohlásek	12,2 %
4. Interpunkce	8,3 %
5. Přísluvečné spřežky	6,1 %
6. Dělení slov	5,6 %
7. Předpony <i>s-</i> , <i>z-</i>	4,4 %
8.–9. Zkratky	3,3 %
8.–9. Psaní <i>i</i> , <i>y</i>	3,3 %
10.–11. Předložky <i>s</i> , <i>z</i>	2,8 %
10.–11. Zdvojené souhlásky	2,8 %
12. Psaní slov dohromady a zvlášť	1,7 %
13. Různé	13,3 %

3. 4. 1 Velká písmena

Z výsledků první sondy vyplývá, že nejvíce došlých dotazů – téměř čtvrtina – se týkalo psaní velkých písmen. V Pravidlech z roku 1913 i 1921 stál výklad o tom, kde psát velká písmena, na prvním místě úvodní části.

Dvakrát se objevila stížnost čtenářů, kteří vytýkají týdeníkům, měsíčníkům a jiným tištěným periodikům, že píší velká písmena naprosto svévolně (NŘ 1917, str. 312). O která konkrétní periodika se jednalo, čtenáři neuvádějí. Z toho lze soudit, že si při psaní velkých písmen nebyli jisti ani redaktoři jmenovaných tiskovin.

Náboženské postavy

Dotaz jednoho čtenáře se týkal psaní velkých písmen u pojmenování *Ježíš* a *Boží Tělo* (NŘ 1919, str. 126). Redakce NŘ odpověděla, že se jedná o vlastní jména, proto se píší velkými písmeny.

U slova *bůh* ale museli pisatelé rozlišovat, zda se jednalo o *Boha* v křesťanském smyslu, pak se psalo s velkým písmenem, anebo *boha* v pohanském smyslu, v tom případě se psalo malé písmeno (NŘ 1928, str. 164). V jednom příspěvku redakce napsala pouze správný výraz *s Bohem* namísto *s bohem* a nijak psaní spojení nekomentovala (NŘ 1919, str. 220).

Redakce informovala o psaní slov *církev, boží, duch svatý, mše svatá, eucharistie* apod., která byla psána jinak v modlitebních knihách a náboženském tisku než v Pravidlech, a to *Církev, Boží, Duch Svatý, Mše svatá, Eucharistie* (NŘ 1939, str. 94). Z náboženských důvodů připouštěla NŘ v náboženských komunikátech odchylky psané s velkým písmenem (podobně jako u básníků, kteří v poezii psali velkým písmenem slova jako *Osud, Bolest,...*).

Přívřezenci sportovních klubů

Na dotaz jednoho tazatele, s jakým počátečním písmenem psát slovo *spartan* (NŘ 1934, str. 126) NŘ odpověděla, že je třeba rozlišovat *Spartana* jako obyvatele starověké Sparty psaného s velkým písmenem a *spartana* jako člena pražského fotbalového klubu psaného s malým písmenem.

Jména členů náboženských vyznání

Několik dotazů přišlo do redakce na psaní názvu *Čeští bratři (Bratři čeští)* (NŘ 1921, str. 313, NŘ 1923, str. 222). NŘ vysvětlovala, že s velkým písmenem se označovala celá společnost *Čeští bratři, český bratr* jako jednotlivý člen se psal písmeny malými.

U názvů *Anglické panny* jako klášternice se psalo v prvním slově názvu velké písmeno, ale jakékoliv *anglické panny* se psaly s oběma písmeny malými, členové mnišského řádu byli *Milosrdní bratři*, ale všeobecně míněni *milosrdní bratři*.

Později se zavedlo mechanické a pohodlné pravidlo v psaní velkých písmen u názvů spolků, které byly složeny z více slov (NŘ 1925, str. 92). První člen ve spojení se tak psal s velkým písmenem, ostatní s malým.

Zvířata

Jeden čtenář se tázal, zda se u vlastních jmen zvířat jako *Sultán, Straka, Ryzka* píše velké písmeno (NŘ 1935, str. 64). Pravidla uváděla tato jména jako vlastní, tudíž se psalo velké písmeno, mluvnické se o tomto problému nezmiňovaly. NŘ doporučila psát tato jména také s velkým písmenem. S malým písmenem by se tato jména psala tehdy, pokud

by pisatel neměl na mysli konkrétní zvíře, např. *straka*, myslela by se tedy kterákoli strakatá kráva.

Útvary členitosti zemského povrchu

Jeden dotaz se týkal psaní složených jmen vlastních u názvu *Bilá hora*, na který redakce odpověděla, že se musí rozlišovat název *Bilá hora* označující horu a *Bilá Hora* označující obec. Podobně je tomu u *Kunětické hory* jako názvu pro horu a *Kunětické Hory* jako hradu (NŘ 1925, str. 218).

Ulice, náměstí, mosty, městské čtvrti a oblasti

Výklad ohledně psaní velkých písmen v místních jménech byl podán v NŘ 1918, str. 255 (NŘ 1921, str. 30). V tomto ročníku se čtenáři dotazovali na pravopis ulic: *ulice U kapucínů, U severozápadní dráhy, Na sádkách, Na slupi, U kostela* (NŘ 1921, str. 313). Redakce odpověděla, že velkým písmenem se v těchto názvech píše pouze předložka.

Pravopis názvů ulic *V Tůních, U Studánky* apod. se v Pravidlech do roku 1941 odůvodňoval tím, že „obecný význam slov *tůně* atd. v těchto jménech vymizel z paměti“, kdežto názvy ulic *U invalidovny, U reálky* se píšou odchylně, „ježto zde se obecný význam slov *invalidovna, reálka* atd. ještě cítí“ (Sedláček 1993, str. 131 podle Pravidel českého pravopisu 1926, s III.).

I nadále ve jménech ulic a náměstí panovaly nejasnosti. NŘ napsala, že v názvech, která jsou složena ze jmen vlastních a obecných, se píše obecné jméno (*ulice*) s malým písmenem (*Dlouhá ulice*), proto *ulice krále Alexandra, nám. Petra Osvoboditele, nám. Míru* (NŘ 1935, str. 124). Podobné pravidlo platilo i u názvu *most Svornosti*.

Po roce 1918 chtěli obyvatelé Československé republiky uctít nabytou svobodu a vymanění se z habsburské nadvlády tím, že vysazovali stromy, většinou na náměstí, kterým chtěli dát jméno obsahující slovo „svoboda“ (NŘ 1919, str. 217, NŘ 1929, str. 48). Nebyli si však jisti, jaké písmeno mají napsat. NŘ na podobné dotazy odpovídala doporučením psát jméno s velkým *s*, protože se jednalo o svobodu jedinou, symbolizující osvobození našeho národa tedy *náměstí, lípa* či *cesta Svobody*.

Státy a správní oblasti

Po roce 1918 zasílali čtenáři často dotazy ohledně psaní jména naší republiky (NŘ 1919, str. 128, str. 189, NŘ 1926, str. 255, NŘ 1934, str. 94).

Tazatelé váhali mezi čtyřmi možnými podobami názvu: *Československá republika*, *Česko-slovenská republika*, *česko-slovenská republika* a *československá republika*. Pravidla z roku 1917 i 1921 uváděla jediný možný tvar, a to s malými písmeny u obou složek názvu: *republika československá*.

Ředitelství jedné pražské měšťanské školy si redakci stěžovalo, že žáci mají učebnice s dvojitým pravopisem názvu naší republiky a složených zeměpisných jmen (NŘ 1934, str. 94). O konkrétních učebnicích se ředitelství nezmínilo. Naše řeč na tuto situaci reagovala uveřejněním článku, ve kterém se odvolávala na stručný výklad v NŘ z roku 1931. Text se opíral o zásadu, podle níž se přídavná jména odvozená od vlastních jmen zeměpisných píší s malým písmenem a pouze tam, kde se obecné jméno stalo vlastním, se píše velké písmeno (NŘ 1934, str. 94).

Ve dvacátých a třicátých letech se v rubrikách NŘ objevilo několik dotazů na psaní zeměpisných jmen. U názvů *země Česká* a *země Moravskoslezská* zavedly úřady psaní s velkým písmenem a prohlásily je za oficiální názvy, atributy tedy pokládaly za vlastní jména (NŘ 1931, str. 146). NŘ tento postup schvalovala, jenže v Pravidlech byla jména kodifikována podle starých zvyklostí, tedy *země česká*. Odtud pak pocházely rozdíly a nesrovnalosti. NŘ dále podotkla, že podobným problémům by se dalo vyhnout, pokud by se způsob psát přívlastky u jmen zeměpisných velkým písmenem nerozšiřoval ze spojení *země Česká* na spojení jiná (např. *okres pražský*). NŘ apelovala především na autory školních učebnic, aby dbali v této oblasti na jednotu. V jiném příspěvku redakce NŘ veřejnosti vzkázala, že tvar *země Československá* s velkým písmenem u přídavného jména bude uveden v nových Pravidlech. V Pravidlech 1941 však není název naší republiky uveden vůbec, jelikož naše země byly od roku 1939 Protektorátem Böhmen und Mähren.

Názvy okresů (*okres pražský*, *okres tábořský*) nebo názvy obyvatel (*občan budějovický*) nepokládala NŘ za vlastní jména, proto se psaly s malými písmeny. Avšak s velkým písmenem se psaly často dotazované názvy krajů *Táborsko*, *Plzeňsko*, které byly považovány za vlastní jména týchž tvarů jako *Rakousko*, *Slezsko*, *Slovensko* nebo *Podkrkonoší* (NŘ 1919, str. 94, NŘ 1920, str. 124, NŘ 1923, str. 222, NŘ 1934, str. 94).

Na dotaz, s jakými písmeny se píše *Český les*, redakce odpověděla, že podle Pravidel z roku 1913 se psalo velké písmeno jen u přídavného jména (NŘ 1922, str. 220). Další vývoj tohoto názvu viz Příloha.

1. p. i
číslo 9
Morava?

10/10 t

Na dotaz, jaké písmeno se píše u přídavného jména v názvu *budějovická silnice*, odpověděla redakce, že toto jméno není vlastní, proto se píše s malým písmenem (NŘ 1926, str. 91).

Souslovná vlastní jména užívaná pro osídlená místa

Čtenář se zajímal o pravopis českých lázní, a proto mu redakce odpověděla, že s oběma velkými písmeny se píše *Karlovy Vary* i *Mariánské Lázně* (NŘ 1922, str. 157).

Zastupitelské sbory

Na počátku dvacátých let bylo na stránkách NŘ uveřejněno, že názvy institucí se píše s malým písmenem, pokud se považovaly za jméno obecné např. *nejvyšší soud* (NŘ 1923), ale např. *Česká akademie* se psala s velkým písmenem, protože šlo o jméno vlastní. NŘ vzkázala, že podle tehdejších pravopisných zásad nebylo důvodu, proč psát jméno soudu (*nejvyšší soud*) s velkým *n.* „Tím, že je *nejvyšší soud* ve státě jen jeden, nestává se jeho název ještě jménem vlastním“ (NŘ 1924, str. 317). NŘ se domnívala, že úřady v psaní *nejvyšší soud* s malými písmeny viděly jakési snížení prestiže svého úřadu, proto byla tehdy k vidění častá chyba *Nejvyšší soud* (NŘ 1927, str. 94).

Název instituce *inspektorát státních menšinových škol v Jihlavě* byl redakcí považován za obecné jméno, proto jej radila psát také všude s malými písmeny (NŘ 1926, str. 122).

Tělovýchovné instituce

Pochybnosti v psaní velkých písmen měli čtenáři ve dvacátých a třicátých letech v psaní názvu tehdy populárního tělovýchovného spolku *Sokol*, kde bylo třeba rozlišovat název organizace od názvu jejího člena (NŘ 1921, str. 213, NŘ 1932, str. 273). Název spolku se psal s velkým písmenem, tedy *Tělocvičná jednota Sokol*, a člen *sokolstva* (jako *husita, zednář*) byl *sokol*. Jeden dotaz se týkal psaní názvu *župa bratislavská*, který se měl psát malými písmeny, tak jako *republika československá* (NŘ 1920, str. 124).

NŘ dostala jako reakci na výše uvedené dopis od jednoho člena Sokola, který nesouhlasil s psaním člena spolku s malým *s* (NŘ 1934, str. 125). Jako důvod uváděl degradaci jména organizace. NŘ oponovala prohlášením, že důvody stěžovatele jsou nepřesvědčivé a pouze citové. V dalším ročníku dotaz, zda psát člena Sokola *sokol* či *Sokol*, přišel znovu (NŘ 1935, str. 31). NŘ si stála za svým původním názorem, odůvodňovala svůj postoj tím, že

Pravidla tvrdila totéž. Čtenáři se navíc tázali na psaní slova *sokolovna* (budova Sokola), která se psala s malým písmenem (NŘ 1929, str. 23).

Podobně jako u Sokola se sdružení *Orel* psalo s velkým písmenem a jeho členové *orlové* s malým.

Časopisy

Ohledně psaní složených jmen vlastních, konkrétně názvů časopisů, přišlo do redakce mnoho dotazů (NŘ 1919, str. 126, NŘ 1934, str. 62). Velkým písmenem se podle NŘ označovalo první slovo a druhé malým (*Národní politika*, *Vládní věstník*, *Právo lidu*, *Národní listy*). Neshody v psaní názvů *Národní Listy* místo *Národní listy* apod. byly důsledkem neustálenosti pravopisu v této věci. Redakce napsala, že stížností ohledně této problematiky do časopisu docházelo takové množství, že by jimi mohlo být zaplněno několik sešitů (NŘ 1919, str. 255). Psát *Vládní věstník* doporučovala redakce NŘ tehdy, jednalo-li se o skutečný titul (*Věstník ministerstva školství a národní osvěty*), šlo-li o jeho zkratku, pak se psalo *vládní Věstník* (NŘ 1919, str. 288).

Jména výrobků

Jeden čtenář nevěděl, kdy u názvů výrobků psát velké písmeno a kdy malé. NŘ uvedla, že průmyslové výrobky byly označovány cizími nebo uměle vytvořenými jmény (*Ford*). „Ať jsou to jména jakéhokoli rázu, pokládáme je za vlastní jména, jestliže se jimi rozumí obchodní značka nějakého výrobku, a píšeme je pak s velkým počátečním písmenem“ (NŘ 1932, str. 300). Redakce vysvětlila, že u těchto jmen často dochází k apelativizaci proprií, lze je tedy psát s malým počátečním písmenem, jako se píše *damašek* vlastně látka z Damašku, *havana* jako označení doutníků podle vlastního zeměpisného jména.

Svátky

Čtenáři se často tázali na pravopis svátků *vánoce*, *velikonoce* a *hromnice*, které se podle Pravidel psaly s malým písmenem, šlo o apelativa (NŘ 1919, str. 126, NŘ 1921, str. 313). Od nich odvozená přídavná jména se pochopitelně psala také s malým písmenem např. *vánoční*, *velikonoční* (NŘ 1921, str. 313). Název dne *Nový rok* se psal s velkým písmenem jako *Boží hod* nebo *Velký pátek*, protože se jedná o svátky (NŘ 1927, str. 72). *Nový rok* s malým písmenem se psal v případě, kdy měl pisatel na mysli nastávající celý rok.

Nejistý si byl jeden čtenář u jména *Mikuláš* (NŘ 1935, str. 27). NŘ odpověděla, že je to vlastní jméno, proto je nutné psát jej s velkým písmenem, i když se jím označovala „osoba“ nadělující na svátek sv. *Mikuláše* (dostat něco od *Mikuláše*, podobně od *Ježíška*).

Osobní a přivlastňovací zájmena druhé osoby v dopisech

V zájmených osloveních v dopisech se podle Pravidel psala velká písmena, tzn. *u Vás* (NŘ 1936, str. 186). NŘ ale uvedla příklad, kde osobní zájmeno neplní funkci oslovení, ale místního určení, proto se píše malým písmenem (*Napiš mi, jak se tam u vás máš.*).

Tituly

Na dotaz, s jakým písmenem psát podstatné jméno *mistr*, odpověděla NŘ, že se píše s malým počátečním písmenem, i když bylo titulem (*mistr Jan Hus*). Pravopis se řídil podle Pravidel, kde bylo uvedeno, že tituly se píší jako obecné jméno (NŘ 1934, 30). Byli-li titul *mistr* naznačen jen začátečním písmenem, psalo se velké *M. Jan Hus*.

K dílčím problémům ohledně psaní velkých písmen patřil dotaz jednoho čtenáře, který se redakce NŘ ptal, zda je nutné psát ve zkratkách typu *JUDr.* velká písmena. Odpověď NŘ zněla, že to má své příčiny, kdyby se totiž psala pouze malá písmena, vznikl by nečitelný útvar (NŘ 1925, str. 93).

3. 4. 2 Cizí slova

Jako druhá nejméně jasná skončila v první sondě problematika psaní cizích slov, která byla v Pravidlech z roku 1921 v úvodní části vysvětlena také v pořadí druhá, ale tomuto problematickému pravopisnému jevu bylo věnováno jen 1,5 stránky výkladu.

Jak jsem uvedla v teoretické části, Pravidla z roku 1913 přinesla mnoho důležitých změn právě v psaní přejatých slov. „Vedla k tomu nutně klesající úroveň klasického vzdělání a rostoucí demokratizace kultury“ (Šmilauer 1936, str. 234). Co se změn týče, jednalo se převážně o zjednodušování zdvojených písmen, odstraňování neobvyklých grafických znaků, psaní podle výslovnosti (hlavně u francouzských slov) a označování kvantity.

NŘ v jednom ze svých příspěvků parafrázovala názor Pravidel, že sotva kdy bude možné dosáhnout naprosté jednoty v psaní cizích slov, protože o tom, „kdy lze nějaké cizí

slovo pokládat za zdomácnělé a psát jej podle zvyklostí českého pravopisu, neměli tehdy všichni stejné mínění“ (NŘ 1934, str. 61). Pravidla uváděla vedle skupiny cizích slov odborných, která se necítí jako zdomácnělá a zachovávají původní pravopis a vedle skupiny slov zdomácnělých, která se píše podle české výslovnosti, ještě další skupinu sice obecně zdomácnělých slov, avšak psaných s pravopisem cizím (*nervosa, pension*).

Obecná rada NŘ pro psaní cizích slov zněla tak, že by člověk měl přizpůsobovat českému pravopisu slova zdomácnělá, např. *toaleta*, a původní pravopis nechat slovům odborným nebo řidčeji se vyskytujícím, např. *boudoir* (NŘ 1925, str. 246).

Označování kvantity u cizích slov

Označování kvantity na samohláskových písmenech bylo velkým problémem hlavně u slov latinského a řeckého původu (Sedláček 1993). Vládla tu tehdy nejednota a nedůslednost. „V Pravidlech z roku 1913 byly odstraněny některé nesrovnalosti, např. jako *atmosféra* se psala také *hemisféra*, jako *harém* také *system*, ale většinou byla u přejatých slov délka stejná jako v Pravidlech z roku 1902“, tzn. délka samohlásek v těchto slovech nebyla označena. (Sedláček 1993, str. 136)

Jeden úředník napsal do redakce, že trvá psaní slova *kultúra* s *ů* (NŘ 1927, str. 94). NŘ mu odepsala, že se mýlí, protože slovo *kultura* je slovo cizí a tento způsob pravopisu odmítla s ohledem na fakt, že slovo se psalo vždy s krátkým *u* a že není zvykem v českém pravopisu označovat délku koncovky: *-ura (literatura)*.

Jiný čtenář si nebyl jistý, zda má značit délku samohlásky ve slově *flora*. Redakce poukázala na to, že slovo nebylo uvedeno v Pravidlech, nebylo proto ještě zdomácnělé, psalo se s krátkým *o*. Naproti tomu slovo *móda* bylo v Pravidlech a psalo se tudíž s dlouhým *ó* (NŘ 1929, str. 48, NŘ 1929, str. 119).

O několik let později musela redakce řešit problém, zda psát slovo *vokálický* nebo *vokalický* (NŘ 1940, str. 96). Pravidla slovo neuváděla, NŘ se domnívala, že správně bylo *vokalický*.

Odstraňování neobvyklých znaků a psaní podle výslovnosti

a) samohlásky

Redakce NŘ napsala v reakci na změnu v pravopisné kodifikaci, že v době před vydáním Pravidel 1921 se čtenáři mohli setkat s nedůsledností v psaní slov s příponou *-óar* (*budoár* i *budoir*), protože v Pravidlech z roku 1913 bylo přípustné psaní *-oi-* i *-óá-*. Pravidla z roku 1921 povolila pak již pouze tvar *budoár* (NŘ 1925, str. 247).

b) souhlásky

V jednom článku ze třicátých let NŘ uvedla, že v psaní písmen *x* a *ks* v cizích slovech panovala ve dvacátých letech „anarchie“ (NŘ 1931, str. 205). Písmeno *x* se jako *ks* psalo v několika málo slovech. V Pravidlech z roku 1902 bylo zavedeno psaní *praxe* i *prakse*, *text* i *tekst*, *taxa* i *taksa*. NŘ v tomto příspěvku doporučovala vrátit se k zavedení písmene *x* v cizích slovech. O vývoji slova *text* viz Příloha.

Na dotaz, proč se psalo slovo *antologie* s *-t-*, ale *antithesa* s *-th-*, NŘ čtenáři odpověděla, aby se podíval do úvodu Pravidel (NŘ 1929, str. 23).

Jiný čtenář se zajímal o to, jak se píše slovo *režisér*. Redakce reagovala prohlášením, že slovo se psalo českým pravopisem *režisér*, cítilo se jako slovo zdomácnělé. Zároveň NŘ upozornila čtenáře, aby *s* v tomto slově také jako *s* vyslovovali a ne *z* (NŘ 1934, str. 158). U dotazu na psaní slova *aranžér* byla situace složitější, Pravidla totiž uváděla jen slovo *arrangement*, psala je pravopisem původním, protože se vzpíralo počestění podobně jako slovo *abonnement* (NŘ 1934, str. 154). NŘ se tvaru *aranžér(ství)*, které čtenář navrhoval, nebránila, obě slova byla již v češtině vžitá a zdomácnělá, psala se tedy česky.

Redakce také řešila psaní přídavného jména *schwarzenberské (království)*, ve kterém by ponechala pravopis podle německých pravidel, ale u spojení *švarcenberský sýr* by raději použila počestěný tvar (NŘ 1920, str. 158).

U dotazu na psaní slova *rosol* chybí výklad, NŘ uvedla jen správný tvar (NŘ 1921, str. 222).

V cizích slovech bývalo vedle *sp*, *st* vlivem němčiny k vidění také *šp*, *št* jako u slova *špiže*. Pravidla pokládala tvary *špiže* a *špižirna* za lepší než *spiže* (NŘ 1936, str. 24).

Zjednodušování zdvojených písmen

Název *romanetto* vytvořil pro některá díla J. Arbese J. Neruda, Pravidla ho neuváděla v seznamu, proto se vyskytovalo dvojí psaní. Na dotaz čtenáře z roku 1937, jak toto slovo psát, NŘ doporučila psát *romaneto* s jedním *t* podle zásady zjednodušovat zdvojená písmena (NŘ 1937, str. 208).

Redakci přišel dotaz, proč se psalo slovo *akumulátor* s *-k-*, ale *měkký* s *-kk-* a proč *profesor* s *-s-*, ale *ssavec* se *-ss-* (NŘ 1929, str. 23). NŘ odpověděla, že je to pochopitelné, protože psaní domácích slov se řídí zásadou etymologickou, a že foneticky píšeme slova česká tehdy, když to neodporuje psaní etymologickému. U cizích slov nemohl nikdo žádat, aby je Čech psal podle etymologie, když ji neznal.

Redakce se zabývala dotazem jednoho čtenáře, zda se mělo správně psát *kok* nebo *koks* a *kokárna* nebo *koksárna*. (NŘ 1929, str. 215). NŘ odpověděla, že by si na tvary *koks* a *koksárna* měla veřejnost zvyknout, jak již zmiňovala v článku z roku 1924 (str. 316). České slovo *koks* je přejato z anglického slova *coke* (*coakes*) a je to slovo v množném čísle od jednotného slova *coke* (*coake*), které znamená odsířené uhlí. NŘ dále konstatovala, že je marné pokoušet se zavádět tvar *kok*.

Z dílčích jevů jsem vybrala následující: ve slově *Frýdlant* byla první slabika přizpůsobena českému pravopisu a nebyl tedy důvod, proč by se nemohlo na konci psát *-t* místo *-d*, které se psalo v německé podobě tohoto slova (NŘ 1920, str. 310). V překladu tento název znamená „země míru“ (*Friedland*). Dále redakce vysvětlila význam tvaru *fačáda* a poznamenala, že se místo něho někdy používá tvar novější *fasáda* (NŘ 1922, str. 112). U názvu pouště *Sierra* se zachovalo psaní dvojitého *r*, ale skloňovalo se jako slovo počestělé, tedy v *Sieře*. (NŘ 1922, str. 253). U slova *soja* redakce uvedla, že jej ještě někdy mohli čtenáři vidět nevhodně napsané jako *soya* (NŘ 1938, str. 126).

Cizí jména

Cizí jména se psala dvojnásobem, a to tak, že vlastní jména cizí zachovávala zpravidla pravopis jazyka, z něhož do češtiny přešla (*Achilles*) (NŘ 1920, str. 253). Byla-li to však jména obvyklá a často se vyskytující, psala se pravopisem českým (*Jupiter*).

Objevil se dotaz, jak psát vlastní jména osobní i jiná, naše či cizí v jinojazyčném textu (NŘ 1919, str. 95). NŘ usuzovala, že by bylo správně psát je pravopisem původním. Konkrétně by se tedy maďarská slova měla psát podle maďarského pravopisu (NŘ 1928, str. 165).

V jiném ročníku se vyskytl dotaz, jak obecně psát správně křestní jména cizinců (NŘ 1932, str. 273). Tazatel nevedl žádné konkrétní jméno. NŘ konstatovala, že Pravidla o tomto jevu neměla žádné poučení, dále potvrdila, že v praxi panuje kolísání a chaos. Byla spíše snaha jména překládat, ale NŘ se domnívala, že pro to nebylo vážné příčiny.

Několik dotazů přišlo na psaní *-e* v německých jménech zakončených na *-er* (*Winter*, *Hübner*). Na všechny otázky k tomuto tématu redakce odpověděla, že v ostatních pádech kromě prvního se *-e-* psalo jen tehdy, jestliže se skutečně také vyslovovalo (NŘ 1919, str. 31, NŘ 1927, str. 118, NŘ 1930, str. 112). A ohledně pravopisu ženských příjmení (*Wagnerová*, *Frankeová* či *Franková*, *Beringrová*) odvozených od cizích jmen na *-er*, NŘ vzkázala, aby se pisatelé řídili touž zásadou, která platí pro pravopis příslušných mužských jmen (NŘ 1934, str. 215).

Do redakce přišel návrh jednoho čtenáře psát hlavní město Norska jako *Ošlo*, aby se název *Oslo* nepletl s *oslem* (NŘ 1926, str. 124). NŘ navrhla, že by se mohl užívat původní název *Kristianie*, podobně jako užíváme *Roma* vedle *Řím*.

Řešila se i nerozhodnost čtenáře, zda bylo správné psát *kapitolní* nebo *kapitulní*. NŘ vzkázala, že zatím jsou oba tvary správné, protože Pravidla rozlišují *kapitola* a *kapitula* (NŘ 1923, str. 308)..

3. 4. 3 Kvantita samohlásek

Na třetím místě se v první sondě objevila problematika kvantity samohlásek. Pravidla ji uváděla pod názvem *Délka a krátkost samohlásek neboli kvantita; krácení*.

Jeden čtenář si nebyl jistý, jaké *i* má psát ve slově *hřiště*. Redakce mu odpověděla, že v podstatném jménu *hřiště* bývalo v obecném jazyce *i* prodlužováno, ale spisovný jazyk zachovával původní kvantitu, a psalo se proto *hřiště* jako *smetiště* (NŘ 1918, str. 187). Dotaz na psaní slova *hřiště* však přišel znovu a redakce NŘ vysvětlovala, že není etymologický důvod psát dlouhé *í*, slovo bylo utvořeno z podstatného jména *hra* příponou *-ště*, před kterou se píše *i* krátké.

K této problematice Sedláček podotýká, že V. Mathesius vytýkal Pravidlům z roku 1913 právě podobu *hřiště*, a navíc tvary *srdečko*, *draždídko*, *chránítko* a *pronásledovatel* (Sedláček 1993, str. 69, podle V. Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt*, 1947, str. 424). Avšak slovo *hřiště* s krátkým *i* mají už Pravidla z roku 1902. „Je zřejmé, že Pravidla z roku 1913 jen důsledněji rozvíjela to pojetí kodifikace, které bylo na žádost učitelstva uplatněno v podstatě již v Pravidlech z roku 1903, tedy ještě za života Gebauerova. Nebylo by proto správné připisovat sporné zásady pro označování kvantity samohlásek jen Pravidlům z roku 1913 a rozlišovat Pravidla gebauerovská a jakási negebauerovská. Jestliže Pravidla z roku 1913 kritizovali členové PLK z podnětu spisovatelů, překladatelů a novinářů, a to pro zavádění přílišné pravidelnosti, pak Pravidla z roku 1902 kritizovali především učitelé, a to pro přílišnou volnost a dubletnost. Neboli autoři Pravidel 1903 až 1913 vyhověli požadavkům jedné skupiny uživatelů jazyka, avšak neušli za to kritice skupiny jiné. Výtky členů PLK, že kodifikovaná kvantita samohlásek je mnohdy umělá a neodpovídá skutečnému stavu v jazyce, byly většinou správné.“ (Sedláček, 1993, str. 69)

Ke slovu *hřiště* došly další dva příspěvky. Pisatelka v jednom z nich napsala, že tvar *hřiště* se používá v původním významu obcí na Klatovsku a Horšovotýnsku a v městečku

Poleni říkají tak místu, které se jinak nazývá náves nebo náměstí. Užívá se pak ve tvaru *hříšť* a je ženského rodu – ta *hříšť* (NŘ 1918, str. 231). Druhý příspěvek cituje pisatele, který psal, že v okolí Litovle se říkalo *hřísko* místu, kde se hráli kuželky.

Jednomu pilnému čtenáři se nezdálo, že NŘ napsala jednou *pan Jindřich z Rožmberka* a podruhé *pán z Rožmberka*. Redakce vysvětlila, že se říká i čte *pán*, když jde o šlechtický titul, což není v daném případě (NŘ 1918, str. 223).

Na dotaz čtenáře, která slova zkracovala kmenovou samohlásku a ve kterých pádech, odpověděla redakce, že není pevné pravidlo (*brána – branou, branách, branám, branami*) (NŘ 1918, str. 233). Naproti tomu slovo *dáma* podle Pravidel zachovávalo ve všech pádech dlouhé *á* jako slova *káva* a *láva* (1934, str. 155). V jiném dotazu se čtenář tázal na podobu genitiv plurálu od slova *dáma*. Redakce odpověděla, že tvar *dám* uváděla až dosud Pravidla, teď ale Příruční slovník poprvé zavedl tvar s krátkým *a* – *dam* (NŘ 1936, str. 72).

Pisatel jiného příspěvku se ptal na správnou podobu slova *jmenoljméno* (NŘ 1918, str. 152). Redakce vysvětlila, že ve starém jazyce se psalo *jmeno*, brzy se však zakořenilo u slova analogické zdloužení. V nářečích se délka zrušila a vyslovovalo se *meno*. Zavádět psaní *jmeno*, jehož podobu označila jako archaizování v pravopise, redakce odmítla.

Redakce se také zabývala dotazem, jak je to se psaním slov *úkor* (na úkor) a *ujma* (na ujmu, na újmu) (NŘ 1918, str. 215). Pravidla dovolovala psát slovo *ujma* u i ú (i Pravidla z roku 1941). Redakce se domnívala, že by nebylo na škodu, kdyby se podle obvyklé výslovnosti všude psalo *ujma*. Původně asi bývalo *ú* dlouhé, jelikož v podobných jmenných složeninách, zvláště dvouslabičných, bývala předložka obyčejně zdloužena.

Jeden čtenář upozornil redakci na chybu z prvního ročníku NŘ, kde se setkal s chybným označením délky samohlásky ve slovese *ocítati se* (NŘ 1926, str. 253). Správně mělo být *ocítati se*, redakce se čtenářům omluvila.

Čtenář NŘ vznesl dotaz, proč Pravidla psala tvar slovesa (*za*)*stenati* s krátkou samohláskou a Příruční slovník s dlouhou – *dosténati* (NŘ 1936, str. 187). NŘ odpověděla, že když Příruční slovník zaváděl tvar *dosténati*, předpokládal, že tak budou psát i příští Pravidla. A skutečně Pravidla z roku 1941 měla tvar *sténati*.

NŘ vysvětlovala tazateli, proč se psalo *vyсилач*, ale *vyсилачка* (NŘ 1937, str. 176). Odpověděla, že ve slově *vyсилач* kolísala výslovnost, proto se slovo psalo s krátkým *i*.

Jméno, které znamená vysílací přístroj, se psalo *vysílačka* – nikoli *vysilačka*, jak se čtenář domníval. Více o tom mohl najít v Pravidlech.

Čtenář se redakce tázal, zda byl správný tvar v názvu rubriky *Křížovka*. NŘ vysvětlila, že slovo je odvozeno od *kříže* přidáním přípony *-ka*, kvantita měla zůstat stejná. Slovo *skrývačka* vzniklo stejným způsobem, ale Pravidla uváděla jen tvary *skrývati* a *skrývač(ka)*, tvar *skrývačka* byl opomenut, v novém vydání to Pravidla měla napravit (NŘ 1940, str. 295). Pravidla z roku 1941 zavedla tvar *skrývačka*.

NŘ objasnila jinému čtenáři, že se rozlišoval význam mezi slovesy *tikati* (hodiny) a *tíkati* (ptáčata), v Pravidlech byl uváděn jen tvar *tikati*, *tiknouti* ve významu ceknouti (NŘ 1924, str. 64).

Tvary *světící* (biskup) a *řídící* (učitel) apod. se psaly s dlouhým *í*, protože vyjadřovaly činnost, kterou ty osoby vykonávají, vedla k tomu i analogie s příbuznými slovy, na nichž bylo vidět, že na témže místě je samohláska dlouhá (*dopisující člen*) (NŘ 1929, str. 94).

Redakce vysvětlila vznik slova *ústrojenec*, které bylo odvozeno od přídavného jména *ústrojný*, proto se mělo psát s dlouhým *ú* (NŘ 1921, str. 62).

Dvakrát se v časopise objevil dotaz na psaní slova *zastávka*, který redakce označila za lepší než *zástavka* (NŘ 1919, str. 159, NŘ 1923, str. 159).

Z dílčích problémů NŘ opravila tvar *názadník* z chybného *nazádník*. *Názadník* byl starý název pro *ranec* (NŘ 1921, str. 125). Dále redakce opravila tvar *utroba* z chybného *útroba* (NŘ 1919, str. 252) a *tajuplný* z chybných tvarů *tajûplný* a *tajüplný* (NŘ 1925, str. 63). Redakce uvedla, že správný tvar českého města byl *Milevsko* ne *Milévsko*, jak se domníval jeden čtenář (NŘ 1924, str. 316).

3. 4. 4 Interpunkce

Na čtvrtém místě se v první sondě umístila problematika interpunkce.

Interpunkce zůstávala v první polovině 19. století téměř nepovšimnuta (Sedláček 1993). Celkový přehled o interpunkci v češtině podal až F. Bartoš ve své *Skladbě* (1. vydání roku 1878). „Pravidla z roku 1902 dostatečně nevyužila podnětů ze všech předcházejících prací a o některých interpunkčních znaménkách (o otazníku, vykřičníku, uvozovkách) se nezmínila vůbec“ (Sedláček 1993, str. 129). Přesto i tato Pravidla opustila některé mechanické zásady převzaté pravděpodobně z pravidel uplatňovaných v cizích jazycích a alespoň zčásti je nahradila hlediskem významovým např. před spojkou *a* se

klade čárka, spojuje-li samostatné věty různých podmětů. V Pravidlech z roku 1913 byl rozsah kapitoly „Rozdělovací znaménka“ ve srovnání s Pravidly z roku 1902 zdvojnásoben, výklady rozšířeny a prohloubeny, významové hledisko opět trochu zesíleno (Sedláček 1993). Koncem 30. a začátkem 40. let se intenzívně zabýval interpunkční problematikou J. Haller. Výsledků jeho práce mohlo být využito v Pravidlech 1941 a 1957, v nichž byla kapitola o interpunkci rozšířena a upravena v dost velkém rozsahu.

Tečka

Jeden čtenář zaslal redakci návrh psát zkratku *Kč* (koruna česká) bez tečky, proti kterému neměla redakce námítky, vzkázala, že ustálilo-li se psaní zkratek *K*, *h* bez tečky, mohla se tak psát i nová zkratka *Kč*, pokud nestála na konci věty (NŘ 1920, str. 29).

NŘ čtenářům vzkázala, že neexistovalo žádné pravidlo pro psaní tečky za podpisem, obvykle se tam nepsala (NŘ 1925, str. 246). Naproti tomu bylo podle Pravidel třeba dělat tečku za zkratkami iniciálovými (NŘ 1935, str. 157), praxe se ovšem lišila (*MNO*, *JUDr*) a NŘ dala praxi za pravdu a navrhla, aby se pisatelé nenutili do psaní tečky.

Čárka

Jako velmi naléhavá se jevila stížnost jednoho čtenáře, který vytýká časopisům, týdeníkům a měsíčníkům odchylnou interpunkci od Pravidel (NŘ 1917, str. 312). V časopisech se objevovalo např. psaní čárky před spojkou *a* i v souřadném souvětí, anebo oddělování každých dvou adjektiv za sebou čárkou.

Do redakce přišel dotaz učitele, kde psát čárku ve spojení *Krásná, ale drahá ozdoba*, a jestli se píše čárka po *atd.* NŘ odpověděla, že výklad o interpunkci je v Pravidlech, která má snad čtenář k dispozici (NŘ 1925, str. 27).

Jindy NŘ odpověděla čtenáři, že čárky ve větě „*Profesor vysoké školy technické Jan Novák pravil*“ by před slovy „*Jan Novák*“ byly zbytečné, protože se jednalo o těsný přístavek a ten nemusí být oddělen čárkou, více o tomto jevu by čtenář našel v Pravidlech v oddílu o „*rozdělovacích znaménkách*“ (NŘ 1931, str. 141).

Redakce se zabývala otázkou tazatele, zda psát čárku před spojkou *než, jako* a před spojkou *tak* ve spojení *jak–tak*. NŘ citovala Pravidla, ve kterých se psalo, že je nesprávné, byla-li vynechána čárka před spojkou *než*, je-li věta celá; pakliže následuje jen nějaký člen věty, čárka se před ním nepsala (NŘ 1934, str. 154).

oddělen
Němčin?

K dotazu ohledně interpunkce na vysvědčení NŘ odpověděla, že pokládá za zbytečné dělat mezi známkami nějaká znaménka, např. čárky nebo tečky, protože známky jsou dostatečně odděleny už tiskovou úpravou (NŘ 1934, str. 252).

Uvozovky

Jeden čtenář chtěl vědět, zda psát uvozovky před tituly knih a zda psát uvozovky před tečkou nebo po ní (NŘ 1918, str. 64, NŘ 1926, str. 255). NŘ oznámila, že ve psaní uvozovek před tituly knih nebo časopisů nebyla pravidla jednotná. Kladení uvozovek se řídilo praktickou potřebou. Podle NŘ by tedy bylo nejlepší řešení ponechat v tom volnost spisovatelům a tiskárnám. Jiný čtenář ptal, je-li správnější dělat uvozovky před tečkou (čárkou) nebo po nich. Reakce NŘ tvrdila, že je nejpřirozenější, když pisatel označí nejprve konec věty tečkou, otazníkem nebo vykřičníkem, a pak teprve konec celé řeči uvozovkami.

Spojovník

NŘ uvedla, že v novinách a časopisech se čtenáři mohli setkat se slovy *kníže-arcibiskup*, kníže *arci-biskupský* takto psanými, byl to však nesprávný způsob, napodobený z němčiny. V němčině se používala při složeninách spojovací čárka. V češtině se však spojovník psal u přípony *-li (jsi-li)* a při rozdělování slov na konci řádku. Nesprávný byl ten způsob také proto, že to ani nejsou slova složená, proto se mělo správně psát *arcibiskup* (NŘ 1918, str. 222).

S psáním názvu republiky měli čtenáři potíže nejen u psaní velkých písmen, ale problém dělalo i psaní spojovníku mezi jednotlivými částmi názvu. NŘ uvedla, že Pravidla z roku 1919 připouštěla tvar *česko-slovenská republika*, ale tvar *československá* již zapustil kořeny (NŘ 1920, str. 217). Dotaz na tvar *česko-slovenský* se objevil znovu, NŘ doporučila psát raději *československý*, ale v Pravidlech 1921 zůstalo *česko-slovenská* (NŘ 1922, str. 220). Podobně u přídavného jména *moravskoslezský* bylo podle názoru redakce zbytečné psát pomlčku (NŘ 1931, str. 146).

M. Šmejkalová uvedla, že někteří jazykovědci se netajili rezervovaným postojem slovotvorné utvářenosti výrazu *československý*: třetí, filologická třída České akademie věd a umění jej připustila s výhradami a doporučila psát jej s pomlčkou: „Jazyk československý může býti názvem pro jazyk v základě jediný, vztahujícím se stejnoměrně k oběma jeho útvarům spisovným.“ (NŘ 4, 1920, s. 41). Podobné stanovisko zaujala

redakce *Naší řeči* (NŘ 3, 1919, s. 118, 128, 190; NŘ 4, 1920, s. 120–121; Šmejkalová, 2005, str. 14).

NŘ vzkázala, že bylo chybou psát *Verdun-ská prst'* se spojovníkem, jak navrhoval jeden čtenář (NŘ 1921, str. 300). V předchozích letech se na nápisech obchodů objevovalo dokonce psaní spojovníku v ženských příjmení např. *Anna Kadlec-ová*.

3. 4. 5 Přísluvečné spřežky

Pátou pozici obsadila problematika psaní přísluvečných spřežek.

Neustálenost v psaní přísluvečných spřežek pocházela z toho, že nebylo možné stanovit přesně významové rozhraní mezi předložkovým pádem a přísluvečnou spřežkou (NŘ 1920, str. 64). Čtenářům se doporučovalo, aby se řídili tehdy obvyklým způsobem psaní – z *večera*, *vzítí za své*, *na blízku*. Přísluvečných spřežek psaných jako jedno slovo v každém novém vydání Pravidel přibývalo.

NŘ radila psát přísluvečné spřežky v seznamu Pravidel dohromady (*zvečera*, *navečer*), nebyly-li v seznamu zvlášť (*s večerem*, *k večeru*) (NŘ 1923, str. 222). Redakce odpovídala na dotaz, jak psát slova *odleva*, *doprava*. Jelikož nebyla ve zmiňovaném seznamu, psala se tedy předložka zvlášť *od leva*, *do prava* (NŘ 1929, str. 95).

Redakce NŘ uvedla, že podle Pravidel bylo správnější psát *zatepla* (*Pověděl mu to zatepla.*), ale *za tepla* (*Za tepla jsem vyšli.*) (NŘ 1927, str. 120). Zároveň u tohoto dotazu vzkázala, že nebylo správné rozmnožovat libovolně přísluvečné spřežky. Pokud nebyly některé výrazy, které měly charakter spřežky, v seznamu Pravidel, byl to nedostatek Pravidel a podle redakce bylo dobré na to redakci Pravidel českého pravopisu upozornit.

Výrazy předložkové se psaly jako jedno slovo, cítil-li v nich pisatel jen pouhá příslovce a nikoli předložku a podstatné jméno v jejich vlastním významu, proto se psalo např. *vlevo*, poněvadž to slovo neznačilo nic jiného než tuto jedinou představu. Pravidla z roku 1913 zavedla psaní dohromady, do té doby se psalo zvlášť *v levo*. Ale zvlášť se psalo *v čele*, protože šlo o spojení podstatného jméno *čelo* a předložky *ve* (NŘ 1919, str. 126). Výraz *po prvé* se psal od Pravidel z roku 1902 zvlášť, předtím se psal dohromady.

Dvakrát redakce zodpovídala dotaz psaní slov *za to* a *zato*, napsala, že se čtenáři mají řídit Pravidly a výrazy rozlišovat (NŘ 1934, str. 157, 1936, str. 187) a podobně rozlišovat *zčásti* a *z části* (NŘ 1934, str. 157). A podle Pravidel psát zvlášť slova *za pravdu*, *na pozoru*, *do nekonečna*, *na konec* ne *zapravdu*, *napozoru*, *donekonečna*, *nakonec* (NŘ 1926,

str. 127). Skutečnost, že se psalo *zrána*, ale *z jara* (NŘ 1918, str. 222) nedovedla NŘ vysvětlit, doporučovala psát jedním slovem takové výrazy, které získaly jiný význam, než má výraz předložkový, např. *dokonce* a *do konce*.

3. 4. 6 Dělení slov

Na šestém místě v první sondě skončila problematika dělení slov.

Dvakrát přišel redakci NŘ dotaz na dělení slov na konci řádku (NŘ 1917, str. 314, NŘ 1918, str. 221). NŘ poprvé odpověděla, že v platnosti byly zásady o dělení obsažené v mluvnicích a Pravidlech českého pravopisu. Podruhé čtenářům sdělila netradiční odpověď, že „dělení je jako pravopis věci zvyku a dohody, šlo o věc slovní a mechanickou, která nemá s jazykem pranic společného a trocha volnosti nemůže být na škodu“ (NŘ 1918, str. 221).

Otázku na dělení předložkových výrazů vyřešila redakce vzkazem, že platilo totéž pravidlo jako o dělení slov vůbec (NŘ 1918, str. 92).

Dvakrát se redakce zabývala dotazem na dělení cizích slov jako *pedagog*, *redaktor*, *republika* (NŘ 1923, str. 284, NŘ 1926, str. 254). NŘ dovolila dělit slovo *pedagog* jako *pe-dagog*. Pravidla učila, že slovo složené se dělí na tom místě, kde se členové složeniny stýkaly. Ale NŘ si myslela, že ani učeným etymologům nebývá původ slova vždy jasný. Někdy rozhodovala o dělení slov i móda. Němci rádi dělili slovo *Char-akter*, po nich i my *char-akter*. NŘ zajímalo proč a s nadsázkou se ptala, zda to snad byla složenina se slovem *aktér*.

U dotazu na dělení slabik vysvětlila NŘ podle Pravidel, že se souhlásková skupina dělila podle jejího původu (NŘ 1933, str. 30). Pokud čtenář nevěděl, jak vznikla, radila redakce přiřadit někdy celou skupinu souhláskovou k slabice následující (*Helm-hol-tzo-va*).

Návrh jednoho čtenáře oddělovat předpony *tu-* i *cizozemský* redakce pokládala za chybu, připomínalo to napodobování němčiny (NŘ 1937, str. 207), kde je možné psát např. *im Aus- und Inmland*.

Čtenář si nebyl jistý, zda psát při rozdělování slov rozdělovací znaménko na konci slova i na začátku (NŘ 1931, str. 242). Pravidla se o tomto jevu nezmiňovala, z praxe NŘ doporučovala psát jednu čárku na konci řádku.

Na konci třicátých let přišel do redakce dotaz čtenáře, zda by se nemohla zjednodušit pravidla o dělení slov (NŘ 1939, str. 63). NŘ si byla vědoma toho, že se jednalo o jednu ze

svízelných stránek českého pravopisu. Pravidla nevyhovovala, byla totiž podezřele podobná němčině. Problém nastal, když pisatel neznal původ slova, v tom případě Pravidla nevyhovovala. NŘ navrhla, zda by nebylo lepší nechat v dělení slov volnost a zda by nebylo rozumné rozdělit slovo jako při slabikování. Redakce doporučila čtenářům sedmé vydání knihy *Jak dělit slova*. Stejný názor měl i F. Trávníček, který doporučoval vždy oddělovat první souhlásku skupiny, je-li to souhláska jedinečná (*j, r, l, m, n, ň, ř*) a aby se netrvalo na dělení *roz-um*.

3. 4. 7 Předpony s-, z-

Sedmé místo obsadila problematika psaní předpon s-, z-.

Podle Pravidel z roku 1913 se psalo *zpropitné*, ač často, zvláště ve starší době bylo k vidění i *spropitné* (NŘ 1917, str. 214). NŘ napsala, že český pravopis je založen na principu etymologickém, vyložila význam slova a na jeho základě rozhodla, že správně by mělo být s-.

Dále v této kategorii dělalo čtenářům problémy psaní slovesa *zúčtovat*. Přišel dotaz čtenáře, který nikde nemohl najít, jak se měl správně psát tvar dokonavý ke slovesu *účtovat* – *súčtováno* nebo *zúčtováno*? NŘ (NŘ 1918, str. 311) Pravidla uváděla tvar *súčtovati*. V dalším ročníku přišel dotaz z tábořské spořitelny na psaní slovesa *zúčtovat* znovu (NŘ 1919, str. 89). V reakci k tomuto problematickému slovesu napsala NŘ, že na odborných školách se používal také tvar *zúčtovat*. NŘ uvedla, že by bylo na místě zavést psaní *zúčtovat*, i když se rozlišovalo *súčtovat*, které znamenalo počítat dohromady a *zúčtovat* jako vykonat to, co znamená základní slovo. Vývoj slovesa *zúčtovat* viz Příloha. / #02/lo

Jeden čtenář si nebyl jistý pravopisem tří následujících sloves, které redakce v příspěvku vysvětlila: *shlédnout* znamenalo pohlédnout shůry dolů, *zhlédnout* znamenalo uvidět, zhlížet se v zrcadle a *vzhlédnout* znamenalo pohlížet vzhůru (NŘ 1924, str. 31).

Redakce uvedla, že slova *zpečovati se*, *zpečovati se* se podle Pravidel psala se z-, byla to slova příbuzná se skupinou slov zpět (NŘ 1922, str. 32). Velmi často mohli čtenáři vidět v novinách chybný tvar *ztěží* místo *stěží* (NŘ 1922, str. 64), slovo je z podstatného jména tíže a předložky s, podle původu i podle výslovnosti se psalo se s-, jak učila Pravidla.

K výrazu *zřítit (se)* zaujala redakce stanovisko, že se psalo z-, protože to byl dokonavý tvar ke slovesu *řítit*. Směr dolů nevyjadřovala předpona, ale sloveso samo (NŘ 1925, str. 28).

Slova *zpětily* a *zpětilost* se podle Pravidel psala obě na začátku s předponou *z-* (NŘ 1929, str. 192). *Zpětily* je přídavné jméno, které označuje člověka, který se opětně dopustil hříchu, nebo trestného činu. *Zpětilost* je vlastnost toho, kdo je *zpětily*.

Další nejednoznačné psaní se týkalo slova *zpočátku*, které se podle Pravidel psalo tehdy *s počátku* (NŘ 1920, str. 222). Vývoj slova *zpočátku* viz Příloha.

3. 4. 8 Zkratky

Osmou pozici v první sondě obsadila shodně problematika psaní zkratk a psaní *i/y*.

Redakce odpověděla na dotaz, zda psát ve zkratkách typu *JUDr.* apod. čárku, že tyto zkratky mají ustálené psaní, proto se mezi jednotlivými písmeny nepíše čárka.

Pravidla z roku 1921 připouštěla sice dvojí psaní, ale způsob psát tečku i uvnitř zkratky byl v praxi na ústupu, neshodoval se totiž s úsporným charakterem zkratky (NŘ 1940, str. 127).

Tazatel se redakce NŘ ptal na psaní zkratky *dr.* NŘ odpověděla, že Pravidla sice uváděla tvar *Dr.*, ale ve „větne spojitosti“ bylo možné psát *dr.*, tj. s malým písmenem. Podobně i u dotazu na psaní zkratky *Ing.* či *ing.* Redakce odpověděla, že ve větě je možné tuto zkratku psát s malým písmenem (NŘ 1934, str. 154). Dvakrát se objevil v rubrikách dotaz na připojování pádové koncovky ke zkratce *dr.* např. od *dra* Beneše (NŘ 1925, str. 25, NŘ 1937, str. 207), redakce to u této zkratky povolila, u většiny ostatních zkratk se zachovávala zkratka beze změny.

3. 4. 9 Psaní *i/y*

Jak je patrné z následujících stránkových údajů, měli čtenáři s tímto pravopisným jevem potíže převážně ve dvacátých letech.

Podle Sedláčka proběhlo v problematice psaní *i/y* v posledních 150–180 letech jen málo změn (Sedláček 1993).

V prvním ročníku přišla stížnost učitele na nesnadnost českého pravopisu a zvláště na „d'ábelské dvojí *i/y*, učitel musí věnovat 90 % veškerého učení mluvnického této přežitě přítěži pravopisné“ (NŘ 1917, str. 128). NŘ reagovala ohrazením, že český pravopis je mezi pravopisnými soustavami, zachovávajícími souvislost s minulostí, jedním z nejsnadnějších. „Co je naše *i/y* proti např. německému *á*, které se píše trojím způsobem“ (NŘ 1917, str. 128).

Sedláček uvádí, že v 19. století kolísalo psaní *i/y* ve slovech *posílati* (a v slovech příbuzných), ale na začátku 20. století se jejich pravopis stabilizoval, a to zásluhou Pravidel z roku 1902 (Sedláček 1993). Přesto dostala redakce jeden dotaz na psaní slovesa *posilati*, kdy opravila chybný výraz *posýlati* a odkázala tazatele na Gebauerovu Historickou mluvnici (NŘ 1917, str. 224).

Na žádost, aby NŘ vyložila vědeckými důvody, proč se v určitých českých slovech píše *i-y* (NŘ 1919, str. 285) NŘ odpověděla, že by to od čtenářů vyžadovalo znalosti hláskoslovných zákonů nejen českých, ale i slovanských a indoevropských.

V jednom příspěvku vysvětlila NŘ rozdíl mezi slovy *visutý*, *vysutý* a *vysunutý* (NŘ 1922, str. 72).

Jeden čtenář poznamenal, že slovo *vymýtiti* psaly některé časopisy chybným pravopisem (NŘ 1922, str. 240).

Redakce dostala jen několik dotazů typu, jaké *i/y* psát např. ve slově *Vizovice* či *Vyzovice*. Správně bylo *Vizovice* (NŘ 1924, str. 255).

3. 4. 10 Předložky *s*, *z*

Na desáté pozici skončila shodně problematika psaní předložek *s* a *z* a psaní zdvojených souhlásek.

Dost překvapující je fakt, že Pravidla až do roku 1957 nepodávala o psaní předložek *s* a *z* poučení v úvodní části, i když působilo potíže již v 19. století. Výklad o něm býval jen v mluvnicích, a to nikoli ve všech (Sedláček 1993).

Problematický byl poměr mezi předložkami *s* a *z* zvláště vzhledem ke klidové předložce *na*. Pravidlo říkalo, že předložka *s* se použije s předložkou *na* a předložka *z* ve spojení s předložkou *v*, např. *se střechy* (*na střeše*), *ze zahrady* (*v zahradě*). Předložka *s* vyjadřovala pohyb shora dolů nebo vůbec pryč (*snímat klobouk s hlavy*) a předložka *z* značila pohyb z vnitřku nebo z okruhu (*z hrnce*). (NŘ 1923, str. 219).

Jeden čtenář poslal do redakce zprávu, že Jednota českých matematiků a fyziků navrhuje psát *spustit kolmici s bodu* (NŘ 1937, str. 31). Čtenář ani NŘ s tímto návrhem ovšem nesouhlasili, redakce doporučila psát nadále *spustit kolmici z bodu*.

Redakce jednomu čtenáři vzkázala, že se mělo psát *s cesty* ve smyslu *zabloudit*, ale *dej tu překážku z cesty* (NŘ 1921, str. 94). Jiný čtenář se tázal, zda se správně píše *zobati z ruky* či *s ruky* (NŘ 1934, str. 64). NŘ podala výklad o tom, že je třeba rozlišovat, zda se jedná o pohyb z vnitřku ruky anebo s povrchu ruky. Redakce řešila také problém, zda se

mělo správně psát *nésti prádlo s půdy* nebo *z půdy*? (NŘ 1938, str. 62). Odepsala, že v pořádku je *s půdy*, protože je to směr dolů.

3. 4. 11 Zdvojené souhlásky

Přídavné jméno *pohostiný* vzniklo podle výkladu NŘ z podstatného jména *host* a přípony *-in* (NŘ 1928, str. 166). Podle původu slova nebyl důvod psát *pohostinný*. Někteří spisovatelé tento tvar psali, měli tedy podle redakce psát i *hostinnec*. Spisovatelé, kteří proti Pravidlům psali *hostinný*, *pohostinný*, zapomínali, že by pak museli psát také *hostinnec*, neboť *hostinec* je zpodstatnělé přídavné jméno *hostiný* (dům).

Na dotaz, proč psala Pravidla slovo *ceník*, ale *vinník*, *vinnice*, odkázala redakce čtenáře do Pravidel, kde najde příslušný výklad pod heslem *vina* (NŘ 1929, str. 23).

„Pravidla 1902 pravopisnou poučku opět trochu posouvají, ale nepočínají si důsledně; srov.: „K adj. *-nný*, *-nní* jsou pak substantiva muž. *-nník*, ž. *-nnice*, a v těch je z téže příčin *-nn-*: *cenník*, *denník*, *nádenník*, *kamenník* atp. Ale tu proniká a namnoze již ovládl obyčej, psáti jen *-n-*: píše se tedy vedle *kamenník*, *soukenník* také *kameník*, *soukeník*. Když kolísáme mezi psáním *-nn-* a *-n-* a důvod pro *-nn-* není dost zjevný, volíme psáti *-n-*“ (Sedláček, 1993, str. 70). „Počínaje Pravidly z roku 1903 uvádějí se v abecedním seznamu slov a tvarů jako náležité pouze podoby s jedním *-n-*; podržuje se pouze rozdíl mezi *vinnice*, *viník* (od *vina*, *vinný*) a *vinice* (od *víno*)“ (Sedláček, 1993, str. 71).

Jeden čtenář upozornil, že v podstatném jménu *ceniny* ve spojení *poštovní ceniny* viděl napsané dvě *-nn-*, přestože jej Pravidla psala s jedním *-n-*. NŘ rozhodla ve prospěch jednoho *n*, ale s výhradou, že dvě *-nn-* budou kodifikována v Pravidlech, která chystala Česká akademie (NŘ 1934, str. 157). Pravidla 1941 skutečně tvar *cennina* uváděla. Vývoj slova *cennina* viz Příloha.

Problém se psáním slova *cenina* se na stránkách NŘ řešil několikrát (NŘ 1937, str. 280). V Pravidlech z roku 1921 byl tvar *cenina*, tentokrát ale byla NŘ pro *cennina*, zastávala názor, že by se Pravidlům opět mělo doporučit psát *cennina*. NŘ vysvětlovala, že slovo *cennina* je odvozeno od přídavného jména *cenný*, ne *cena*.

NŘ označila za nesprávný tvar *čtyrramený* a s odvoláním se na Pravidla doporučila psát tvar *čtyrramenný* (NŘ 1923, str. 280).

3. 4. 12 Psaní slov dohromady a zvlášť

Dvanáctou kategorií první sondy je psaní slov dohromady a zvlášť.

Do redakce NŘ přišel návrh od jednoho čtenáře, aby se psala předložka dohromady s příslušným jménem. Obhajuje svoji myšlenku tím, že by se tím zabránilo nesprávnému kladení přízvuku na jméno místo na předložku. Redakce uvedla, že takto psával A. J. Puchmajer (NŘ 1918, str.27) a reagovala prohlášením, že by se to přičilo především zásadě českého pravopisu. Doporučila zůstat při tehdejší pravopisné zásadě a čelit nesprávnému přízvukování výrazů předložkových raději pečlivým navykáním správné výslovnosti.

Jeden dotaz se týkal také psaní složených číslovek (NŘ 1934, str. 62). NŘ odpověděla, že číslovky složené z jednotek a desítek se psaly jako jedno slovo (*jedenadvacet*), pravidlo bylo přejaté z němčiny, všechny ostatní číslovky se psaly zvlášť (*padesát šest*).

Do redakce přišel dotaz jiného čtenáře, který se ptal, proč se psalo zvlášť *babí hněv* a ne dohromady jako slovo *mateřídouška*. NŘ vzkázala, že toto slovo se nemůže psát dohromady, protože se v něm docela zřetelně rozlišují dvě oddělená slova (NŘ 1940, str. 255).

Na dotaz, jak psát předložku ve spojení *zpod postele* (NŘ 1922, str. 192), redakce NŘ vysvětlila, že složené předložky se píší podle Pravidel jako jedno slovo. Podle Pravidel se rozlišovalo příslovce *mimoto* a spojení předložky *mimo* s ukazovacím zájmenem *to* (NŘ 1937, str. 78).

NŘ uvedla, že výraz *přes to* se nepsal podle Pravidel jako jedno slovo, proto se také nepsalo *přestože*, nýbrž *přes to že*. Ale odedávna se psalo *protože*, *proto*, proto se tak píše i dnes. Rozšiřovat některý způsob psaní přes meze zvyklostí ustálené nepokládala NŘ za správné, více o tom NŘ 1927, str. 120 (NŘ 1929, str. 23).

Z některých dílčích jevů vyjímám: NŘ uznala psaní obou variant *kdo ví* i *kdovíjak* (NŘ 1920, str. 29), pozdrav *na zdar* se však měl psát výhradně zvlášť (NŘ 1920, str. 217), naproti tomu slova *dohromady* (NŘ 1923, str. 280) a *méně cenný* (NŘ 1931, str. 141) se měla psát jako jedno slovo.

3. 4. 13 Různé

Do poslední, třinácté, kategorie první sondy jsem zařadila pravopisné jevy, které se vyskytly ojediněle, nebo které se nehodily do žádné z výše uvedených kategorií. Spadají sem i všeobecné dotazy čtenářů týkající se pravopisu.

V prvním ročníku dostala redakce stížnost jednoho čtenáře, která se týkala nejednotnosti Pravidel českého pravopisu (NŘ 1917, str. 127) a tento názor byl pak ve třicátých letech považován za rozšířené mínění veřejnosti. Domnívala se, že český pravopis je neustálý, že se Pravidla mění od vydání k vydání, čímž vzniká nejistota a kolísavost v tom, jak se má správně psát (NŘ 1938, str. 156). NŘ vyvracela tyto domněnky a psala, že skutečnost byla taková, že se neprovedlo už dříve a včas sblížení s tehdejší územ, jak bylo uskutečněno až ve vydání Pravidel 1941.

Redakci byla zaslána ukázka práce žáka páté třídy obecné školy chlapecké, za kterou žák dostal jedničku, ale úloha obsahovala přehlédnuté hrubé chyby (záměna předložek *s, z, i/y*, fonetický pravopis) (NŘ 1917, str. 188). Pisatel připojil ke svému dopisu žádost, aby zkušební komisaři dbali na to, aby budoucí učitelé i ti již ve školství působící při zkouškách bezpečně prokazovali dostatečnou znalost jazyka mateřského a jeho pravopisu.

Ve druhém ročníku se redakce zabývala výtkou čtenáře, že si NŘ nevšímá bedlivě pravopisných otázek a proměn (NŘ 1918, str. 223). NŘ odpověděla, že znalost pravopisu u svých čtenářů předpokládá a svůj úkol obrací na spisovnost a čistotu jazyka. Zaujal mě citát připojený k tomuto článku: „*Pravopis je pouhý kabát jazyka, a jako pod chatrným kabátem může být dobrý člověk a v bezvadném fraku ničema, tak i nejdokonalejším pravopisem mohou být páchany nejhrubší hříchy na jazyce a naopak*“. Tím nijak NŘ nepodceňovala znalosti pravopisu, byl to nejnižší požadavek jazykového vzdělání, který by měl ovládat každý studovaný člověk.

Do redakce došla stížnost učitele, který žádal úpravu příjmení (např. *Swoboda*), v nichž přetrvávaly zbytky bratrského pravopisu (NŘ 1917, s. 311).

Objevil se dotaz na psaní slova *zrcátko* (NŘ 1917, str. 192). Redakce čtenáři vysvětlila, že z podstatného jména *zrcadlo* vzniklo původně zdvojnásobené *zrcádko*, mělo se tedy psát s *d*, ale u mnohých slov se ustálilo časem psaní podle výslovnosti, psalo se proto *zrcátko, pravítko, nosítka, parátka*.

Jeden čtenář navrhl, aby do českého pravopisu byly přibírány písmena z abeced jiných jazyků (např. z azbuky). NŘ tento postup neschválila (NŘ 1919, str. 253).

Navrhoval to již v 19. století V. Hanka, ale zůstal ve svém snažení sám a časem se tohoto nápadu vzdal.

Jeden všímavý čtenář upozornil redakci NŘ na nápis nad obchodem v centru Prahy (*Mleko poceli Den gdostani*) napsaný prý navrhovaným reformním pravopisem, který by nedělal rozdíl v psaní *ily*, psalo by se foneticky, bez označení délky (NŘ 1921, str. 188). Taková reforma neměla šanci na prosazení, český pravopis vychází ze staletého vývoje a mění se jen velice pomalu a sebemenší zásah je veřejností přijat rozporupně.

Jiný čtenář navrhnul psaní *ri* bez háčku nad *r*, místo dosavadního *ři* podle analogie slabik *ni*, *di*, *ti*. NŘ tento návrh nedoporučila, protože by to vedlo k ztížení českého pravopisu (NŘ 1925, str. 252).

Redakce vysvětlila tazateli podobu slova *klepítko*, ve kterém došlo k úženi *é* v *i*, původně se tedy psalo *klepétko* (NŘ 1929, str. 23).

Jednoho čtenáře zajímalo, proč se podle Pravidel nemělo psát *rejsek*, jak se dříve psávalo (NŘ 1928, str. 235). Jednalo se o obměnu *-ej-* za původního *-ý-*, jež tehdejší pravopis zachovával, tedy *rýsek*. V Pravopisném ukazateli se psalo 1886 *rýsek*, Pravidla z roku 1913 uváděla tvary *rýsek* i *rejsek*. Vývoj slova *rejsek* viz Příloha.

Na dotaz čtenáře, kolik *s* se píše ve slovech *ruský*, *veský* a *tiský* odpověděla redakce, že pouze jedno *s* (NŘ 1922, str. 253). V Pravidlech z roku 1921 je tato problematika uvedena pod kapitolou „Některé jiné změny souhlásek“. *Veský* je zastaralé přídavné jméno ke slovu *ves*, básnicky znamená *vesnický* a *tiský* je přídavné jméno od řeky *Tisa*.

Redakce upravila mínění čtenáře, který se domníval, že správný tvar zní *brzký* (NŘ 1922, str. 26). Správně bylo tedy *brzký*, neboť se toto slovo vytvořilo pomocí přípony *-ký*, ne *-ský*. Šlo o hyperkorektnost, s touto chybou se můžeme setkat i dnes. V jiném ročníku NŘ informovala, že ke slovům jako *brzký*, *hezky* a *Francouzka* přibylo slovo *okluzký*, patřila k nim podle NŘ také přídavná jména *kluzký*, *slizký*, *mrzký* (NŘ 1929, str. 90). V tom samém příspěvku NŘ podala ironický návrh, aby se do pravopisných pravidel přidalo ponaučení, že místo *zk-* se bude nadále psát *zsk-* (*zskouška*).

S tvořením trojčlenných složenin NŘ souhlasila (*silnice litomyšlsko-jičínsko-rumburská*), delším složeninám se doporučovala vyhnout (NŘ 1923, str. 29). Někteří pisatelé byli zřejmě ovlivněni němčinou, pro kterou jsou složeniny typické. V dané době mohli Němci tvořit složeniny i z více než čtyř slov.

Redakce řešila dotaz, jak se má zachovat učitel, když je v žákově křestním listu napsáno křestní jméno jinak, než uváděla Pravidla, např. *Ludmila*, *Zdenka* místo *Lidmila* a *Zdeňka* (NŘ 1940, str. 64). NŘ odpověděla, že pravopisné odchylky v křestních jménech

jsou způsobeny omylem pisatelovým a nemohou být brány za nezměněnou a nenapravitelnou skutečnost. Učitel měl právo i povinnost je opravit, tvar *Zdenka* je omyl, ale *Ludmila* se tehdy dovolovalo. Redakce připomněla, že se výklad týká jen křestních jmen, u příjmení se jeho znění smělo měnit jen s úředním povolením. Pravidla z roku 1902 odmítala psaní *u* v první slabice jména *Ludmila*, jelikož to byl tvar převzatý z latinsko-německého prostředí (Šmilauer, 1936).

Čtenáře zajímalo, který tvar sloves je správný – *věstiti* nebo *věštiti* (NŘ 1921, str. 43) Pravidla uváděla jen tvar *věstiti*, spisovatelé tehdy ale rádi psali *věštiti*. Redakce odpověděla, že se nerada pouští do pravopisných otázek, protože způsob, „jak se které slovo píše, je přece jen věcí dohody, jíž nebývá radno zbytečně hýbat, a protože vůbec asi bude zapotřebí soustavně a důsledně uklidit některé sporné kusy českého pravopisu“. Jelikož ale otázka vzešla z jejich čtenářské obce, pokusila se odpovědět a vysvětlila významový rozdíl mezi slovesy.

Zeměpisný název pohoří *Beskydy* psala Pravidla podle výslovnosti, podle redakce tak nebyl důvod psát *Bezkydy*, jak navrhoval jeden čtenář. NŘ se odvolávala na psaní slova se *s*, protože i Poláci psali *Beskid*. (NŘ 1925, str. 27).

Z dílčích jevů jsem vybrala následující: podle redakce byly přípustné tvary *napiat* i *napjat*, ale podstatné jméno *napětí* mělo pouze jediný správný tvar s –ě– (NŘ 1919, str. 126). NŘ tazatelům vzkázala, že příslušná poučení ohledně psaní těchto slov by našli v Pravidlech. Slova *zítra* (*z jitra*) a *zejtra* (*za jitra*) se psala dvojím způsobem, protože se jednalo o dvě různá slova, NŘ byla pro psaní slova s –ej– (NŘ 1921, str. 177). Redakce opravila tvar *Vorlík* na *Orlík* (NŘ 1920, str. 93). NŘ potvrdila, že tvar slova *franština* byl správný, i když se to jednomu čtenáři nezdálo (NŘ 1919, str. 252). Zavedla jej Pravidla z roku 1913. Psaní *dě*, *tě*, *ně* mělo základ v Husově pravopisu (NŘ 1920, str. 211). Návratem k původnímu fonetickému psaní *ňe*, *d'ě*, *t'ě* by se podle redakce nic nezískalo, neboť dnešní psaní je typograficky mnohem výraznější a praktičtější. Jeden dotaz se obracel na redakci s otázkou, zda psát *výměnek* či *výminek* (NŘ 1919, str. 187). NŘ doporučila podobu slova *výměnek*. Slůvko *by* se spojovalo v *aby*, *kdyby*, *jakoby*. Podle toho by se asi mělo psát i *coby*, NŘ ale vůči tomuto tvaru byla značně skeptická (NŘ 1929, str. 140). Tvar *kůlna* byl odvozen od slova *kolo*, tvar s *ů* byl obvyklejší a asi i správnější než *kolna*, býval i tvar *kólna*, někde se ještě čtenáři mohli setkat s tímto tvarem (NŘ 1922, str. 127). Slovo *jehněcí* existovalo od Pravidel 1902, původem to bylo přídavné jméno přivlastňovací ke jménu *jehně* a psalo se odchylně od *jehněcí*. (NŘ 1924, str. 126). NŘ odpověděla na dotaz, proč se slovo *skříňka* psalo takto. Bylo to podle výslovnosti podobně

jako *pečínka*, *laňka* (NŘ 1925, str. 27). Čtenář se ptal, kdy se používá zájmeno *mě* a *mne*. Redakce odpověděla, že Pravidla mezi nimi dělají rozdíl, a proto se *mne* psalo kromě předložek, bez důrazu a *mě* po předložkách a pod důrazem (NŘ 1934, str. 60). Na dotaz, jak se správně psal tvar *musiti*, odpověděla NŘ, že Pravidla dovolovala vedle tohoto i tvar *museti* (NŘ 1934, str. 60). Čtenáře zajímalo, jaký je rozdíl v používání slov *tehda* a *tehdy*. Redakce uvedla, že v Pravidlech byly oba tvary vedle sebe bez poznámky. O tom, zda se mělo psát *pohrouziti* nebo *pohroužiti* (NŘ 1935, str. 63), mělo rozhodnout nové vydání Pravidel. A Pravidla 1941 uváděla oba tvary *pohrouziti* i *pohroužiti* jako správné.

Často se setkáváme s dotazy, které se týkají pravidel českého pravopisu. Pravidla českého pravopisu z roku 1934.

Tabulka 1

Tabulka představuje výskyt interpunkčních znamének v letech 1934-1937. Údaje byly získány z textů v letech 1934-1937. K tabulce patří i seznam interpunkčních znamének.

Interpunkční znaménko	Podíl (%)
1. Konečná tečka	27,2%
2. Čárka	20,5%
3. Dvojčárka	15,8%
4. Přechodník	12,1%
5. a 6. Závěrečné znaménko	10,3%
7. Píseňka	3,8%
8. Klamka	1,4%
9. Předložka	2,7%
10. Dvojtečka	1,9%
11. Dělní znaménko	0,7%
12. Křížek	0,5%

3. 5 Sonda č. 2

Naše úřední čeština (1921–1933)

Pro tuto sondu se mi podařilo shromáždit velké množství výzkumného materiálu, neboť časopis za dvanáct let svého působení opravil nespočet úředních textů. Do sondy jsem vedle chyb zařadila i došlé dotazy čtenářů a zpracovala jsem také problematická slova z rubriky, která se objevila v třetím ročníku pod názvem „Některé zvláštnosti českých a cizích slov“, kde redakce otiskovala v abecedním pořádku slova, u nichž čtenáři často nevěděli, jak je správně psát. V platnosti byla po celou dobu druhé sondy Pravidla českého pravopisu z roku 1921.

Tabulka 4

Tabulka představuje výskyt nejčastějších chyb a dotazů čtenářů časopisu *Naše úřední čeština* v letech 1921–1933. K číslům jsem dospěla stejnou metodou jako v první sondě:

Nejčastější chyby a dotazy	Výskyt v procentech
1. Kvantita samohlásek	35,3 %
2. Psaní předpon <i>s-</i> a <i>z-</i>	18,9 %
3. Cizí slova	11,5 %
4. Příslovečné spřežky	7,4 %
5.–6. Zdvojené souhlásky	5,3 %
5.–6. Velká písmena	5,3 %
7. Psaní <i>i x y</i>	3,8 %
8. Interpunkce	3,6 %
9. Předložky <i>s</i> a <i>z</i>	2,7 %
10. Zkratky	1 %
11. Dělení slov	0,7 %
12. Různé	4,5 %

3. 5. 1 Kvantita samohlásek

Nejvíce chyb opravila redakce NÚČ v kvantitě samohlásek, a to poměrně výrazným náskokem před ostatními pravopisnými jevy – více než jednou třetinou. V první sondě skončila tato kategorie na třetím místě

Substantiva ze sloves

Jména činitelská

U činitelských jmen s produktivními příponami *-tel* a *-č* se krátily vnitřní slabiky, ať již kořenné či příponové. Protože šlo o poměrně velké množství slov, ale s malou frekvencí, zvítězila po jistém kolísání zásada psát v těchto slovech krátké slabiky všude tam, kde to není v rozporu s výslovností (Šmilauer 1936).

a) Přípona *-tel*

Již v Pravopisném ukazateli z roku 1886 se většina těchto jmen psala s vnitřními slabikami krátkými. Pravidla z roku 1902 konstatují kolísání a tendenci ke krácení, připouští se však obojí psaní. Od Pravidel z roku 1904 se však psaly jen krátké samohlásky (Šmilauer 1936).

Úředníci nejvíce chybovali v následujících slovech, když vnitřní slabiku dloužili. V závorce za některými slovy je uveden počet opakování chyb, dále jsou slova řazena podle abecedního pořádku. Takto jsem postupovala v této sondě u většiny kategorií. Slova *odesílatel* (6x), *účtovatel* (3x), *zasílatel* (2x), *dohlížitel* (2x), *prohlížitel* (2x), *jímatel*, *křísitel*, *použivatel*, *pronajimatel*, *přispívatel*, *uživatel* a *vyrábítel* byla opravena z chybných tvarů *odesílatel*, *účtovatel*, *zasílatel*, *dohlížitel*, *prohlížitel*, *jímatel*, *křísitel*, *použivatel*, *přispívatel*, *uživatel* a *vyrábítel*.

b) Přípona *-č*

Vývoj této přípony byl analogický jako u přípony *-tel*, jen v Pravopisném ukazateli z roku 1886 nebylo krácení provedeno tak důsledně jako u *-tel*. Změn bylo méně, ačkoliv počet substantiv sem patřících byl značně větší (Šmilauer 1936).

Platilo pravidlo, že jména tvořená od kmenů slovesných příponou *-č*, zkracují kmenovou samohlásku, mají-li dvě nebo více slabik např. *sazeč* (NÚČ 1933, str. 57).

Slova, v nichž se nejčastěji chybovalo: *řidič* (5x), *nabizeč* (2x), *přepínač* (2x), *uchazeč* (2x), *vypínač* (2x), *cidič*, *donašeč*, *nabiječ*, *nabizeč*, *napaječ*, *napínač*, *nassavač*, *ohřivač*, *pokryvač*, *prohlížeč*, *přehřivač*, *přejímač*, *přijímač*, *rozvaděč*, *slevač*, *třidič*, *vysílač*,

zapínač, úředníci chybně psali: řidič, nabízeč, přepínač, ucházeč, vypínač, cidič, donášeč, nabíječ, nabízeč, napáječ, napínač, nassávač, ohřivač, pokrývač, prohlížeč, přehřivač, přejímač, rozváděč, slévač, třidič, vysílač, zapínač.

K této skupině jsem zařadila i dvě jména rodu ženského: *uklizečka*, kde byla chyba v první samohlásce, která byla uvedena dlouhá (*uklizečka*), a *ohybačka* z chybného *ohýbačka*.

Názvy prostředků činnosti

Přípona -dlo

Slova více než dvojslabičná měla vnitřní slabiky krátké, to bylo uvedeno již v Pravopisném ukazateli z roku 1886, přesto musela redakce NÚČ tato slova opravovat. V následujících slovech se chybovalo nejčastěji: *letadlo* (4x), *počítadlo* (4x), *dirkovadlo*, *chránidlo*, *obinadlo*, *umyvadlo*, *uzavíradla*. Slova byla opravena z chybných tvarů: *letadlo*, *počítadlo*, *dirkovadlo*, *chránidlo*, *obínadlo*, *umývadlo*, *uzavíradla*.

Přípona -tko

Redakce opravila délku samohlásky ve slově *stínítka* ze *stinitka*. U tohoto slova byly v roce 1886 v Pravopisném ukazateli dvě varianty *stě/ínitka*. Pravidla z roku 1902 tvar neuváděla a Pravidla z roku 1913 měla podobu *stínítka* (Šmilauer 1936). Podobně byla opravena slova *chránítka* a *pisátka* z chybného *chránitka*, *pisatka*.

Přípona -ka

Přípona *-ka* se připojuje ke slovesnému základu bez infinitivní kmenotvorné přípony. Redakce opravila psaní slova *navštívenka* z chybného *navštivenka*.

Substantiva ze substantiv

Jména konatelská

Přípona -ař, -ář

Je-li před příponou skupina souhlásek, bývá forma *-ář* (*domkář*) (Šmilauer 1936).

Redakce opravila délku samohlásek ve slovech *knoflíkář*, *lampař*, *výhybkář* z chybného *knoflíkář*, *vyhýbkář*, *lampář*.

Ostatní slova

V NÚČ museli opravit několikrát slovo *přidělovna* (5x), slovo se objevovalo ve spojení *přidělovna vozů*. Jelikož panovala nejednotnost, zda psát *i/i*, vyžádal si redaktor posudek V. Ertla z NŘ, který vyjádřil stanovisko psát slovo *přidělovna* s krátkým *i*. S tímto postupem jsem se v časopise setkala mimořádně.

V Pravopisném ukazateli z roku 1886 se psalo slovo *dveře* s dlouhým *é* – *dvěře*, od Pravidel z roku 1913 se psalo krátce *dveře* (Šmilauer 1936), redakce opravila toto slovo čtyřikrát z *dvěře* na *dveře*, jednou *dveřník* z *dvěřník*.

Pisatelé chybně používali tvary *hřiště* (4x), *gažisté* (4x), *pravoplatný*, *pravoplatně* (2x), *lišiti* (2x), *zasílatelský*, *zasílatelství*, *výjimečně*, *výjimečný*, *dosavád*, *dosavadní* (2x), *úsilovný* (2x), *vyňatek* (2x), zatímco v Pravidlech byly kodifikovány tvary *hřiště*, *gážisté*, *pravoplatný*, *pravoplatně*, *lišiti*, *zasílatelský*, *zasílatelství*, *výjimečně*, *výjimečný*, *dosavad*, *dosavadní*, *usilovný*, *výňatek*.

Redakce opravila také kvantitu slov u zeměpisných názvů: z *Chmůtov* na *Chomutov* (NÚČ 1924, str. 48), v Úředním věstníku ministerstva železnic byl v roce 1923 změněn název stanice *Chomutov*, nesmělo se již psát *Chomůtov* ani *Chomútov*, ale vždy *Chomutov*. Dále šlo o názvy: *Vrůtky* ne *Vrůtky*, *Blansko*, a ne *Blánsko*, *Bohdáneč*, a ne *Bohdaneč*, *Štýrsko*, a ne *Štýrsko*, *vlašimský*, a ne *vlašimský*.

Často se chybovalo v následujících dvojicích: úředníci nerozlišovali, zda jde o přídělné přítomné nebo přídavné jméno. I dnes se můžeme setkat s jejich chybným užitím: *brzdící válec* (3x), *čisticí* x *čisticí* (2x), *balící* x *balící*, *barvicí* x *barvicí*, *cidící prostředek*, *hasící přístroj*, *hojící* x *hojící*, *chladící*, *kropící* x *kropící*.

3. 5. 2 Předpony s–, z–

Problematika psaní předpon *s–*, *z–* skončila ve druhé sondě na druhém místě. I tato kategorie se neshoduje s výsledky první sondy, ve které psaní předpon *s–*, *z–* skončilo až na sedmé pozici.

Velké problémy dělalo úředníkům psaní slovesa *zúčastnit se* (8x). Ve třetím ročníku redakce uvedla, že se používá obou způsobů: *zúčastnit* i *súčastnit* (NÚČ 1924, str. 75, 104). Jindy se čtenáři dočetli, že správná je varianta *súčastnit* (NÚČ 1929, str. 106). Psaní tohoto slovesa vyvolávalo často rozpaky. Redakce znovu napsala, že tvar *súčastnit se* je správný, ale přesto se používal i tvar *zúčastnit se* (NÚČ 1927, str. 104, 155). Pravidla z roku 1926

upozornila, že se píše *súčastnit se*, lépe je však užívat *zúčastnit se*. Podobné pochybnosti vyvolával i tvar *zúčastněné* (2x). Vývoj slovesa *zúčastnit se* viz Příloha.

Problémy dělalo úředníkům také psaní slovesa *súčtovat*. Tvaru s počátečním *s-* se používalo do Pravidel z roku 1921. Ta povolila psaní obou variant, které se však významově odlišovaly *súčtovat* (spočítat) a *zúčtovat* (vykonat zúčtování). Redakce v následujících ročnících opravovala tato slovesa na tvar *zúčtovat* (6x), protože se používal druhý význam slovesa. Dále redakce opravila slova odvozená od slovesa *zúčtovat*: *zúčtování* (2x), *zúčtovaný*, *zúčtovna*, *zúčtovatel*, *zúčtenka* z tvarů *súčtování*, *súčtovaný*,...

Chybně napsané slovo *sprostiti* (4x) se mělo psát správně *zprostiti* ve významu zbavit se něčeho, *zproštění* (3x), *zprostit* (2x).

Podobně u slova *sestátnit* (3x) se mělo psát *zestátnit*, *zestátnělých* (3x), *zestátnění*, a ne *sestátnit*, *sestátnělých*, *sestátnění*.

A v opačném případě slovo *ztěžují* bylo správně *stěžují*, kdy sloveso bylo použito ve významu *stěžovat si na něco*, úředníci chybně napsali i *ztěžovatel* místo správného *stěžovatel*. Úředníci chybovali také v užívání slovesa *ztěžovat* (3x) někomu něco, např. službu.

Slovo *spropitné* se v roce 1886 (v Pravopisném ukazateli) psalo *s* i *z*, od 1913 jen *zpropitné*, redakce jej musela často opravit.

U následujících sloves bylo třeba rozlišovat význam *spracovat* (spotřebovat) (2x) a *zpracovat* (vypracovat), k *zpracování*, u slova *stěží* (2x) redakce vysvětlila, že vzniklo ze slova *tíže* a předložky *s*, proto byla chyba psát *ztěží*.

Redakce opravila psaní *s-* na *z-* ve slovech: *zběhlý*, *zběhlost*, *zprostředkovat*, *zprostředkování* (2x), *zesilovat*, *zesílení*, *zesílený*, *zsláblý*, *zesílit*, *zeslabit* (3x), *zřítit se* (letoun) (2x), *ztížit*.

3. 5. 3 Cizí slova

Problematika psaní cizích slov se ve druhé sondě umístila na třetím místě.

Zjednodušování zdvojených písmen

Již v první sondě jsem psala o tom, že Pravidla z roku 1913 zjednodušovala psaní zdvojených liter u cizích, zdomácnělých slov. Redakce NÚČ musela často opravovat tyto chyby především v následujících slovech: *korektní*, *korektura*, *korektor*, *idyla* (2x), *adresa* (2x), *adresát*, *komise* (2x), *koncese* (2x), *inkasovat*, *inkaso*, *akumulátor*, *asistent*, *bufet*, *iluse*, *ilustrovaný*, *imunita*, *koeficient*, *kolega*, *kolektivní*, *konfese*, *korespondence*, *aferent*,

oficiál, presantní, proces, profesor, regresivní, rekomandovat. Chybné tvary zněly: *korrektní, idylla, adresa, komisse, koncesse, inkasso, akumulátor, assistent, buffet, illuse, ilustrovaný, immunita, koefficient, kollega, kolektivní, konfesse, korrespondence, offerent, officiál, pressantní, process, professor, regressivní, rekommandovat.*

Kvantita samohlásek v cizích slovech

Několikrát se objevilo slovo *bluza* (3x) napsané s dlouhým *ů*, správný tvar byl s krátkým *u*.

U slova *chef* doporučovala redakce lepší tvar *šéf*, to samé radila i ve slově *šéfkuchař*.

Redakce opravila délku samohlásek ve slovech: *regulátor* z *regulator*, *chemikálie* z *chemikalie*, *system* z *system*, *éra* z *era*, *humánní* z *humanní*, *anténa* z *antena*, *panoráma* z *panorama*, *sekundérní* z *sekunderní*, *jugoslávský* z *jugoslavský*, *materiál* z *material*.

Odstraňování neobvyklých znaků a psaní podle výslovnosti

Na dotaz, jak psát slovo *kampagne*, redakce odpověděla, že slovo již v českém pravopise zdomácnělo, psalo se proto *kampaň*.

V této sondě měli pisatelé problémy s podobou slov *tekst/text*, *praxe/prakse*. U slova *praxe* doporučila redakce psát *praxe*, jinde však redakce napsala, že se může psát i česky *prakse* (NÚČ 1927, str. 115). Pravidla povolovala psát místo *x ks*, ale NŘ 1925, str. 181 uznala, že pro jednotnost v tomto případě bude nutné vrátit se k důslednému zavedení písmene *x*, protože je mnoho slov, která podle skutečné výslovnosti přepisovat nelze (*examinátor*). Redakce doporučila řídit se stanoviskem NŘ.

Zajímavý je dotaz jednoho čtenáře, který se tázal na pravopis cizích místních názvů, zda psát *Innsbruck* nebo *Innomostí* (NÚČ 1924, str. 40). Redakce odpověděla, že tyto názvy mají čtenáři užívat podle toho, co uvádějí Pravidla, a v nich byly tvary počestěné *Inšpruk*, *Salcpurk*.

U slov *pacient*, *funkcionář* se nemělo psát *-t-* (*patient*, *funktionář*), v češtině bylo vžitě, že se tato slova psala podle výslovnosti. Redakce dále upravovala také aspirované souhlásky *th* na *t* ve slovech: *diftherie* na *difterie*, *bibliothéka* na *bibliotéka*, u slova *suma* psaní ze dvou *mm* na jedno, slovo *chauffer* opravila redakce na foneticky psané *šofér*, slovo *praesidium* redakce doporučovala psát českým pravopisem *presidium*. Slovo *charakter* se mohlo psát na radu NÚČ dvojím pravopisem *charakter* i *karakter*. Místo *komisar* se psalo už česky *komisař* (2x), ale *šéma* a *šematický* bylo opraveno na *schema*, *schematický*.

Také v tomto časopise se čtenáři ptali na podobu slova *koksárna*, redakce neuznala tvar *kokárna*. Dále se objevil dotaz na skloňování cizích mužských německých jmen, u kterých se kromě prvního pádu vynechávalo *-e-* tam, kde se nevyslovovalo (*Frankenberg* bez *Frankenbergra*).

3. 5. 4 Příslovečné spřežky

Problematika příslovečných spřežek skončila na čtvrtém místě.

Nejčastěji se redakce zabývala opravou v následujících spřežkách: *najevo* místo *na jevo* (3x), *najevě* místo *na jevě*, *podruhé*, správně *po druhé*, *po první* (2x) místo *poprvé*, *za první* místo *zaprvé*, *zato* místo *za to* (2x), *po té*, správně *poté* (2x), *polhůtě*, správně *po lhůtě* (2x).

3. 5. 5 Zdvojené souhlásky

Tato problematika se umístila shodně s psaním velkých písmen na pátém místě.

Často musela redakce opravit psaní slova *viník* (4x) na *vinník*, v roce 1927 psala redakce, že *vinník* je ten, kdo je *vinný*. Ve slově *poviny* opravovala redakce psaní na tvar *poviny* a dodala, že jej mají pisatelé odlišovat od *povinen* (4x), které psali chybně *povinnen*. Častou chybou bylo psaní *deník* místo *denník* (3x), ale redakce upozornila na přídavné jméno *denní* (*zpráva do denního tisku*), dále *ceník* redakce opravila z chybného *cenník* (3x), *cena* z *cenna*, ale *cenniny* se psaly se dvěma *-nn-*, ne *ceniny*.

Redakce musela dále opravovat slova: *úhrnný* (2x), bylo nutné odlišovat slovo *ranní* od *ramý*, *vinné* destiláty, v názvu města *Hostinné* bylo tehdy správně psát jen jedno *n* (2x), *oddůvodnit*, správně *odůvodnit* (2x), *rané* zeleniny měli úředníci odlišovat od *ranné* (*ran* se týkající).

3. 5. 6 Velká písmena

Také v NÚČ musela redakce odpovídat na dotazy týkající se názvu našeho státu, psalo se *republika československá* s malým písmenem, podobně jako *republika francouzská* nebo *švýcarská*, od roku 1928 doporučovala redakce psát lépe *Československá republika* (2x).

Přídavná jména utvořená ze jmen místních se psala podle Pravidel s malým počátečním písmenem, úředníci je psali chybně s velkým, redakce je opravila na malé:

českobudějovická silnice (4x), domažlicko-třeboňská silnice, silnice dobříšsko-vimperská, silnice poděbradsko-náchodská.

U dotazu na název *Ředitelství státních drah Praha-Sever a Praha-Jih* bylo redakcí schváleno psaní s velkým písmenem u slov *Sever, Jih*.

Stejně jako v první sondě i zde opravila redakce psaní *nejvyšší soud* (5x) z chybného *Nejvyšší soud*, podobně *zemský úřad* ne *Zemský úřad*, dále došel dotaz na psaní *socha Svobody* či *svobody*, redakce NÚČ doporučila rovněž jako NŘ psaní s velkým písmenem (NÚČ 1924, str. 141). Redakce vzkázala psaní velkých písmen ve všech pádech u oslovovacích zájmen *Váš, Vaše*. Stejně jako v první sondě, i zde se objevila nejistota v psaní svátků: *vánoce, velikonoce, hromnice*, které se měly psát s malým písmenem.

Dotaz do redakce přišel na psaní názvu ulic *Horní Česká ulice a Dolní Česká ulice*, jen *ulice* se v těchto názvech psala s malým písmenem, NÚŘ dodala, že to bylo stejné jako u ulic *Na Rybníčku, Na Struze, U Studánky* (NÚČ 1929, str.15).

Redakce opravila název *Malice osvěty lidové*, kde někdo napsal velké písmeno i u prostředního slova názvu.

Slovo *referát* jako název složky některých úřadu se psalo s malým písmenem, ale redakce upozornila, že jej bylo možné vidět napsané s velkým.

U dotazu na zeměpisné názvy jako *Černé jezero, Mrtvé moře, Tichý oceán, Sněžka, Rysy, Švýcarsko, Orlické hory, Českomoravská Vysočina, Lázně Bělohrad, Mariánské Lázně* redakce odpověděla, že se jedná o vlastní jména, proto se psala s velkým písmenem, ale naproti tomu *jihozápad* s malým.

Chyba se objevila u tvaru slovesa *být* v minulém čase, chybně bylo napsáno *zavinil Jste* místo *jste*. Pisatel se zřejmě spletl, je možné, že se snažil o zdvořilé oslovení jako v případě osobních zájmen (*Vás, Vám*).

Tříkrát redakce napsala, že se velká písmena nepsala po dvojtečce, ale pouze tehdy, když chtěl pisatel uvodit přímou řeč (NÚČ 1930, str. 96).

Čtenář se redakce ptal, proč není možné psát v textu všechna slova malými písmeny, když se tehdy začal objevovat způsob tisknout slova malými písmeny a bez užití interpunkce. NÚČ s tímto postupem nesouhlasila (NÚČ 1933, str. 65).

3. 5. 7 Psaní *i/y*

Problematika psaní *i/y* se ve druhé sondě umístila na sedmém místě.

Dvakrát přišel dotaz na psaní *i/y* ve jménu *mistra Jana Husi*, podruhé doporučila redakce psát *mistra Jana Husa* (NÚČ 1924, str. 139).

Redakce upozornila čtenáře, že správně se píše *tygr s y* a nemělo by se toto slovo plést s řekou *Tigris*.

Redakce opravila chyby úředníků, kteří ve slovech *posílati*, *zasílati* a *obsílka* napsali tvrdé *y* (*posýlati*, *zasýlati*, *obsýlka*). Chyby byly možná způsobené faktem, že v 19. století kolísalo psaní *i/y* ve slově *posílati*, situace se stabilizovala Pravidly z roku 1902 (Sedláček 1993).

Úředníci chybovali v psaní *i/y* slovech *bílit*, *omylem*, *vinny*, *vítán*, *obilnářský*, *plivátko*, *vymýtít* a v názvech *Fryštát* (2x), *Javorina*, *Bílina*, které chybně napsali: *býlit*, *omilem*, *vynny*, *výtán*, *obylnářský*, *plyvátko*, *vymítít*, *Frištát*, *Javoryna*, *Býlina*.

3. 5. 8 Interpunkce

Problematika interpunkce se v druhé sondě umístila na osmém místě.

Spojovník:

Podle Pravidel z roku 1921 se psalo správně *republika česko-slovenská*, protože se jedná o dva různé zeměpisné pojmy, NÚČ navrhovala ale psát tento název dohromady (NÚČ 1921, str. 51). V příspěvku autor obvinil NŘ, že zavinila v této věci zmatek. Vlivem korespondence mezi redakcemi NÚČ a NŘ se od tohoto čísla v NÚČ začalo psát slovo dohromady – *republika československá*.

Redakce řešila dotaz čtenáře, zda v názvu *Ředitelství Praha-Sever* a *Praha-Jih* je správně psát spojovník mezi slovy *Praha-Sever*, *Praha-Jih*. Redakce postup psát spojovník potvrdila.

Na psaní názvu *Československá správa poštovní* přišel dotaz čtenáře, zda by nebylo lepší psát tvar *česko-slovenská*. Redakce odpověděla, že to není správné a odkázala tazatele na Pravidla a NŘ (NÚČ 1924, str. 7).

NÚČ opravila psaní spojovníku ve slovech *zda-li*, správně *zdali* (3x), *bledě-modrý*, správně *bleděmodrý*, *cihlově-červený*, správně *cihlověčervený*, *římsko-katolický*, správně *římskokatolický*.

Čárka:

Velice častou chybou bylo, že úředníci nepsali čárku před spojkou *a to*. Redakce vysvětlovala, že před spojkami *a, i* se píše čárka, pokud je poměr jiný než slučovací (NÚČ 1925, str. 68).

3. 5. 9 Předložky *s, z*

Problematika psaní předložek *s, z* se umístila na devátém místě. Redakce několikrát opravila psaní předložky v sousloví: *sraziti částku s platu z chybného z platu* (3x).

Autoři také chybně psali *z* místo *s* ve spojení *s místa na místo* (2x), předložka *s* značila pohyb z povrchu, předložka *z* pohyb z vnitřku (NÚČ 1921, str. 13). Později se problém řešil opět, ale redakce uvedla, že správně bylo *z místa místo s místa na místo*.

Rozdíl mezi *ze stroje* a *se stroje* (na povrchu) vysvětlovala redakce již v prvním a druhém ročníku, kdy vykládala psaní předložek *s* a *z*, čtenáři měli na radu NÚČ dělat rozdíl mezi povrchem a nitrem předmětu (NÚČ 1924, str. 56).

Rozkolísaný byl úzus psaní slova *zpočátku*. Redakce nejprve opravila psaní *z počátku* místo *s počátku* (2x) (NÚČ 1923, str.18), při dalších dotazech však zaujala stanovisko opačné, když za správné prohlásila psaní *s počátku*. Vývoj tohoto slova viz Příloha.

Na dotaz, zda psát ve větě *Vlak se vyšinul z kolejí* nebo *s kolejí* (NŘ 1927, str. 96), redakce vzkázala, že správně je *z kolejí*.

3. 5. 10 Zkratky

V NÚČ byly v kategorii zkratek řešeny tyto dílčí problémy:

Objevil se dotaz na psaní zkratky *MUDra*, na který redakce reagovala, že správně bylo *MUDr.*, zkratku *Dr.* pro *doktor* bylo možné ve větě napsat s malým písmenem *dr.*, podobně se psala zkratka *Ing.* ve větě *ing.*

Pro tvar zkratky od slova *československý* doporučila redakce psát běžnější *čsl.*, přípustná byla však i zkratka *čs.* Pokud potřebovali úředníci udělat zkratku ze jména *František*, pak bylo přípustné *Fr.* nebo *Frant.*, pro *gram* se používala zkratka *g.*

3. 5. 11 Dělení slov

Problematika dělení slov skončila na jedenáctém místě. Do redakce přišel požadavek, aby redakce napsala, jak dělit slovo *finanční*, zda *finan-ční* nebo *finanč-ní* (NÚČ 1929, str. 79, 160). Redakce NÚČ doporučila dělení *finan-ční*.

3. 5. 12 Různé

Redakce musela často opravovat chybnou příponu ve slovech cizího původu typu *materielní* místo správného tvaru *materiální* (NÚČ 1927, str. 35, 84, 102). Chybovalo se nejvíce v těchto slovech: *speciální* (4x), *individuální* (3x), *individuálně*, *materiální* (2x), *komisionální* (2x), *eventuální*, *formální*, *presiduální*. Tato chyba byla zapříčiněna vlivem z němčiny, kde tato slova mají uprostřed *-e-* (*materiell*, *individuell*). S nejistotou či chybným tvarem v psaní těchto slov se můžeme setkat dodnes.

Ze snahy po spisovném vyjadřování dochází někdy k tzv. hyperkorektnosti. Velice časté to bylo a bohužel je i dnes např. u slov *brzský* místo *brzký* (4x), *hezský* místo *hezký* (2x), *úzký* místo *úzký*. Opačný problém byl odhalen v jednom textu, kde autor napsal *Francouzka* místo správného tvaru *Francouzka*.

Podobně i do současnosti se objevují hyperkorektní tvary tentokrát u tvarů *Jste* místo *jste*, *aby Jste* (3x), správně *abyste*, *by jste* (2x) místo správného tvaru *byste*, *abys se* místo *aby ses*, *abys si* místo *aby sis*.

Problémy – stejně jako dnes – dělalo psaní *-mn-*: *tamější* (3x), *domnělý*, *zapomněl* i *zapomenul* (ne *zapoměl*), *doměnka* či *domněnka*, *prozatímně*, ne *-m-*, *přiměti*, ne *-mn-*, *vzpomněl* (NÚČ 1924, str. 170, NÚČ 1927, str. 29).

Vedle chyb v kvantitě samohlásek úředníci někdy zaměňovali i kvalitu samohlásek: *kožišina*, ne *-e-* (3x), *kožišník* (2x), ne *kožešník*, *učiliště*, ne *učeliště* (2x), *řiditelství*, správně *ředitelství*, *řiditel* správně *ředitel*, *koupeliště* správně *koupaliště*, *opomenutí*, správně *opominutí*, *převzítí*, správně *převzetí*. V psaní slova *ředitel* se mohli úředníci mýlit ze dvou důvodů, jednak je to slovo podobné slovu *řídící*, které se v té době často používalo a v hovorové mluvě se tvar *řiditel(ka)* používá i dnes.

Nejistota se objevila i u psaní některých číslovek: místo tvaru *čtyry* doporučila redakce psát lépe *čtyři*. *Čtverka* nebo *čtyrka* byly odvozeniny od dvou různých kmenů. Dále redakce opravila tvary *osum*, *sedum* na správné *osm*, *sedm*. Chyby v číslovkách *sedm*

a *osm* zjevně souvisely s jejich výslovností, kde se vkládá *-e-*. S tímto chybným jevem se opět můžeme někdy setkat i dnes.

Na dotaz, který z následujících výrazů je správný, NÚČ odpověděla, že v Pravidlech byly obě varianty tvaru *zařazen* i *zařaděn*. Chybovalo se ve slovech: *čištění* ne *čistění* (2x), *odvěseny* správně *odvěšeny*, *nahrazen*, správně *nahrazen*, *neuhražený*, správně *neuhrazený*, *uhrazení*, správně *uhrazení*, *znečištěný*, správně *znečištěný*, *mrazené maso*, správně *mrazené*, *mražírna*, správně *mrazírna*, *nahrazení*, správně *nahrazení*, *návěští*, správně *návěští*, *opozděně*, správně *opozděně*, *hyždění* správně *hyždění*, *odhoděn* správně *odhozen*, *odsouděn* správně *odsouzen*, *neohražuje* správně *neohrazuje*.

Redakce reagovala na chybně napsané slovo *knížectví*, mělo se psát *knížetství* podle zjevného původu z tvaru *knížet-* a přípony *-ství*. Slovo bylo uvedeno v Pravidlech z roku 1921 v kapitole „Některé jiné změny souhlásek“.

I v této sondě se setkáváme s problematickým psáním slov končících na *-tko*: *zrcátko*, (2x) *držátko*, ve kterých úředníci chybně psali *zrcádko*, *držátko*.

Redakce upozornila čtenáře, že příslovce místa (na otázku kam) *dolů*, *domů* se psaly s kroužkovým *ů* (NÚČ 1921, str. 7).

Jeden čtenář našel v úředním textu tvar *teprvé*, což redakce považovala za hrubou chybu, v Pravidlech byla na prvním místě uvedena podoba *teprv*, na druhém *teprve* (NÚČ 1924, str. 15).

Redakce se zabývala dotazem čtenáře, který chtěl vědět, zda je správný tvar *hedvábí* nebo *hedbábí*. Pravidla uváděla tvary *hedváb* nebo *hedbáb*, proto byly oba tvary správné (NÚČ 1924, str. 16).

Redakce uvedla, že se stalo obecnou módou volat po reformě českého pravopisu, nejčastěji si stěžovatelé přáli úpravy v psaní *i/y* (NÚČ 1933, str. 110). NÚČ reagovala konstatováním, že „český pravopis je jeden z nejsnadnějších ze všech evropských jazyků a že by byla pošetilost žádat, aby se český pravopis přizpůsoboval slovenskému“.

Redakce opravila také psaní *návěští* na správné *návěští* (2x) a *do něj* na správné *doň*.

3.6 Sonda č. 3

Naše řeč (1941–1957)

Ve třetí sondě jsem zkoumala období v délce 16 let, které je ohraničené Pravidly českého pravopisu z let 1941 a 1957. Mezi těmito roky vyšla Pravidla v letech 1942, 1943, 1946 a 1948, žádná z nich však nepřinesla žádné radikální změny v pravopisné kodifikaci. K dispozici jsem pro poslední sondu nashromáždila nejméně materiálu, jak je vidět v grafu č. 1. Možná to bylo zapříčiněno tím, že došlo k ustálení pravopisu vyřešením sporných jevů Pravidly 1941, nebo si lidé začali Pravidla pořizovat a pracovat s nimi. Též je možné, že se NŘ odkláněla od řešení otázek jazykové praxe. V roce 1951 jsem navíc nezaznamenala žádnou otázku směřující na pravopis. V roce 1955 vyšel Český slovník pravopisný a tvaroslovný. NŘ k jeho vydání poznamenala, že neobsahoval poučení o psaní velkých písmen, cizích slov, chyběly záznamy o příslovečných spřežkách. Na tuto skutečnost si stěžovali převážně učitelé.

Tabulka 5

Tabulka znázorňuje výskyt dotazů došlých do redakce časopisu Naše řeč v letech 1941–1957. I tato čísla jsem vypočítala pomocí stejné metody jako u dvou předchozích sond:

Nejčastější dotazy	Výskyt v procentech
1. Velká písmena	32,4 %
2. Cizí slova	13,5 %
3.–4. Předpony s–, z–	8,1 %
3.–4. Příslovečné spřežky	8,1 %
5.–6. Interpunkce	5,4 %
5.–6. Předložky s a z	5,4 %
7. Kvantita samohlásek	2,7 %
8. Různé	24,3 %

3. 6. 1 Velká písmena

Problematika psaní velkých písmen se v této sondě umístila na prvním místě stejně jako v sondě první.

V Pravidlech 1941 došlo k pravopisným změnám v následujících slovech: názvy čtvrtí *Staré Město*, *Nové Město*, *Malá Strana*, *Staroměstská radnice*, *Valdštejnský palác*, *Vladislavský sál* a *Starý Zákon* (Sedláček, 1993). Vývoj spojení *Starý zákon* viz Příloha.

Náboženské postavy

U přídavného jména od slova *bůh* panovaly nejasnosti, zda jej psát s malým či velkým počátečním písmenem. Slovo *boží* se do 50. let 18. století psalo *Boží*, pak *boží* a podle nových Pravidel (v roce 1941 ještě nevydaných) *Boží*. Redakce upozornila čtenáře, že mají odlišovat tvar *boží* od slova *božský* (NŘ 1941, str. 222).

Státní a správní oblasti

I v této sondě se čtenáři tázali na pravopis názvu státu, NŘ odpověděla, že správně se píše *Čechy* a nově s velkým počátečním písmenem *Československá republika* (NŘ 1949, str. 116).

Redakce čtenáře upozornila, že se nově podle Pravidel z roku 1941 psalo přídavné jméno v názvech krajů s velkým písmenem jako např. *kraj Plzeňský*, s malými písmeny se stále psalo *okres benešovský* (NŘ 1949, str. 39). O několik let později se časopis znovu věnoval dotazu, s jakým písmenem se měly psát názvy správních oblastí (NŘ 1954, str. 63). Obecné podstatné jméno se v těchto názvech psalo s malým písmenem a přídavné jméno bylo odvozené od vlastních jmen, psalo se tudíž s velkým písmenem např. *Pražský kraj*, *Česká země*.

V redakci NŘ se zabývali dotazem ohledně psaní velkých písmen ve vlastních jménech a psaní nově vzniklých institucí (NŘ 1949, str. 80). V tom samém ročníku přišel ještě dotaz na psaní politických stran (NŘ 1949, str. 116). M. Sedláček k této věci poznamenal, „že po roce 1945, a ještě více po roce 1948 se velmi zvýšila snaha využívat velkých písmen právě k označení prestiže denotátu a rovněž se rozšířila tendence považovat četné popisné názvy za vlastní. Souviselo to nepochybně se společenskými změnami, např. s násilným rušením soukromých podniků, majícím za následek jejich institucionalizování“ (Sedláček 1998, str. 159). „Velká počáteční písmena se postupně prosazovala v názvech podniků, institucí, politických stran apod., např. *Ústřední rada*

odborů, *Komunistická strana Československa*. To však bylo v rozporu se zněním dosud platných Pravidel z roku 1941, kde se výslovně konstatovalo, že *jména úřadů, škol a podobných institucí vlastními jmény nejsou: ministerstvo školství a národní osvěty, okresní soud, notářská komora, reálné gymnásium, vysoké učení technické*“ (Sedláček 1998, str. 160). Časopis NŘ se vyjadřoval proti šíření velkých počátečních písmen (NŘ 1946, str. 43).

Jména výrobků

Čtenáři si nevěděli rady s psaním jmen některých výrobků. Redakce jim vysvětlila, že velká písmena se psala ve jménech výrobků (*Jawa*), ale v případě, že u těchto názvů proběhla apelativizace propriet, měli čtenáři psát malé písmeno (*Jezdí na jawě.*) (NŘ 1953, str. 319).

Ostatní

Jeden čtenář si nebyl jistý, zda má v názvu 3. *mezinárodní sjezd* napsat velké *M* (NŘ 1942, str. 29). NŘ odpověděla, že název nepatří mezi instituce psané s velkým písmenem, navíc se po řadové číslovce psalo malé písmeno.

Redakce otiskla dotaz čtenáře, který se ptal na pravopis názvu divadla *Pražské divadlo Na poříčí* (NŘ 1944, str. 116). NŘ konstatovala, že se u tohoto názvu vyskytuje několik způsobů psaní.

Jeden čtenář chtěl vědět, proč se psal název *Pražská dráha* s velkým písmenem (NŘ 1956, str. 57). Poradna musela odpovídat na tento dotaz často, byl to oficiální název jednoho ze šesti celků, na něž byl podnik Československé státní dráhy rozdělen, podobně *Ústecká, Ostravská dráha*. Byl to tedy oficiální název, který se stavěl na roveň vlastním jménům a psal se s velkým písmenem u prvního slova názvu.

Další čtenář se tázal na psaní *lidových milic* (NŘ 1956, str. 184). NŘ doporučovala psát s velkým písmenem název instituce a s malým písmenem označení příslušníka.

3. 6. 2 Cizí slova

Problematika psaní cizích slov skončila stejně jako v první sondě na druhém místě.

Pravidla z roku 1941 trochu zvýšila počet případů, v nichž je délka samohlásek u přejatých slov označena, ale k zásadnějším změnám v označování kvantity přejatých slov v nich nedošlo (Sedláček 1993). To se stalo až v Pravidlech z roku 1957.

V redakci se zabývali dotazem, jak psát slovo *spartakiáda* (NŘ 1954, str. 313). Jazyková poradna ÚJČ doporučila tazatelům, aby slovo samo o sobě pokládali za jméno obecné a psali jej s malým počátečním písmenem. Pokud šlo o délku *a*, vyslovovalo se slovo dlouze, opíralo se o psaní slov obdobně tvořených příponou *-iáda*. Jako přídavné jméno od slova *spartakiáda* doporučila NŘ tvar *spartakiádní*. Později NŘ napsala, že slíbila podrobnější odůvodnění návrhu na psaní slova *spartakiáda* s dlouhým *á* i návrhu na užívání přídavného jména *spartakiádní* (NŘ 1955, str. 126). Slovo se nenacházelo v Pravidlech z roku 1941, v Příručním slovníku bylo *spartakiada* s krátkým *a*, jeho autoři se zřejmě řídili slovem *olympiada*. NŘ doporučila psaní slova *spartakiáda* s dlouhým *á*, protože v obou slovech byla kolísavost, koncovka *-iáda* by se měla psát podle výslovnosti s dlouhým *á*.

Jeden tazatel se redakce ptal, zda má psát název města *Budapešť* či *Ujpest, Kispest* (NŘ 1950, str. 35). NŘ odpověděla, že v psaní cizích slov vlastních jmen zeměpisných pozorovala jistou dvojkolejnost, doporučila psát cizí jména pokud možno nezměněným pravopisem.

Ozývaly se hlasy žádající nahrazení slova *bufet* jiným českým výrazem (NŘ 1957, str. 114). NŘ s tímto návrhem nesouhlasila, protože slovo se jí zdálo vžité a potřebné. Od Pravidel z roku 1941 se psalo toto slovo *bufet*, v Pravidlech z roku 1913 *byfet*.

Z dílčích jevů jsem vybrala dotaz čtenáře, který chtěl vědět, jak se píše slovo *geus*, podoba měla být podle redakce *geus* ne *gueux* (NŘ 1942, str. 159). Redakce připomněla, že správný tvar slova *žiro* se píše s krátkým *i*, dříve se psalo *giro* (NŘ 1941, str. 127).

3. 6. 3 Předpony *s-*, *z-*

O třetí místo v této sondě se dělila problematika psaní předpon *s-*, *z-* a psaní příslovečných spřežek.

V nových Pravidlech z roku 1943 byl zrušen rozdíl mezi dvěma podobami sloves *strávit* (jídlo) a *ztrávit* (dovolenou), psalo se už jen *strávit* (NŘ 1943, str. 48). O několik let později byl v článku NŘ vysvětlen rozdíl mezi slovesy *zladit* a *sladit* (NŘ 1947, str. 120).

3. 6. 4 Příslovečné spřežky

V psaní příslovečných spřežek *zblízka*, *zdáli* a *z blízka*, *z dáli* byl významový rozdíl, čtenáři se měli na radu redakce řídit zvyklostmi Pravidel (NŘ 1941, str. 62).

Ve škole byly příslovečné spřežky stále velkým problémem, stále hojně kolísání panovalo i v Pravidlech, NŘ proto podala v tomto článku výklad (NŘ 1943, str. 166).

Jeden čtenář chtěl vědět, zda byl rozdíl ve psaní příslovečných spřežek *po druhé* a *podruhé* (NŘ 1949, str. 156). Redakce vysvětlila, že dříve byla přípustná jen varianta *po druhé*, od Pravidel z roku 1941 se rozlišovalo *podruhé* (jindy) a *po druhé* (už po druhé).

3. 6. 5 Interpunkce

O páté místo se ve třetí sondě dělila interpunkce s psaním předložek *s* a *z*.

Redakce řešila dotaz čtenáře, který se ptal, zda se píše čárka po neukončené přímé řeči („*Spí, ale slabostí...*“, *řekla matka.*), nebo stačí k oddělení přímé řeči od věty uvozovací jen tři tečky (NŘ 1948, str. 139). Pravidla o tomto jevu nic neříkala, NŘ si myslela, že by tam čárka měla být, neboť ty tři tečky označují jen neukončenost věty, ale nikoli rozhraní mezi přímou řečí a větou uvozovací. Spisovatelé však čárku nepsali, NŘ vysvětlila, že čárka po třech tečkách má význam jenom formální a že se tedy vynechává stejně jako tečka po neukončené větě.

3. 6. 6 Předložky *s*, *z*

Jeden čtenář se nevěděl, zda napsat ve větě *Jdi mi z cesty!* *s* nebo *z*. Redakce odkázala tazatele na Pravidla. (NŘ 1941, str. 58). Redakce již několikrát na svých stránkách probírala psaní předložek *s* a *z*, takže v dalším příspěvku již jen napsala dotazovaný tvar ve větě *Zvýšit poplatek s 10 K na 20 K* (NŘ 1941, str. 190).

3. 6. 7 Kvantita samohlásek

V Pravidlech 1941 (a 1957) byla kodifikace samohláskové kvantity upravována tak, aby se příliš nerozcházela se skutečnou ustálenou výslovností (Sedláček 1993).

Jeden čtenář upozornil redakci NŘ, že jí uniklo v minulém čísle nedopatření, když napsala *manové*. Redakce se řídila omylem starými Pravidly. Správná délka měla být *mánové* (NŘ 1941, str. 159).

3. 6. 8 Různé

NŘ uvedla, že jedny noviny otiskly článek o zájmenech *jich*, *jejich*. Jeho pisatel se domníval, že se Pravidla mýlí, když dovolují pro význam přivlastňovací jen tvar *jejich*, nikoli *jich* (NŘ 1943, str. 116). Redakce se k tomu musela vyjádřit, protože pisatel navíc podrýval jednotu českého spisovného jazyka. Ukazoval to na příkladu *četba jich* (knih), *trýznění jich* (zvířat), *svěcení jich* (biskupů). Pisatel onoho článku však neprojevil dost znalosti, neboť nepostihl základní rozdíl mezi výrazem *svěcení jich* (biskupů) a *zpěv jejich* (ptáků). Domnívá se, že v obou případech má přívlastek význam přivlastňovací, ve skutečnosti je však *jich* ve spojení *svěcení jich* genitiv dějového předmětu, a ten nelze nahradit zájmenem přivlastňovacím. Omyl je zřejmý a NŘ již několikrát podala k této věci výklad (NŘ 1923, str. 220, NŘ 1927, str. 203). Stanovisko redakce bylo takové, že se nezmýlila Pravidla, ale pisatel sám.

Do redakce došel dotaz čtenáře, který se ptal, proč nová Pravidla neopravila psaní slova *ředitel* na *řiditel*, které se – podle jeho názoru – ke slovu *říditi* hodí daleko víc (NŘ 1943, str. 118). Redakce odpověděla, že k zachování tvaru *ředitel* měli autoři nového vydání Pravidel dobré důvody, slovo ostatně není archaismus, neboť se vyskytuje v češtině již několik století, tvar byl dosvědčen od 16. století. NŘ ještě připomněla, že o tomto slově podrobně vykládala již v prvním ročníku (NŘ 1917, s. 274) a k tomu připojila dodatek ve druhém ročníku (NŘ 1918, s. 187). V tomto článku redakce jen zopakovala hlavní část výkladu z prvního ročníku.

I v třetí sondě se objevil dotaz na psaní slova *Beskydy* (NŘ 1943, str. 143). NŘ se nad tím podívovala, neboť tento tvar existoval v nezměněném tvaru od Pravidel z roku 1902.

Z dílčích jevů jsem vybrala následující problémy: podle Pravidel bylo možné psát *bůhvíkdo*, *bůhvíjaký* i *Bůh ví, kdo* (NŘ 1944, str. 187). Každý z těchto výrazů měl jiný význam, proto se neměly libovolně zaměňovat, např. *Myslí si o sobě bůhvíco*. *Myslí si, že je bůhvíkdo*, ale *Bůh ví, kde se toulá*. Rovněž u dvojic slov *ovšem že* a *ovšemže* a *arci že* a *arciže* byly rozdíly v použití (NŘ 1945, str. 96). Dohromady se tato slova psala tehdy, pokud šlo o přitakání a zvláště v jiném významu. Slovo *přesto* se psalo jako jedno slovo,

následovala-li věta s že. Bylo možné ji psát dvěma způsoby *přes to, že* nebo *přestože* (NŘ 1947, str. 119, 155).

Následující věta byla zřejmě formulována jako podmínka, že věta s že byla psána pouze jednou, což je v souladu s pravidly gramatiky.

Výzkum pokračoval, jak bylo uvedeno v předchozím textu, ve dvou směrech. První směr byl zaměřen na studium výskytu věty s že v různých stylistických kontextech. Druhý směr byl zaměřen na studium výskytu věty s že v různých stylistických kontextech. Výsledky výzkumu byly zveřejněny v práci z roku 1947.

Práce s přílohou číslo 100 byla v této části určena pro to, aby byla věta zajímavá, zároveň přirovnala větu s že k větu s přestože. Tyto věty se v práci a dříve (v práci z roku 1947) vyskytly v různých kontextech. Výsledky výzkumu byly zveřejněny v práci z roku 1947.

V práci s přílohou číslo 100 bylo zveřejněno, že věta s že byla psána pouze jednou, což je v souladu s pravidly gramatiky.

V práci s přílohou číslo 100 bylo zveřejněno, že věta s že byla psána pouze jednou, což je v souladu s pravidly gramatiky.

V práci s přílohou číslo 100 bylo zveřejněno, že věta s že byla psána pouze jednou, což je v souladu s pravidly gramatiky.

V práci s přílohou číslo 100 bylo zveřejněno, že věta s že byla psána pouze jednou, což je v souladu s pravidly gramatiky.

4. ZÁVĚR

Na základě studia odborné literatury z oblasti pravopisné kodifikace jsem pojednala o jejím vývoji od jeho počátku do roku 1993, kdy vyšla zatím poslední Pravidla českého pravopisu, která přinesla důležitá pravopisné změny.

Těchto poznatků jsem využila jako základu pro praktickou část své práce, jejímž hlavním cílem bylo zjistit, jaké pravopisné problémy dělaly čtenářům dvou vybraných časopisů největší potíže. Dále byly vytčeny vedlejší cíle, které si kladly za úkol zkoumat, jaké dotazy se opakovaly, zda na ně zareagovala kodifikace a jaká byla reakce redakcí časopisů. Jako materiál pro výzkum jsem si vybrala známý lingvistický časopis *Naše řeč* a časopis *Naše úřední čeština*, který vycházel v letech 1921–1933. V úvodu praktické části jsem oba časopisy krátce představila.

Práce s prvorepublikovým časopisem *Naše úřední čeština* pro mě byla velice zajímavá, nasazení tehdejších redaktorů shledávám obdivuhodným. Domnívám se, že snaha o zlepšení jazykové úrovně a vzdělanosti by měla úspěch i dnes. Otázkou zůstává, jaký ohlas práce redakce časopisu měla. Není mi známo, že by v dnešní době vycházelo podobné periodikum, které by vyhledávalo chybné texty a opravovalo pravopisné chyby státních úředníků, bohužel nevychází.

Na začátku svého výzkumu jsem předpokládala, že největší potíže mohly čtenářům dělat ty jevy, které se v kodifikaci nejčastěji měnily. Ze zkoumaných časopisů jsem vytvořila tři sondy. Výsledky výzkumu stanovený předpoklad potvrdily.

Z první sondy provedené v časopise *Naše řeč* v letech 1917–1940 vyplývá, že nejvíce dotazů dostala redakce časopisu ohledně psaní velkých písmen, psaní cizích slov a kvantity samohlásek.

V druhé sondě jsem zkoumala časopis *Naše úřední čeština* po celou dobu jeho vydávání (1921–1933). Mým úkolem bylo zjistit, které pravopisné jevy dělaly úředníkům největší potíže. Výsledky se v porovnání s první sondou liší. Pořadí tří nejčastějších chyb, kterých se úředníci dopouštěli, je následující: kvantita samohlásek, psaní předpon *s-*, *z-* a psaní cizích slov.

Třetí sonda byla provedena opět v časopise *Naše řeč* v letech 1941–1957. Výsledky první a třetí sondy se v prvních dvou příčkách shodují, nejčastějšími dotazy bylo psaní velkých písmen a psaní cizích slov. Ve třetí sondě na třetím místě skončilo psaní předpon *s-*, *z-* a psaní příslovečných spřežek. Pravidla českého pravopisu z roku 1941 vyřešila

některé sporné otázky, hlavně odstranila potíže s psaním samohláskové kvantity. Důkazem toho je fakt, že kvantita samohlásek skončila ve třetí sondě na předposledním místě před kategorií *Různé*.

Rozdíly ve výsledcích dvou sond z Naší řeči a jedné z Naší úřední češtiny jsou způsobeny tím, že časopis Naše řeč dostával dotazy, které se týkaly nejrůznějších potíží. Dobře je to vidět na kategoriích *Různé*, které v první a ve třetí sondě podle skončily počtu dotazů na druhém místě, ačkoli jsou v tabulkách uvedeny až na konci. Oproti tomu časopis Naše úřední čeština se potýkal převážně s těmi jevy, s kterými úředníci přišli do kontaktu nejčastěji.

K nejproblematičtějším pravopisným jevům ve zkoumaném období 1902–1957 patří tedy psaní velkých písmen, psaní cizích slov, kvantita samohlásek a psaní předpon *s-*, *z-* a psaní příslovečných spřežek.

Ve studovně Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy jsem našla diplomovou práci Ivy Pospíšilové z roku 2005, která se zabývala kvalitativní analýzou chyb v písemných pracích žáků pátých a šestých ročníků základní školy. Diplomantka poznamenala, že žáci považují za nejobtížnější psaní *i/y*, předpony *s-*, *z-*, *mě/mně*, starší žáci doplňují seznam o psaní zdvojených souhlásek, velkých písmen a interpunkce. Na základě analýzy chyb žáci chybují nejčastěji v psaní slov dohromady a rozděleně, v psaní velkých písmem a v psaní *i/y*.

Problémy v oblasti pravopisu i po sto letech přetrvávají téměř stejné, patří mezi ně hlavně psaní velkých písmen a příslovečných spřežek.

Jedním ze způsobů odstranění pravopisných chyb u žáků může být metoda zvaná „dril“. Dovoluji si napsat, že věc nácvičku pravopisných jevů je podobná matematickému osvojení. Žáci si musí jevy zautomatizovat, aby nad nimi nemuseli při psaní dlouze přemýšlet. Problém správného osvojování pravopisu je úzce spjat i s četbou, proto si myslím, že by bylo dobré více propojit a zefektivnit výuku českého jazyka a literatury. V dnešní době používají lidé ke komunikaci velice často počítače a mobilních telefony, které umožňují posílání mailů a sms zpráv. Právě v nich se můžeme setkat s tím, že někteří lidé příliš nedbají na formu svých dopisů či zpráv, podle mého názoru by si měl na správnost každý dávat dobrý pozor, protože stále platí, že pravopis je vizitkou každého člověka.

1?
zcela 'spojit'
zcela 'spojit'
e-mailo

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

a) LITERATURA

- BENEŠ, J.: Poznámky k pravopisu cizích jmen zeměpisných. *Naše řeč*, 1935, roč. 19, č. 1, s. 45–49.
- ČECHOVÁ, M.: Ještě k otázce pravopisu na bohemistické konferenci. *Naše řeč*, 1982, roč. 65, č. 5, s. 223.
- ČERNÁ (Šmejkalová), M.: Poznámka k problematice grafické stránky staročeských rukopisů. *Filologické studie XX. Sborník Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy*, Praha 1997, s. 73–87. ISBN 80-7184-315-6.
- DANEŠ, F.: Porady o nových Pravidlech českého pravopisu. *Naše řeč*, 1953, roč. 36, č. 2, s. 124–127.
- DOKULIL, M.: Průzkum obtíží našeho pravopisu. *Naše řeč*, 1965, roč. 48, č. 1, s. 30–36.
- GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Nakladatelství Paido, Brno 2000. ISBN 80-85031-79-6.
- GEBAUER, J.: Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské. In *Sborník vědecký musea království Českého*. Praha 1871.
- HRUŠKOVÁ, Z.: Zpráva o vydání Pravidel českého pravopisu z r. 1966. *Naše řeč*, 1966, roč. 49, č. 5, s. 302–304.
- HRUŠKOVÁ, Z. – KŘÍSTEK, V.: Současný stav a výhledy v oblasti českého pravopisu. *Naše řeč*, 1977, roč. 60, č. 1, s. 19–23.
- JELÍNEK, M.: O novodobém českém jazykovém purismu a jeho ztroskotání. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektív*. Sociolinguistica slovacae, Bratislava 1997. s. 153-163. ISBN 80-224-0514-0.
- KOPEČNÝ, F.: K Dobrovského pravopisné reformě. *Naše řeč*, 1979, roč. 62, č. 2, s. 84–87.
- KŘÍSTEK, V.: Staročeské pravopisné systémy. In Bělič, J. -Kamiš, A. -Kučera, K.: *Malý staročeský slovník*. Praha 1979.
- KUČERA, K.: Vývoj účinnosti a složitosti českého pravopisu od konce 13. do konce 20. století. *Slovo a slovesnost*, 1998, roč. 59, č. 3, s. 178–199. ISSN 0037-7031.
- KUSÁKOVÁ, L.: 170 let od úmrtí F. J. Tomsy, *Naše řeč*, 1985, roč. 68, č. , s. 109–110.

- KVÍTKOVÁ, N.: Nejstarší zápisy kroniky tak řečeného Dalimila, LF 105, 1982, s. 13–22.
- MARTINCOVÁ, O. a kol.: *Co přinášejí nová Pravidla českého pravopisu*. Praha 1991. ISBN 80-900147-2-0.
- PLESKALOVÁ, J.: Jan Hus a nabodenička. In *Oratio et ratio: sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. ÚJČ AV ČR, Praha 2005, s. 283-287. ISBN 80-86496-23-6.
- POLÍVKOVÁ, A.: Užitečné pravidlo. *Naše řeč* 77, 1994, roč. 77, č. 2, s. 110–111. ISSN 0027-8203.
- SEDLÁČEK, M.: K situaci v českém pravopisu, *Naše řeč*, 1964, roč. 47, č. 3, s. 165.
- SEDLÁČEK, M.: K vývoji českého pravopisu I, II. *Naše řeč*, 1993, roč. 76, č. 2, s. 57–71, č. 3, s. 126-138. ISSN 0027-8203.
- SEDLÁČEK, M.: Vývoj českého pravopisu od r. 1945. In Jan Kořenský et al. (eds.): *Český jazyk, Najnowsze dzieje języków słowiańskich*. Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, Opole 1998, 152-163. ISBN 83-86881-17-8.
- SGALL, P.: Lingvistický pohled na český pravopis. *Slovo a slovesnost*, 1994, roč. 55, č. 3, s. 168–177, 270-286. ISSN 0037-7031.
- SOCHOVÁ, Z.: Nová pravopisná úprava předložek s(e)- a z(e)-. *Naše řeč*, 1976, roč. 59, č. 2, s. 77, 132–135.
- SVOBODOVÁ, I.: Sto a několik dní Pravidel českého pravopisu v jazykové poradně. *Naše řeč* 77, 1994, s. 51–56. ISSN 0027-8203.
- SVRŠEK J., LÁDKOVÁ, L.: K vývoji českého pravopisu, 2, Vývoj českého pravopisu. Důvody vydání nových Pravidel českého pravopisu, *Natura*, 1995. ISSN 1212-6748. <http://natura.eri.cz/natura/>
- ŠMEJKALOVÁ, M.: *Vyučování českému jazyku na středních školách v letech 1918-1939*. Karlova Univerzita v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-240-7.
- ŠMILAUER, V.: *Co se změnilo v českém pravopise za padesát let*. Státní nakladatelství, Praha 1936.
- TEJNOR, A.: Český pravopis a veřejné mínění. *Naše řeč*, 1969, roč. 52, č. 5, s. 265–285.
- TEŠNAR, H.: Ještě k pravopisným polemikám v 1. polovině 19. století. *Naše řeč*, 2003, roč. 86, č. 1, s. 27–37. ISSN 0027-8203.
- VÁHALA, F.: Vyjde nové vydání Pravidel českého jazyka. *Naše řeč*, 1956, roč. 39, č. 4, s. 214–224.
- WEINGART, M.: O zásadách jazykového brusičství. *Český jazyk v přítomnosti*. Praha 1932, s. 22–43.
- ZUBATÝ, J.: O českém pravopise. *Naše řeč*, 1919, roč. 3, č. 1, s. 65.

Zbytečně klikatá cesta pravopisu. Rozhovor s jazykovědcem Dušanem Šlosarem; ptal se Miroslav Balašík. *Host*, 2002, roč. 18, č. 1, s. 40–43. ISSN 1211-9938.

Česká škola 1917–1947

Česká škola 1917–1947

MACHOVÁ, J. *Právní předpisy české země od roku 1792 do roku 1918*. Praha, 1905. Diplomová práce. Univerzita Karlova – Právnická fakulta. Vydání první v Sušicích.

POŠPISILOVÁ, I. *Kritická studie o vývoji české právní vědy v letech 1918–1945*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

Pravidla českého pravopisu [online]. [cit. 2009-06-21]. Dostupné na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravidla_cestkeho_pravopisu

Leťňan česká literatury. 2. díl, K–L. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0345-2.

Právní slovník jazyka českého. 2. díl, N–O, o, ol, T–ú, ů, 5. díl, začátek–čuněk. Praha: SPN, 1953–1957.

b) PRAMENY

Naše řeč 1917–1957

Naše úřední čeština 1921–1933

MACHOVÁ, J. *Vývoj pravopisných norem od roku 1848 do roku 1902*. Praha, 1969. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Vedoucí práce V. Šmilauer.

POSPÍŠILOVÁ, I. *Kvalitativní analýza chyb v písemných pracích žáků pátých a šestých ročníků základní školy*. Praha, 2005. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

Pravidla českého pravopisu [online]. [cit. 2006-09-21]. Dostupné na WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pravidla_%C4%8Desk%C3%A9ho_pravopisu/.

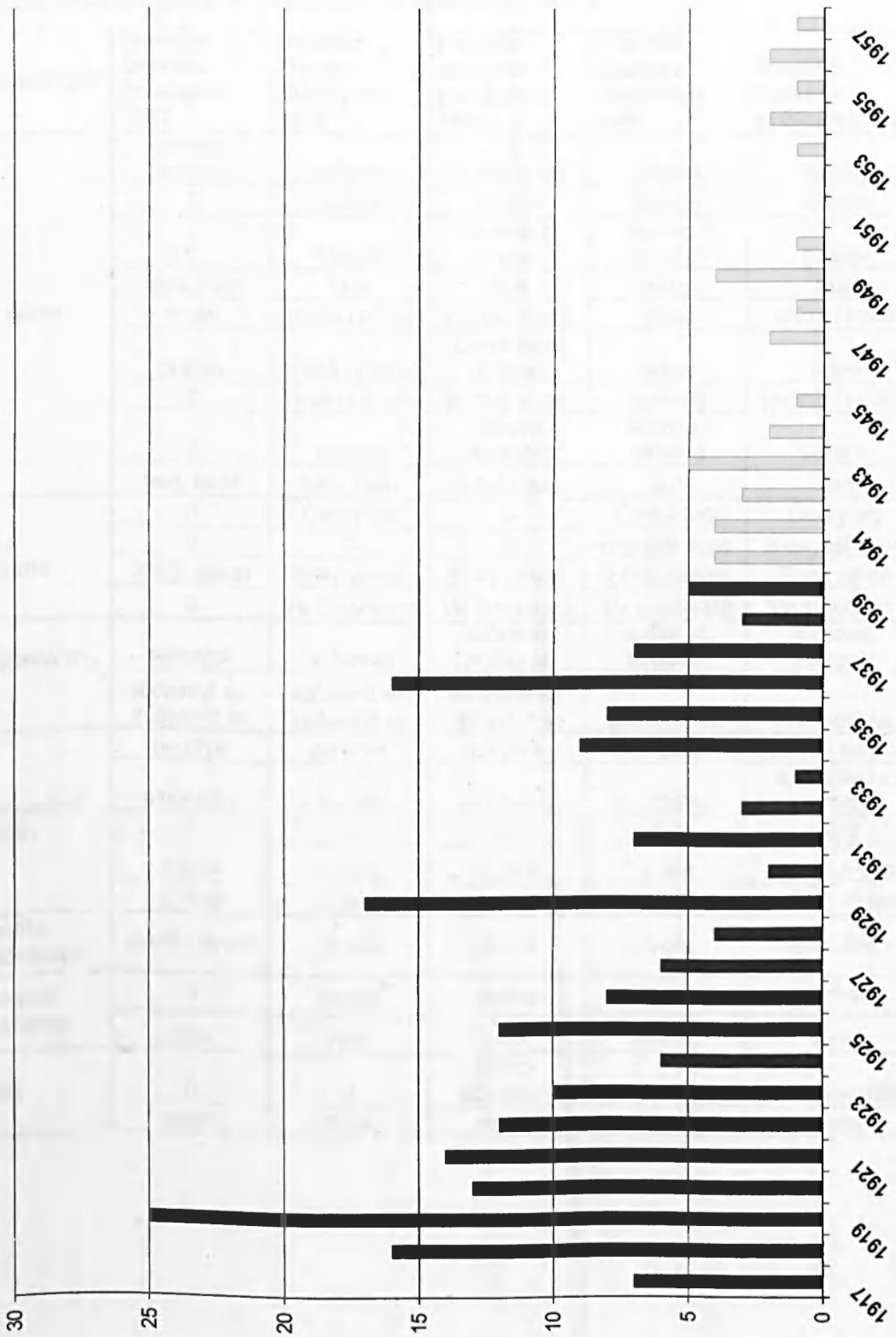
Lexikon české literatury. 2. díl, K-L. Praha: Academia. 1993. ISBN 80-200-0345-2.

Příruční slovník jazyka českého. 3. díl, N–O, 6. díl, T–vůzek, 8. díl, zaráběti–žžunka. Praha: SPN. 1955–1957.

222

c) PŘÍLOHY

Graf č.1

Tabulka 6

Tabulka znázorňuje vývoj pravopisu ve vybraných slovech:

Jazykový jev	Pravidla českého pravopisu 1903	Pravidla českého pravopisu 1913	Pravidla českého pravopisu 1921	Pravidla českého pravopisu 1941	Pravidla českého pravopisu 1957
Cizí slova	adresa, adresa	adresa	adresa z -ss-	adresa	adresa
	0	balkon	balkon	balkon	balkón
	0	budoár	budoár i budoir	budoár i budoir	budoár
	fáse, fáze	fáze	fáze	fáze	fáze
	musa	múza i musa	musa i múza	musa	múza i musa
	prakse	praxe i prakse	praxe nebo prakse	praxe	praxe
	0	puding z -dd-	puding z -dd-	pudding	puding i pudink
	0	sezona	sezona (saisona)	sezóna i saisona	sezóna
text, tekst	tekst i text	tekst i text	text	text	
Velká písmena	0	Český les	0	Český Les	Český les
	0	0	0	nejvyšší soud	Nejvyšší soud
	Starý zákon	Starý zákon	Starý zákon	Starý Zákon	Starý zákon
	0	Ve Smečkách	Ve Smečkách	Ve smečkách	Ve smečkách
Předpony s-, z-	súčtovati	súčtovati	súčtovat, zúčtovat	súčtovat, zúčtovat	súčtovat, zúčtovat
	súčastnit se, zúčastnit se	súčastnit se, zúčastnit se	súčastnit se, zúčastnit se	zúčastnit se	zúčastnit se
Přísllovečné spřežky	po prvé	po prvé	po prvé	po prvé	poprvé i po prvé
	s počátku	s počátku	s počátku	z počátku	zpočátku i z počátku
	0	vlevo	vlevo	vlevo	vlevo
	v levo	z jara	z jara	z jara	zjara i z jara
	z rána	zrána	zrána	zrána	zrána i z rána
Kvantita samohlásek	dveře i dvěře	dveře	dveře	dveře	dveře i dvěře
Zdvojené souhlásky	0	cenina	cenina	cennina	cenina
	viník	viník	viník	vinník	viník
Různé	0	0	česko-slovenský	0	československý
	rýsek	rýsek	rejsek	rejsek	rejsek

6. ANOTACE

d) SOUPIS ZKRATEK

ČSAV – Československá akademie věd

LF – Listy filologické

NŘ – Naše řeč

NÚČ – Naše úřední čeština

PLK – Pražský lingvistický kroužek

SPN – Státní pedagogické nakladatelství

ÚJČ – Ústav pro jazyk český

Klíčová slova:

pravopis

pravopisná reforma

vývoj

Pravidla českého pravopisu

kodifikace

chyby

dotazy

jazyk

6. ANOTACE

Základní údaje:

Jméno autora:	Zuzana Zajícová
Název práce:	Pravopisná kodifikace a jazyková praxe v letech 1902–1957
Místo zpracování:	Praha
Počet stran:	92

Popis obsahu:

Tato práce se věnuje vývoji českého pravopisu od jeho počátku do současnosti a jazykové praxi v letech 1917–1957. Na základě teoretických východisek zkoumá a popisuje, které pravopisné jevy dělali čtenářům dvou vybraných časopisů největší problémy.

Klíčová slova:

pravopis
jazyková praxe
vývoj
Pravidla českého pravopisu
kodifikace
chyby
dotazy
jazyk